

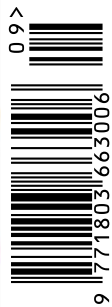
A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
23. 4. 2014 ROČNÍK X
ADVOJKA.CZ
CENA 39 Kč

9

EMAN- CIPACE ROMŮ

Ilustrace Punx23, 2014
ISSN 1803-6635

**upíři Jima Jarmusche / Macocha Petry Hůlové /
rozhovor s architektem Philipem Ursprungem / ukrajinská krize**

Emancipujme sami sebe

ONDŘEJ LÁNSKÝ
LUKÁŠ MATOŠKA

Často dnes slýcháme výzvy, které víceméně zjevně vyjadřují, že by se Romové měli emancipovat. Co se tím myslí? Případně co se za takovými výzvami skrývá? To jsou otázky vynořující se v kontextu sociálních a ekonomických těžkostí současného Česka. Ve druhé polovině osmdesátých let přednesl martinický myslitel, socialistický politik a básník Aimé Césaire svou slavnou *Rozpravu o negerství*. Upřesnil v ní některé klíčové prvky takzvaného negerství (négritude), původně literárně aktivistického hnutí, jež vzniklo ve třicátých letech jako reakce na frankofonní rasismus a kolonizaci velké části Afriky. Césaire a jeho spoluputníci formulovali program, který spočíval především v artikulaci kulturní zkušenosti černých v dějinách kapitalismu. Šlo o hnutí zaštiťující také emancipaci široké africké diaspory, již dal vzniknout obchod s otroky. Odloučení mnoha Afričanů od své domoviny vedlo k tomu, že ještě před tím, než došlo k vlastní emancipaci bývalých otroků, se obě skupiny (Afričané a diaspora) musely setkat a kulturně se spojit. Základem tohoto prostoru pro jejich nexus bylo sdílené utrpení, které vyvěrá z moderní společnosti, tedy z kapitalismu. Museli si tak uvědomit, že při určování jejich identity nehraje roli nějaká geografická ani přísná sociální blízkost, vždyť se jednalo o setkání již dost odlišných skupin, ale že identitu významně určuje jejich zkušenost. Na tomto místě lze uvažovat o tom, zda se koncept negerství týká „pouze“ černochů. Na jedné straně, jak Césaire naznačoval, negerství není nutně pouze výrazem rasově formované identity, protože v jejím jádru se nachází především zkušenost utrpení. Identita utrpení čerpá svou sílu a přesvědčivost ze zkušenosti dějin: skrze konkrétní promlouvá obecně. Negerství pak není sebelí-tostí, ale „je bojem, a to bojem proti nerovnosti“, jak říká Césaire. Na druhé straně lze dodat, že rasismus není jen ideologie, ale také určitá logika fungování společenských

institucí, a proto ústřední pojem rasismu – rasa – může být redefinován, nebo dokonce vypuštěn. Francouzský filosof Étienne Balibar v této souvislosti už před lety přišel se spojením „rasismus bez ras“. Sklon člověka poohlížet se v těžkých chvílích nenávistně po někom, kdo je ještě slabší než on sám, je možné patrně chápat jako antropologickou konstantu, o kterou se rasismus může opírat. Takto si lidé vybíjejí svou zlost na Romech, ale také na bílé chudině. V této tendenci, prosazující se napříč dějinami díky své bezprostřednosti a jednoduchosti, někteří vidí lidový základ fašismu. Nicméně snad každý antropolog by přitakal, že lidská povaha není jednobarevná. Můžeme proto usuzovat na koexistenci protichůdné tendence. Díváme-li se totiž na současnou situaci českých Romů a neromských nižších vrstev tímto prizmatem, zdá se, že sdílené zkušenosti s utrpením, ačkoli se budou lišit délkou trvání a intenzitou, mohou být východiskem pro porozumění a emancipaci všech dotčených. Ke srovnatelným zkušenostem mohli lidé v Česku bez ohledu na barvu pleti přijít zejména v důsledku polistopadové ekonomické transformace, během které sociálního státu nebo po vypuknutí ekonomické krize. Zároveň praktiky institucionálního rasismu degradují některé občany na druhořadé nejen na základě barvy kůže, ale i na základě genderu, věku, výkonosti a podobně. Jak se to potom má s výzvami typu „emancipujte se“ či „musíte si najít svého Malcolma X“, jež jsou Romům adresovány? Jsou projevem výše zmíněného porozumění? Nebo jde o sdílenou reakci té části majority, která sice vědomě nechce být rassistická, ale přitom neumí být antirasistická, to znamená aktivní? Vypadá to, že zatím máme spíše co dělat s variantou svalování kolektivní odpovědnosti na ty, kteří jsou na tom v řadě ohledů hůře. Za výrokem „moc jste se nesnažili“, který často míří na nezaměstnané, a výrokem „emancipujte se“ je totiž stejný předpoklad: je to na vás, nás se to netýká.

Jestliže fašismus je pokračováním kapitalismu jinými prostředky a pokud si kapitalistická ideologie relativně podmaňuje každého člověka, pak fašismus musí vyrůstat z jeho nitra. Nemáme na mysli nanicovatý a zjevný fašismus „holých lebek“, ale daleko rozšířenější každodenní odvracení zraku od nepříjemného a cizího. Kdykoli si zacpáváme nos před puchem kapitálu, jenž se zpředmětňuje v bídě člověka, dovolujeme takovému fašismu růst. Dorůstá právě ve chvíli, kdy nabývá podoby kolektivního a sociálního fenoménu; ve chvíli, kdy ostatní principy fungování společnosti zcela vytlačí ignorance. Absolutizace soukromého vlastnictví, která redukuje mezilidské vztahy na ty tržní, přičteme-li k ní okolnosti ekonomické krize, takovému růstu vytváří úrodnou půdu. Považujeme-li se za antifašisty, antikapitalisty či antirasisty, neheledejme úkoly pro druhé, protože jsme dosud neporazili nezájem a lenost u sebe. Nečekejme na „vhodný“ čas pro politickou akci, odpovídající našim teoriím. Nepřijde. Nečekejme na osobu, která určí směr. Nepřijde. Malcolm X je aktuální nikoli jako osobnost, ale jako étos. Tomu nejvíce odpovídá kolektivní akce, k níž dochází někde na ulici v ghettu, kde se Romové společně s Neromy rozhodli blokovat neonacistický průvod. Odpovídá tomu i situace v továrně, kde se lidé rozhodnou postavit za svá práva a organizovaně za ně bojovat. Děje se to i na mnoha jiných místech. Předpokladem pro nexus lidí, kteří se na těchto místech setkávají, je podobně jako v případě Afroameričanů a Afričanů zkušenost s utrpením. Emancipace – Romů, žen, sociálně vyloučených, prekarizovaných, nezaměstnaných, pracujících a dalších – je nedělitelná. Právě v tom smyslu se všichni nejprve musíme stát negry. Autoři jsou aktivisté sociálních hnutí.

editorial

Dámy a pánové, ptáte se, co má znamenat ten koňský povoz odvázející Pražský hrad na obálce nového čísla? Promlouvají z obrazu – byť třeba nevědomě – stereotypy o Romech, ať už negativní či romantizující? Anebo jen svou význačností vystihuje náš bezradný postoj k této menšině a její kultuře? Když Ivan M. Jirous ve Vachkově filmu *Co dělat?* prohlašuje, že by bylo pro Čechy nejlepší, kdyby Romům svěřili korunovační klenoty a zabalili to, zní to působivě, ale v současné době tento názor může sloužit snad jen k dráždění neonacistů a malého českého hovada. Jedno je však jisté: majorita musí svůj postoj k romské (i jakékoli jiné) menšině neustále promýšlet a revidovat. Vysvětlovat všem „slušným Čechům“, že „Cikáni nemůžou za jejich posraný životy“, je sice evidentně stále potřeba, ale pouze tohle nestačí. Ondřej Lánský s Lukášem Matoškou v úvodním komentáři varují před hlasy, jež Romy nabádají k emancipaci, neboť tyto výzvy nejsou založené na skutečném porozumění. Všichni totiž čelíme stejnému tlaku kapitálu, a proto bychom se měli emancipovat spolu s nimi. Velkou pozornost věnujeme romské literatuře, a to jak v romštině, tak v jiných jazycích. I toto téma je plné otázek, na něž neexistují jednoznačné odpovědi. A přestože se stále řeší především mezi romisty, romské psaní existuje a hlásí se o slovo. k!amm

z obsahu

- 7 Romská identita se znovu tvoří. Rozhovor s Alenou Scheinostovou a Danielelem Soukupem / Adéla Gálová, Karolína Ryvolová
- 9 Různé dimenze věčnosti. Film Jima Jarmusche *Přežijí jen milenci* / Antonín Tesař
- 10 Spektáklu nelze uniknout. S Philipem Ursprungem o ikonické architektuře / Rado Ištok
- 15 Láska to hovno to vyser! Koprolální orgie skupiny Bouchací šrouby / Tomáš Procházka
- 25 Ted' má slovo východ. Mezi ruským nacionalismem a sociálními nepokoji / Miroslav Tomek
- 26 Romové nemají za úkol se připomínat. Rozhovor s ředitelem Agentury pro sociální začleňování Martinem Šimáčkem / Lukáš Rychetský

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
7. KVĚTNA 2014

Yveta Shanfeldová

Annie řekla že
nerada dýchá
a že tělo si pamatuje
stará odcházení

v noci když spíš nespím
myslím na stromy
pohrobky za domem

máme to ještě lehké
jak jednou bude jasné
slunce si přivstane

zatím pořád vaříme
noc je káva
paprsky sporáku

za oknem u záchodu
zimuje měsíc
platan u sousedů

dobry jako ruka
modry do foroty
kdyby došla tma

ležíme v posteli z břízy
když truchlíš spíš
voní sem mokry mrak

Báseň vybral Petr Borkovec

Z luxusní restaurace do Chiapasu

Nad knihou Etnografie. Improvizace v terénní teorii a praxi

Konečně se začínají na knižním trhu objevovat původní české odborné práce věnované metodologickým otázkám etnografického – či chcete-li antropologického – terénního výzkumu. Zatím posledním příspěvkem na toto téma je podařená kolektivní monografie, kterou uspořádali Tereza Stöckelová a Yasar Abu Gosh.

MARTIN SOUKUP

Metodologické základy antropologického terénního výzkumu zůstávaly doposud téměř bez povšimnutí českých etnografů, etnologů a antropologů. Přitom se jedná o samotný základ vědecké práce v oboru. Nadčasově to vyjadřuje vzpomínka Paula Rabinowa, který v knize *Reflexe na terénní výzkum v Maroku* konstatoval, že antropologové se dělí na dva druhy: k prvnímu patří ti, kteří mají výzkum v terénu již za sebou, a do druhého spadají ti, kteří ho zatím neabsolvovali – a proto vlastně ještě nejsou opravdovými antropology. Zkrátka a dobře, jde o rituál přechodu, „zkoušku z dospělosti“ v oboru.

Zaplnit prázdné místo

Kniha *Etnografie. Improvizace v terénní teorii a praxi*, již připravili Tereza Stöckelová a Yasar Abu Gosh, patří v tomto směru k výjimkám. Proto bych rád vyzdvihl již samotný fakt, že se autoři rozhodli publikaci vůbec připravit a vydat. Přestože zahraniční literatura na toto téma je bohatá, v češtině existuje jen několik málo textů, jež řeší problematiku s různou mírou aktuálnosti, užitečnosti a praktičnosti. Pokud nebudeme počítat dnes poněkud kuriózní sběratelské kousky – *Příručku lidopisného pracovníka* od Drahomíry Stránské (1936) či *Příručku vlastivědné práce* Františka Roubíka (1947) –, lze se seznámit s metodami a technikami terénního výzkumu jen v kapitolách přehledových antropologických prací či v obecných příručkách kvalitativních metod. Hojně se užívají především práce od Jana Hendla či Anselma Strausse a Juliet Corbinové. Ani jedna z nich však zcela nezaplňuje silně pociťovanou mezeru. V nedávné době vyšla publikace *Když výzkum, tak kvalitativní. Serpentinami bádání v terénu* (2013), kterou připravili Michal Pavlásek a Jana Nosková, a v tisku je kolektivní monografie *Úvod*

do etnologického výzkumu pod editorským vedením Romana Douška.

Jedinečnost práce v terénu

Knihu *Etnografie* autorský kolektiv nezmýšlel jako návod, jak připravit a úspěšně realizovat terénní výzkum, ani nebylo jejich záměrem „zaplnit mezeru na českém trhu metodologických učebnic“. Autoři se snaží představit etnografii jako „výzkumnou praxi“, zachytit podoby etnografie a poukázat na výzvy, jež se mohou před etnografem objevit, a úskalí, kterým může čelit – od pochybností o vlastní pozici až po praktické problémy. Jádrem knihy tvoří sedm studií, v nichž se jednotliví autoři vrací k vlastním zkušenostem.

Studie ukazují, že by se nemělo hovořit o terénním výzkumu, ale spíše o výzkumech, neboť každý pobyt v terénu je jedinečný a neopakovatelný. V nevelkém rozsahu knihy je zahrnutý obsáhlý geografický a tematický prostor – zavádí čtenáře do prostředí českého potravinářského podniku, do luxusní restaurace, ale také například do Chiapasu. Dojde na problematiku reflexivity, emocí a vztahů s informátory, řeší se otázka, jak zásadní je schopnost výzkumníka splynout se zkoumanou komunitou. Někteří přispěvatelé za sebou mají bohaté zkušenosti při realizaci výzkumu a jejich datová základna je velmi silná, zatímco jiní stojí takřka na začátku své praxe. Kombinace takových východisek mi připadá s ohledem na záměr editorů a cíl knihy přiměřená. Ukazuje totiž, že se každý od prvního okamžiku v terénu průběžně učí, jak postupovat, a nikdy se to učit nepřestane.

Subjektivní přístup

Texty se vyznačují reflexivitou – autoři a autorky otevřeně píší o své zkušenosti, navracejí se

k dojmům a prožitkům při realizaci výzkumů. Čtenáře by mohl tento styl psaní zaskočit, protože české akademické antropologické psaní zůstává nadále především v „objektivní“ poloze. Přitom právě osobní rozměr pobytu v terénu vytváří specifické podmínky, které předurčují a ovlivňují průběh i výsledky výzkumu. Ukazují to mimo jiné výňatky z deníků Bronislawa Malinowského, které si vedl v průběhu svého pobytu na Trobriandových ostrovech. Jejich vydání v roce 1967 vyvolalo bouřlivou diskusi. Následná reflexivní vlna, reprezentovaná například díly Paula Rabinowa či Vincenza Crapanzana, jež se v antropologii vzvedla na konci sedmdesátých let, české odborné prostředí minula, respektive zasáhla ho až se značným zpožděním. Od té doby se přirozeně diskuse posunula a bohužel ani v současnosti není normou obeznamenost s aktuálními zahraničními studiemi na téma reflexivity, jako je například kniha Michaela Taussiga *I Swear I saw This* (2011).

Na publikaci *Etnografie* je sympatické, že autoři vedle popisu vlastní výzkumné práce také vznášejí zásadní otázky, jimiž se zabývá současná antropologie, a z každého textu je cítit dobrá orientace v zahraniční literatuře. Lze dnes zkrátka jen těžko reagovat na mezinárodní dění bez znalosti děl autorů, jako jsou Lila Abu-Lughod, Bruno Latour, Paul Rabinow či Akhil Gupta s Jamesem Fergusonem. Přestože se, jak už bylo řečeno, nejedná o návodnou příručku, jsem pevně přesvědčen, že bude patřit do seznamu základní literatury v kursech věnovaných metodám a technikám terénního výzkumu.

Autor je antropolog, působí na FF UK.

Tereza Stöckelová, Yasar Abu Gosh (eds.):

Etnografie. Improvizace v teorii a terénní praxi.

Sociologické nakladatelství – SLON, Praha 2014, 250 stran.

Kresba Jiří Franta

Řezníček ve svých memoárech vrší nepřehlédnutelnou mohylu. Foto Tyson Rayburn

Prožraný nemocemi a literaturou

Kniha pamětí zasloužilého surrealisty Pavla Řezníčka je sumou vyřizování účtů, uvádění literárněhistorických omylů na pravou míru a sebeobhajobou. Přestože nám při čtení vyskakuje na tváři úsměv, nejedná se o humoristickou knihu, ale o zpověď životem zkoušeného literáta.

JAKUB VANÍČEK

Pavel Řezníček vydal v edici Literární kabinet paměti nazvané *Vrstva chleba, vrstva vápna, královna*. Surrealista Řezníček, jehož prý bylo možno zaslechnout, jak v Olomouci volá na slušně oděného muže, který odcházel otrávený z jeho autorského čtení: „Kam jdeš, ty čuráku? Tady se čte umění!“, tenthle Řezníček se s nikým nepáře. Čtenáře své knihy upozorňuje, že ji nepsal, aby potěšil milovníky umění filosofickými sentencemi, ale aby vyjasnil několik omylů nalepených k jeho tvůrčímu odkazu. Surrealista Pavel Řezníček řeže do literárního života nemilosrdněji než surrealista František Dryje, a dává nám tak na srozuměnou, že kult imaginace a krátkých spojů je především praxí vylučování a zahlazování.

Z téměř čtyř set stran se na nás valí ostrý proud vzpomínek – ať se jim nechají unášet všichni ti, kteří mají rádi Hrabala, Šebka, Veselského, básníka Krále, kteří by se rádi něco dověděli o redaktoru Janu Řezáčovi, podivínovi Janu Novákovi, kteří tak trochu vzhlížejí k památce Vladimíra Justla nebo k publicistice Radima Kopáče; kdo naopak hůře snáší Ludvíka Kunderu, Mikuláška, Skácela, Tomáše Mazala, Slomka, Peňáse a Caňka, ten by této knize měl věnovat pozornost dvojnásobnou a pořádně ji prostudovat. Špinavým hadrem darmo smejčit kouty, špinavý hadr radši někomu hodit na hlavu, stejně tak lépe někoho postrčit do žumpy, a ne pořád objektivně posuzovat, liberálně a demokraticky zvažovat, aby nikdo nebyl ublížen. Řezníček má na to, aby se stal vzorným literárním aktivistou, symbolicky fackujícím hlava nehlava. Tahle činnost mu nakonec šla vřdycky dobře, o čemž se můžeme v jeho knize přesvědčit.

Stejně tak by měli číst ti, kteří se rádi opakují. Jestliže někdy nemáme trpělivost se starci zavíjejícími se do své paměti, Pavel Řezníček nás naučí tuto metodu milovat. Každou Událost musí vypsát alespoň třikrát, někdy i sedmkrát, aby už nikdy nebylo možno opakovat omyl. Nabízí tak mimo jiné i řešení obecného problému Události – ta totiž nejspíš zárodečně vzniká už tehdy, opakuje-li nám (in concreto) Řezníček do zblbnutí, že mu Eva Talská dosud nevrátila nějakou boudníkovskou bibliofilií. Vštěpuje nám, že každý takový detail se musí násobit, rozepsat a uložit na věčné časy nejlépe do literárněhistorického kompendia, vždy se totiž jedná o Událost jedinečnou a magnetizující.

Brouk Pytlík Řezníček

Pomocí téhož opakování, brutálně explicitního, lze dokonce nejružnější Události navršit na sebe tak, aby vznikla nepřehlédnutelná mohyla. Řezníček postupuje v této práci systematicky, aby se vykázal v dějinách české, a především pak evropské literatury jako spiritus movens, který se celý život poflakoval po rampách v minus sedmnácti stupních. Literární život by bez něj nikdy nemohl vykvést květy tak pestrobarevnými, jakých už nikdy nebudeme svědky. Nevěrne autorovi, že ješitnost je jednou z jeho výrazných vlastností – radši přijmeme za pravdu, že pustil-li se do psaní prózy, vytvořil hned světoznámý kus, vydaný francouzsky v antologii českého surrealismu u Gallimarda! A stejně tak i to, že to byl Řezníček, kdo uvedl Jiřího Oliče do české literatury! Pro ty, kdož by snad o autorovi *Stropu, Hvězd kvelbu, Vedra* či *Kakodémonického kartáče* pochybovali, nutno hnedle padesátkrát připomenout zájem Vladislava Effenbergera – ano, velký poválečný otec byl natolik zaujat Řezníčkovou poesií, že mu poslal hned několik děkovných dopisů a inspirativních pobídek k další práci na básničkách. Pavel Řezníček tyto dopisy uvádí jako faksimile, přepisuje celé jejich části, „ne z vychloubačnosti, ale z hlediska historické pravdy, abych zacpal hubu svým nepřátelům ze Surrealistické skupiny, jmenovitě pánům Chcaňkovi a Krysaříkovi“. Jen díky této své urputnosti na sebe jistě časem připoutá pozornost akademiků, obzvláště těch, kteří zkoumají mechanismy literárního života, vytváření kánonů, ikon, filiací a naopak i tvrdého vymítání.

Vrstva chleba, vrstva vápna, královna se proto musí stát knihou roku. To bláznivě bloumání po ukecané pavlači totiž není svědectvím o Řezníčkovi-surrealistovi, tištěném v mnoha sbornících zdobených kolážemi a přijatém v nejednom surrealistickém salonu, kdepak, tahle kniha vypovídá o tom, jak tvrdý ještě dnes musí být autor ke kritice, ke svým

souputníkům, přátelům i zloduchům, aby obstál na scéně velkých dějin. Mnohý mladíček se mu možná bude vysmívat, leč i na něj časem dojde. Stěží sice bude ukazovat prstem, že ten byl estébák a ten eurokomunist, možná ani nebude moci vypočítat všechny své protirežimní aktivity (těm prosím v knize věnujme přednostní pozornost!), určitě se nebude moci vytáhnout s ohníčky v očích Vratislava Effenbergera, natož tak surrealistickou náhodou, dnes už poněkud zvetšelou – sociální struktura literárního parnasu ho však nakonec dožene, přivolá, donutí ho k tomu, aby obhájil svůj život tvář v tvář zániku. A vzpomene si pak jistě i na úsměvy, jimiž v mládí Řezníčka zneuctil. I my jsme se usmívali, jako by nám nedocházelo, že nečteme knihu humoristickou, nýbrž že máme co dělat s velkým dramatem života.

Autor je literární kritik.

Pavel Řezníček: Vrstva chleba, vrstva vápna, královna. Vzpomínky na Bohumila Hrabala, Karla Šebka, Ladislava Nováka, Joyce Mansourovou, Jiřího Veselského a další. Kant, Aula, Praha 2013, 410 stran.

Znechucení globální konfuzí

Kniha Návraty do Čech sice sdružuje poměrně roztržštěný soubor dopisů Ivana Divíše, i tak je však zajímavá jakožto svědectví ze života autora, v jehož vlastním naturelu sídlila pořádná dávka rozporuplnosti. Za maskou bouřliváka a cynika tušíme vášnivého a neustále pochybujícího jedince.

JIŘÍ ZIZLER

Půldruhého desetiletí po smrti Ivana Divíše se nám dostalo výboru z jeho korespondence po roce 1989. Soubor zahrnuje dopisy zhruba dvacitce adresátů, k nimž patří například Ladislav Verecký, Pavla Milcová, Vladimír Justl, Zdeněk Potužil, Viktor Stoilov, Jan Šulc či Vladimír Vokolek. Editor Zdeněk Potužil zařadil listy i z jiného období a poněkud jiného rázu: texty z šedesátých let určené Jiřímu Brabcovi a Karlu Šiktancovi a z dekády následující synu Martinovi. Ty zřetelně vybočují

a v kontextu celku působí trochu cizorodě. S Brabcem Diviš řešil ediční praxi Mladé fronty, kde tehdy básník pracoval, psaní Šiktancovi vyjadřuje generační krizi a osobní rozervanost v půli šedesátých let; synovi píše Diviš s touhou zůstat i přes odloučení skutečným otcem, který se stará o jeho náležitý duševní vývoj.

Atmosféra první poloviny devadesátých let se nesla ve znamení velkých návratů, vytvářel se zcela nový obraz české literatury, situace v ní se normalizovala – tentokrát v pravém smyslu slova. S kýženou vůlí obnovit přirozený stav se však původní ideál stále více vzdaloval, víru v sílu a moc slova i význam literatury rok od roku více korigovala neúprosná realita. Exploze textů a přítomnost živých autorů-legend ale oddalovala a mírnila deziluzi z kulturní politiky a charakteru nového režimu.

Diviš se nacházel v oné dekádě ve zvláštní situaci: dostalo se mu po revoluci nadšeného přijetí a plné satisfakce, mohl se tedy domnívat, že je „v pražské básnické obci NUMERO UNO“, vycházela mu řada knih, získával pocty, *Teorie spolehlivosti* vyhrála anketu Lidových novin, absolvoval kolotoč přednášek, vystoupení a rozhovorů. Jakýkoli nesoulad (redaktorské výhrady Vladimíra Pistoria, odmítavý kritický verdikt Martina C. Putny) jej ovšem dokázal citelně zasáhnout. Diviš potřeboval a vyžadoval absolutní pozornost, bezvýhradný obdiv, přátelství, péči i ohledy – míra skutečných vztahů jej sotva mohla uspokojit. „Posílám do vlasti téměř co denně spousty dopisů, ale odpovědi přichází málo,“ žehrá nad stavem věcí. Potřebuje zejména ty, kteří mu budou zcela oddáni. Vycházelo to i z role, kterou si přisoudil ve vztahu k rodné zemi: „Po Holanově smrti se toho někdo ujmout musí, víc, musí se toho odvážit, aby se tento hnojný pronárod probudil z letargie.“ Sám konstatuje, že se v tomto poměru opírá zejména o opovržení, jež pro něj získává hygienický rozměr a stává se i jakousi svěráznou liturgií. Opovržením se Diviš nechá vést, ale žel často i zavádět. Řada Divišových soudů zní příkře až neurvale, ač některé charakteristiky lidí a situací budou možná ve své neúprosnosti víceméně přesné.

Muž rozporů

Názorové byl v oné době pochopitelně již dávno hotový a o nové pohledy příliš nestál. V jeho dopisech se zhusta opakují celé pasáže. Mnohdy idealizuje dávnou minulost, kdy bylo všechno velké, čisté, silné, impozantní, vzápětí si ale uvědomuje iluzornost své nostalgie. Ideální vlast a ideální svět zůstávají vzdáleným a nedostupným horizontem, který vyvolává jen odpor a znechucení, „globální konfuzi“. Nedorozumění ale spočívá třeba i v tom, že je bezmála prezentován a chápán jako velký katolický básník. Ve skutečnosti se Diviš jakékoli anexi dílem vztekle vzpírá, dílem ji blahosklonně přijímá, stejně tak, jako nerozhodně a zmateně osciluje mezi institucionálním zařazením (z církve vystupuje a zase se do ní vrací) a nepoddajným agnosticismem. Konfuze se tedy nalézala i na jeho straně.

Divišovi v oné době valem ubývaly síly – popisuje choroby a zdravotní obtíže, trable a propady, ale zbývající energii ještě dokázal projevit s plnou vervou. Dopisy Ladislavu Vereckému vyzařují kvintesenci starého dobrého Divíše – třaskavou směs dadaismu, bujarosti, recese a černého humoru, fatálního pesimismu, dryáčnictví, skvělých parodií bolševického jazyka v sovětských reáliích. Z jeho nadšení je znát, co pro něj znamenalo, když se s někým vskutku „našel“. Jak uměl lidi apodikticky zavrhnout, uměl je i docenit. Hledal své „syny“, žáky, kteří by mu seděli u nohou. Na úplný návrat v tomto duchu však již bylo pozdě.

Divišova korespondence dokládá, že básník koneckonců dělal v oněch letech to, co po celý život. Smiřoval se s neodvratným a vášnivě proti němu protestoval, žárlivě miloval své přátele, dotýkal se dočasné slávy a hned vzápětí vnímal její nicotnost. A opakoval si s bezmocí i úžasem průzračnou filosofickou prostopравdu: „Člověk *prokoukne* sice všechno, ale *neuvidí* nikdy nic!“

Autor je literární historik.

Ivan Diviš: Návraty do Čech. Dopisy z let 1990–1999. Torst, Praha 2013, 472 stran.

Další malá literatura?

Co může říct užvaněná alkoholička světu

Novela Macocha od Petry Hůlové rozděluje kritiky na dva tábory: buď je uvádí v nadšení, anebo ji odsuzují. A není divu: text zprvu skřípe a poněkud otravná alkoholická díkce vypravěčky čtenáře odrazuje, ale později vyprávění sílí a strhuje. Hůlová riskuje svou pověst.

MARTA SVOBODOVÁ

Petra Hůlová ve své v pořadí osmé knize, novele *Macocha*, vypráví příběh ženy, která se na prahu počínajícího stáří dívá do propasti svého uplynulého života. Na dně zurčí potůček kubánského rumu, který společně s jejím zápallem pro literaturu může za to, že se odcizila svým dětem, partnerům, přátelům a dost možná i sama sobě. Přestože relativní existenciální blahobyť hlavní hrdince a vypravěčce plyne z psaní románeků spadajících do žánru červené knihovny, od začátku je jasné, že happy endu se nedočkáme. Tolik v kostce děj.

Na *Macošě* je však mnohem zajímavější styl vyprávění, snažící se co nejvěrněji zachytit žvatlání alkoholičky, která je ovšem obdařená značným literárním talentem. Což je zprvu i největší problém knihy. Když hlavní hrdinka výslovně upozorní na svou schopnost mnoha slovy neříct nic, je to zcela nadbytečné, protože čtenář to s největší pravděpodobností poznal sám už mnohem dříve. Skřípe to silně a leckdo bude váhat, zda věnovat další půlhodinu sebelitostivým banalitám, teatrálně vykřikovaným z balkónu prázdného bytu do ulice, která je k podobným nářkům zcela hluchá. Vkrádá se otázka, zda si Hůlová nevzala příliš velké sousto.

Hrabalovský monolog

„Přestože můžu dělat dojem mlýnku na maso nebo šrotovačky, jsem celá utopená v okvětních plátcích a rozevírám se za ranní rosy jako na jemný poklep chytrý telefon.“ Ano, tohle je blábol. V roce, kdy pomalu nevíme, jestli nás chudák Hrabal nezastihne proti své vůli na dně vyjedeného talíře nebo mezi zubními kartáčky (je letošní rok vydání *Macochy* jen náhoda?), se nabízí samozřejmá asociace s jeho

„hospodským žvástem“. Jenže hrdinčino blábolení neopouští strmé a nepropustné zdi secesního činžáku, je ryze soukromým, nesdíleným výlevem, a zaslechne-li ho náhodné publikum, většinou před ním prchá (lidé z ulice), ignoruje ho (exmanžel, děti), případně se uchyluje k citlivému chlácholení (mileneček Jarda).

Dalo by se mávnout rukou a říct: A takové je to celé. Jenže není. Přibližně po třetině text nabírá na obrátkách, rozcuchané a nedomrlé metaforu ustupují sílicímu proudu vyprávění, jako by se spisovatelka konečně dostala na dřevě své postavy, aniž by o krok ustoupila z plánu brutálně, bez ladu a skladu vrhat asociace. Od delirického konce, v němž se stárnoucí paní stylizuje do pavoučí ženy lezoucí po zdech domů za pomoci gumových zvonů nebo je fyzicky zneškodňována členy vlastní rodiny, se nakonec nedá odtrhnout.

I doposud vyšlé recenze na knihu se přesně v tomto bodě rozcházejí: jde o nudnou utlachenost, nebo strhující proud vědomí? Hůlová si může nad nadšenými i odsuzujícími hlasy kritiků ovšem gratulovat, že dostala svému dávnému vyjádření v rozhovoru pro iDnes.cz, kde tvrdila, že každou knížkou by měl být člověk ochotný riskovat svou pověst. A to se jí tentokrát podařilo skutečně na úrovni stylu, nikoli pouze tematicky jako u *Umělohmotného třípoškoje*, v němž mohla postava prostitutky v nejlepších letech zvednout ze židle jen značně konzervativní část čtenářstva.

Velký český román

Že má svou postavu plně v rukou, dokáže poprvé při líčení drastického obrazu-vzpomínky, kdy hrdinka v dětském věku pozoruje schlplý penis svého děda, jehož objeví mrtvého v degradujícím posezu na toaletní míse. Pokud si při spojení alkoholu s románem coby vzorní maturanti vzpomeneme na hrubě biologizujícího Zolu, přirovnání k němu kulhá i na tuhle třetí, povadlou nohu. *Macocha* je *Zabíjákovým* pravým opakem, přestože jsme svědky podobného úpadku – sociální rozměr je vykázán za bezpečné mantinely bytu, jehož osamělý klid narušují pouze návštěvy jakožto jakési relikty minulých dob. V situaci, kdy přátel stále ubývá, přijde na řadu i skutečná lidská spodina – pohostinné nakrmení fetačky a její dcerky, pravého dítěte ulice, ovšem končí dalším spisovatelčíným špiritusovým výstupem, za nějž

se pak stydí. Nebýt stálého alkoholového oparu, rozdala by se.

Petra Hůlová napsala knihu, která je konečně srovnatelná s jejím debutem, a to především proto, že v monologickém vyprávění hlavní hrdinky čtenáře neruší neobratná snaha spisovatelky vcítit se do postavy, jak se to dělo třeba u Ukrajinky Olgy v románu *Čechy, země zaslíbená*. Hůlová dobře prodala zkušenosti z literárního provozu, což je patrně jediná poloha, v níž je možné uvažovat o jakési autobiografičnosti – bytové večírky do rána, vzájemné opovrhování

i kamarádsofity a především rauš samotné tvorby. A s ohledem na útlost svých knih ironicky neopomene ani ten náš věčný český problém: „Autor trápí sebe a čtenáře a autora zase utrápěný kritik, kterého už trápení se nebaví, a tomu se říká čekání na velký český román.“ Kritik se nicméně spokojí i s dobrou malou českou novelou, jen kdyby se nemusel trápit dilematem, zdali vytýkat prvních pár desítek stran, nebo raději oslavovat zbytek.

Petra Hůlová: Macocha. Torst, Praha 2014, 170 stran.

Jakub N. Rusek: Alkodémoni 2: Souboj, 2007

literární zápisník

Procházky, výpravy a návraty Umberta Eca

PAVEL KOŘÍNEK

Knižně vydané univerzitní přednášky věhlasných badatelů otevírám rád – povedou-li se, nabízejí přístupné a v nejlepším slova smyslu „čtivé“ uvedení do autorových teorií a přístupů, které nebývá zatíženo zbytečnými a uspávajícími akademismy, meta-metodologicko-terminologickým obcováním a amazonský prales připomínajícím poznámkovým aparátem, jež si odborné humanitní psaní jindy tak často vymíňuje (když už třeba ne z naturelu autorova, tak proto, aby byli upokojeni všemocní a vrtošiví posuzovatelé Vědecké Hodnoty). Čtení Bourdieuvých přednášek z *Teorie jednání* či Ecových *Šesti procházek literárními lesy* nabízí jinak těžko zprostředkovatelnou radost z bezprostředního „živého“

setkání s neotřelým a inspirativním myšlením. Zkrátka ideální vstupní texty každému, byť jen vlažnému zájemci o obor.

Nový soubor přednášek druhého z výše uvedených publikovalo v loňském roce nakladatelství Argo pod skromným titulem *Zpověď mladého romanopisce*. Případnému literárněvědnému novokřtenci či zaujatému mimooborovému kolemjdoucímu mohou asi i tyto texty nabídnout velký zážitek. Někomu, kdo už měl příležitost se s Ecovým myšlením alespoň zběžně seznámit, ale při jejich pročitání dost možná přijdou na mysl kacírské dohady o limitech žánru a nezábavnosti opakovaných vtipů.

Zpověď se totiž může jevit toliko jako svazek pro fanatické sběratele, kteří si touží uchovat co možná největší summu velkého Itala (nebyl by to ostatně první takový případ, takřka pětisetstránkový výbor z novinových sloupků *Poznámky na krabičkách od sirek* plnil snad alespoň podobnou funkci, souvisle číst se totiž ani při největší snaze nedal). Ostatním ale utlá kniha nabídne převážně jen reformulace už jinde vyřčeného, badatelské návraty a opětovné promýšlení, které vede k takřka totožným závěrům. Jasnosti a tematické zaostřenosti *Procházek* (ovšem ani průraznosti volnějších *Mezí interpretace*) nedosahuje, zato je místy trochu otrocky znovu

přeřikává. Není jisté sporu o tom, že sedět v zaplněné univerzitní aule a poslouchat tyto „odvozenější“ Ecovy přednášky může být velkou a obohacující zkušeností, v tištěné podobě už podstatnou část oné přednáškové magie přítomného okamžiku pozbývají. Nejprůzračněji to dokládá závěrečný oddíl knihy, pojmenovaný Mé seznamy: Eco zde totiž rozsáhle (někdy až na ploše několika stran, pravda, tištěných velmi vzdušně, aby stránky nabíhaly) cituje z cizích i svých vlastních literárních prací. Přibližujeme se zde možná až k hranici mezi přednáškou a autorským čtením. Nerozumějte mi špatně, autorské čtení může být strhující zážitek. Pochybují jen o smysluplnosti přetiskování jeho textového záznamu.

Ani druhá loňská Ecova publikace není v přísném slova smyslu vědecká: *Dějiny legendárních zemí a míst* přináležejí do nyní už čtyřsvazkového autorského cyklu výpravných, bohatě ilustrovaných a kvalitním papírem i vazbou vybavených opusů (předcházely *Dějiny krásy*, *Dějiny ošklivosti* a *Bludiště seznamů*), jež se vždycky šťastně vynoří právě včas, aby jako hodnotný dárek zamířily pod vánoční stromečky všech intelektuálů. Obsah zde ale naštěstí za formou nijak nezaostává: kniha nezapře svůj v podstatě antologický charakter, jednotlivé dílčí výpravy do proslulých

i pozapomenutých bájných krajin a prostor jsou natolik výtečně badatelsky připravené a poutavě sepsané, že čtenáře občasná nahodilost a odvozenost ani nezačne rušit.

I zde Eco občas kráčí ve stopách svých starších textů, odkrývání geneze legendy o Rennes-le-Château tak například upomene na brilantní literárněhistorické demaskování takzvaných *Protokolů sionských mudrců*. Ecovy pozorné popisy Atlantidy, Lemurie i Eldoráda se nespokojí s pouhým cestovním katalogem vytoužených destinací eskapistických snů, ale pokaždé otevírají i kontexty vztahu imaginárního a reálného, když sledují politické, ideologické, náboženské či obecněji kulturní konsekvence hledání a nacházení různé, a přitom stále něčím stejné legendární terry inkognity.

Strhující a dobře prezentovaný předmět zájmu vrátí lesk i staré, mnohokrát použité metodě. *Zpověď* může Ecův věrný čtenář směle vynechat, o *Dějiny legendárních zemí a míst* by se ale neměl ochudit.

Autor je bohemista.

Umberto Eco: Zpověď mladého romanopisce.

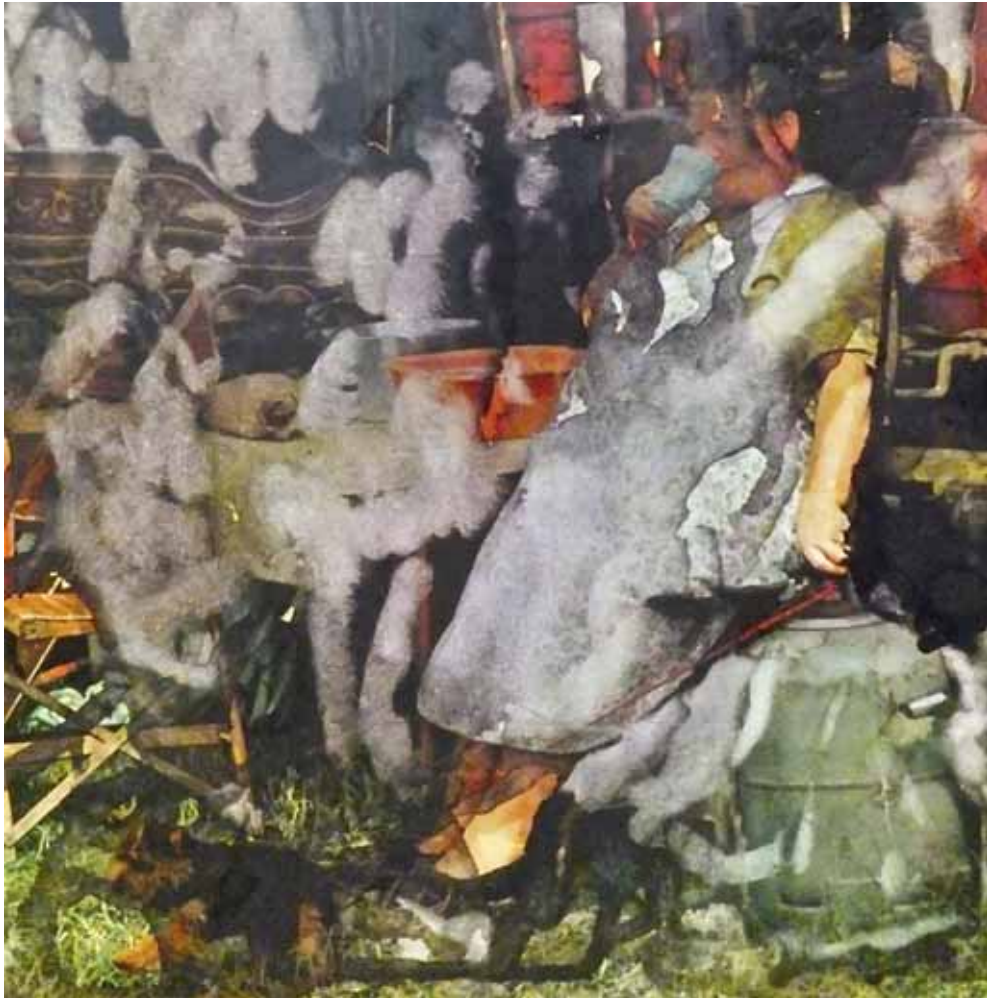
Přeložil Petr Fantys. Argo, Praha 2013, 176 stran.

Umberto Eco: Dějiny legendárních zemí a míst.

Přeložili Jindřich Vacek, Helena Lergetporer a Pavel Štichauer. Argo, Praha 2013, 480 stran.

E bacht ke mande avel

O slobodnej mysli rómskych spisovateliek

Mary MacGowan: Žena se psem. Kresba songsforthepureofheart.com

Tvorba romských spisovatelek, oscilujících mezi literárním experimentem, seberealizací a emancipací skrze umělecké vyjádření, ilustruje rovněž řadu aspektů spojených s fenoménem takzvané menšinové literatury. Například problematizování tradičních žánrů, témat, postupů, volby jazyka či nejistou pozici v rámci klasických literárních institucí.

RENATA BERKYOVÁ

Rómska literárna tvorba sa posledné roky dostáva pomaly, ale vytrvalo do povedomia nie len prorómskych zasvätencom a romistov, ale prebúda vážny záujem aj u kritikov a recenzentov. Deje sa tak prevažne kvôli neútlachajúcej snahe nadšencov o knižné vydávanie autorských diel, pokračujúc tak v odkaze zakladateľky českej romistiky Mileny Hübschmannovej, a zároveň vďaka prelomovému využitiu internetu v šírení literatúry medzi „gádžov“ a konečne aj medzi Rómov. Zvýšené povedomie o literárnej tvorbe našich Rómov ale nie je jediným posunom. Vzhľadom k dvojazyčnosti vydávaných diel vyvoláva písaná rómčina najrôznejšie translatologické a editologické otázky, ktorých zdárne vyriešenie posúva literárnu rómčinu zase o kúsok ďalej. Postupom času sa však mení i spôsob prezentácie a skladba píšucich autorov. Strhujúca doba, ktorá neobišla ani rómsku literatúru, na jednej strane za sebou zanecháva cenné prvky ľudovej slovesnosti, akými boli napríklad zišlosti za účelom rozprávania rozprávok spojených s patričným dramatickým prednesom, na strane druhej nenápadne vpúšťa do literárneho priestoru diela, ktoré prekračujú niektoré zaužívané konvencie či dokonca tabu a za ktorými stojí prevažne ženská časť rómskych autorov. Ich invencie nezriedka oscilujú medzi literárnym experimentom, seberealizáciou a emancipáciou skrz umelecký prejav.

Od počiatku vzniku rómskej literatúry nepredstavujú ženy čoby píšúce autorky v Československu žiadny fenomén, hoci sa tento predpoklad vzhľadom k tradične popisovanej roli ženy-matky v rómskej rodine ponúka. Naopak, môžeme hovoriť o prvotínach vyšších práve z pera ženských autoriek. Elena Lacková, celosvetovo známa spomienkovou prózou *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou* (1997), napísala divadelnú hru *Horiaci cigánsky tábor* už v roku 1946 a vzápätí ju aj nacvičila s príbuznými z osady vo Veľkom Šariši, kde sama vyrástla a žila. Tera Fabiánová síce vyšla kvôli druhej svetovej vojne len z tretej triedy, no je dodnes považovaná za priekopníčku rómsky písanej literatúry objavujúcej sa v historicky prvom rómskom

periodiku v niekdajšom Československu, Romano Lil (1970–1973). Fabiánovej prozaické i lyrické diela sú okrem svojej literárnej kvality a rómskeho jazyka významné i z hľadiska svojho obsahu a výpovednej hodnoty. Hoci sa v próze žánrovo od iných rómskych spisovateľov nijak zvlášť nelíši, tematizuje prvky sociálno-kultúrnych štruktúr, ktoré sa dotýkajú postavenia a role ženy, pričom kriticky reflektuje násilnícke chovanie a útlak objavujúce sa v manželskom súžití. Jej ženské postavy sú mladé a preto mnohonásobne podriadené postaveniu členov rodiny podľa ich role oklieštenej tradíciou. V poviedke *Eržika* volí protagonistka radšej cestu verejného zahanbenia a odsúdenia rómskou komunitou tým, že muža podvedie a následne s milencom ujde, než aby trpela bitie a šikanu od muža a svojej svokry.

Hovorky a duchovia mŕtvych

Do povedomia širšej verejnosti sa omnoho viac dostala lyrická tvorba Tery Fabiánovej – báseň *E bacht ke mande avel* (Šťěstí přichází ke mně) bola zahrnutá do projektu *Poezie pro cestující v pražském metru* –, ktorá len potvrdzovala charakter celého diela typického svojou intimitou, konkrétnosťou a u prózy psychologizáciou postáv. Netrvá pritom na zachovaní tradičných literárnych postupov vychádzajúcich z ľudovej slovesnosti, ani tém prevládajúcich v dobe rómskeho národného obrodovania počínajúceho založením Svazu Cikánů-Romů roku 1969, aj keď je hraničnosť návaznosti, presne vymedzených žánrov a tém v rómskej literatúre problematická.

Po zmene režimu sa pochopiteľne otvorili možnosti v rámci etnoemancipačných snáh nevynímajúc literárnu tvorbu, respektíve jej publikáciu a distribúciu, ktorá bola do tej doby z politických dôvodov značne obmedzená. V spoločensky uvoľnenom prostredí tak má objavený talent relatívne jednoduchšiu cestu publikovať a dostať sa k čitateľovi, obzvlášť ak sa jedná o útvary v rámci rómskej literatúry neobvyklé. Dobrým príkladom je Erika Oláhová, ktorá prišla s nezvyčajným literárnym útvorom „hororiek“ a ako jedna z mála rómskych autorov vo svojej dobe debutovala samostatnou knižkou (kvôli nízkemu záujmu vydavateľov sú rómski autori odkázaní na publikovanie v časopisoch alebo antológiach). Erika Oláhová prostredníctvom svojich temných a desivých príbehov popisuje násilie páchané na ženách a deťoch, ktoré nezriedka končia tragicky alebo pri najmenšom hrôzostrašne. Hneď v úvodnej „hororke“ svojej prvotiny *Nechci se vrátit mezi mrtvé* (2004) tyranizovaná rómska žena svojho muža zavraždí, čím však autorka poviedku neutína, ale naväzuje ďalej na príbehy o „muloch“, teda duchoch mŕtvych, ktoré sú dodnes živou súčasťou rómskeho spirituálneho života. Erika Oláhová ako rómska spisovateľka neskrýva skutočnosť, že námety čerpá z vlastného života, vrátane prepojenia literárnych postáv s rodinnými príslušníkmi, čo naznačuje možný spôsob, akým sa so zložitými životnými situáciami sama vysporiada.

Otvorená erotika

Ojedinelé dielo v kontexte tradičných noriem priniesla spisovateľka Irena Eliášová. Novela *Listopad*, popisujúca životný osud prostitútky v severných Čechách, odpovedá prozaickým útvorom takzvanej červenej knižnice a na skúseného čitateľa môžu niektoré repliky či pasáže pôsobiť nevýrazne, naivne, bez hlbšieho citového zafarbenia a prekvapivých momentov. Čo ju však robí tak výnimočnou, je otázka telesnej intimity, ktorú do priestoru rómskej literatúry nečekané vnáša päťdesiatročná rómska spisovateľka so základným vzdelaním a žijúca v spokojnom manželstve na severe Čiech. Dovolím si tvrdiť, že pre niektorých

Rómov bude ťažké si predstaviť, že by rómska žena napísala a potom vydala novelu s erotickým nádychom, a tak sa stáva verejná prezentácia milostných až eroticky ladených diel pre niektorých rómskych autorov, respektíve autorky tabu. To, čo je vnímané u mužských autorov za prijateľné (napríklad v niektorých básniach Vlada Oláha), môže u žien vyvolať stud. Na internetových stránkach nakladateľstva KHER, ktoré sa sústreďuje na vydávanie diel známych i začínajúcich rómskych autorov, zverejňuje niekoľko autoriek svoje diela pod pseudonymom – tradičné pojmávanie telesnej intimity a vôbec oblasti sexuality je aj pre mladé, hoci v mnohom výrazne emancipované autorky natoľko zväzujúce, že autorská publikácia diel je pre nich stále nemysliteľná. Počin onoho nakladateľstva zverejňovať anonymizované diela je v tomto ohľade prelomový.

Na druhej strane je treba zvážiť, či práve u Eliášovej nezohráva určitú úlohu jej vek – podľa tradičných kultúrnych vzorcov rastie postavenie ženy priamo úmerne s jej vekom a počtom detí. Navzdory tomu novela vzbudzuje vzhľadom k zaužívanej tradícii prekvapenie.

Tradované normy tvoria všeobecne akési stabilizačné zázemie, v ktorom človek prijíma sociálne hodnoty zdieľané s daným kolektívom. Nie vždy je jednoduché tieto normy v prípade nesúhlasu porušiť a vystaviť tak samého seba kritike kolektívu i novej strate stability. Niektoré zmieňované autorky sa popri dlhodoobej tvorbe a psychohygiene skrz umelecký prejav odhodlali prekročiť hranice tradície až v pozdejšom veku. Elena Lacková napríklad absolvovala VŠ štúdium až v 49 rokoch a Irena Eliášová prichádza s novelou o rómskej prostitútke Lili až po tom, čo debutovala s vtípne pojatou knihou *Naše osada* (2008), čerpajúcou z vlastných spomienok na život v osade. Mladšie rómske autorky sa zdráhajú publikovať diela týkajúce sa fyzickej blízkosti a prejavov lásky. Akoby rómska literatúra cez svoju pestrosť a mnohotvárnosť zrkadlila tradičné kultúrne vzorce rozštiepené, ale tu a tam presvetľujúce v optike autorov.

Najradšej ťa mám v posteli

Do maximálnej krajnosti priviedla oblasť otvorenej erotiky emancipovaná a nadaná Rómka Iveta Kováčová, ktorá v krátkej próze *Jako dvě žvýkačky* (2011), napísanej v češtine, popisuje bez náznakov, ale s významovou pestrosťou milostnú scénu štyroch ľudí, respektíve dvoch párov bývajúcich naproti cez ulicu. Dôvernou lyrikou *Najradšej ťa mám v posteli* (1994) sa predstavila verejnosti Katarína Patočková, pričom už samotný titul zbierky napovedá, že v nej odhaľuje vlastný intímny vzťah k mužovi. Za povšimnutie ešte stojí fakt, že ani toto dielo nie je napísané primárne v rómčine. Patočková nechala svoje básne do rómskeho jazyka preložiť Stanislavom Cinou. Vystávajúca otázka, nakoľko koresponduje kompetencia a výber jazyka u rómskych autoriek s mierou emancipácie, by si určite zaslúžila hlbšie zamyslenie.

Tento minimalistický náhľad do kuchyne literárnej tvorby predstavuje len časť mozaiky žánrov a motívov, ktoré rómske ženy stihli za päťdesiat rokov existencie literárnej tvorby predstaviť a v ktorých je patrný emancipačný proces v rámci seberealizácie i formovania individuálneho literárneho štýlu. A hoci je rómska literatúra relatívne mladá, už môžeme hovoriť o tradícii, na ktorú je možné naväzovať a čerpať z nej. Autori nevychádzajú ani nevstupujú do vakua. Nastupujúca generácia tých, ktorí ešte nepublikovali, nemá k dispozícii len bohatosť ľudovej slovesnosti Rómov a zároveň majoritnej literatúry, vrátane tej svetovej, ale už i pevnú pôdu v rámci rómskej umeleckej literatúry, ktorá môže byť pre nich poučnou a inšpiratívnou zároveň.

Autorka studuje romistiku na FF UK v Praze.

Romská identita se znovu tvoří

Rozhovor s Alenou Scheinostovou a Danielelem Soukupem

Ze srovnání rozvíjející se romské literatury s českým národním obrozením vychází řada paralel. S literárními vědci Danielelem Soukupem a Alenou Scheinostovou jsme hovořili o roli romštiny v etnoemancipačním procesu, utváření romské identity a psaní jakožto nástroji kulturního sebeuvědomění.

ADÉLA GÁLOVÁ
KAROLÍNA RYVOLOVÁ

Zabýváte se mimo jiné literaturou z doby národního obrození. Spatřujete nějakou analogii mezi českým národním obrozením a romským etnoemancipačním hnutím? Nalezli byste případně další analogie, například se židovským vnímáním společné národní identity?

Daniel Soukup (DS): Myslím, že české národní obrození a romské etnoemancipační hnutí v jistém ohledu srovnatelné jsou. České národní obrození nebylo pochopitelně izolovaným jevem, podobnou fází procházely všechny menší kultury Evropy. Romské etnoemancipační hnutí se odehrává v úplně jiných historických podmínkách, přesto se domnívám, že základní mechanismy jsou si blízké. Jde de facto o vytvoření jakési identity, kterou nikdy nelze chápat jako něco přirozeného. Identita, ať už individuální nebo kolektivní, je vždycky vytvořená. To neznamená, že si ji člověk může vycucat z prstu, ale poukazuje na vždy přítomný tvůrčí podíl jedince nebo skupiny.

Četl jsem řadu argumentů oponujících názoru, že Romové jsou samostatným národem, naposledy v knize Norberta Mappese-Niedieka Chudáci Romové, zlí Cikáni, ale žádný z nich mě ani v nejmenším nepřesvědčil. Jsou to argumenty typu, že Romové nemají vlastní území – takových národů je ovšem spousta. Nebo tvrzení, že mnoho Romů pociťuje sounáležitost s vlastním „kmenem“, nějakou subetnickou skupinou, a ne s národním celkem – i to platí o řadě dalších národů. Vznik národa je dynamický proces. V devatenáctém století jich vzniklo možná nejvíc v Evropě, ale jejich postupná diferenciace stejně jako u jednotlivých jazyků stále pokračuje.

Zásadní rozdíl mezi českým obrozením a romským etnoemancipačním hnutím je, jak už jsem říkal, v historickém zasazení – Češi ve své době nebyli vůbec výjimeční v tom, oč se pokoušeli. Druhá věc, kterou je třeba zvážit, je vliv politické kultury a institucionálních struktur na představy Romů jako evropského národa.

Je podle vás v budoucnu pravděpodobný příklon k romštině jako jazyku

literatury? V první fázi českého národního obrození se psalo německy a třeba ani jidiš nebylo zpočátku považováno za dostačující pro „vysokou“ literaturu.

DS: Zajímavý je v tomto ohledu příklad irského národního hnutí z přelomu devatenáctého a dvacátého století. Ukazuje totiž, že na jazyku zase tolik nezáleží. Hlavními reprezentanty irského hnutí byli autoři, kteří psali anglicky a nepřipadali si o nic angličtější než autoři píšící irsky. A samozřejmě dodneška existuje minoritní, ale živá irská kultura. Nekladl bych tudíž přílišný důraz na otázku, zda romští autoři píší česky, nebo romsky.

Alena Scheinostová. Foto z osobního archivu

Alena Scheinostová (AS): Myslím si, že to otázka politické vůle a společenských možností. Literatura v romštině vzniká, v řadě případů nese nicméně punc jisté artificiality – hodně často se stává, že autor začne psát v majoritním jazyce a pak přejde na romštinu, anebo naopak, čistě proto, že publikovat v jazyce majority je jednodušší. Domnívám se, že literatura v romštině bude vždycky existovat, ale bude v menšině, a že romská kultura bude dvojjazyčná, respektive dvoj- a vícejazyčná. Současně jsem si vědoma, že psát romsky platí dnes už za jistou prestiž.

V kontaktních jazycích působí text ztvárňující romskou zkušenost často bezzubě. Pokud by romština měla hypoteticky zaniknout, jaký by měl být kontaktní jazyk romských textů? Jak by s ním mělo být nakládáno? Je používání romštiny v literatuře skutečně natolik intuitivní? Nedemonizuje se její role až příliš?

AS: Čeština měla v devatenáctém století tu výhodu, že získala velmi rychle institucionální podporu od oficiálních struktur, což se u nás v případě Romů zatím moc neděje. Spousta

Romů to navíc od používání a kontaktu s romským jazykem odrazuje. Setkávám se pocho-pitelně i s hrdým postojem k romštině, ale zejména mladí Romové jsou často konfrontováni s názorem, že jde o „divný“ jazyk, jazyk bez prestiže, který není jazykem společenského vzestupu, což celý proces bohužel velmi brzdí. Za úmyslným kultivováním a používáním romštiny, jak k němu přistupují například Eva Danišová nebo Irena Eliášová při svých překladech nebo v autorské tvorbě, musí stát velká vůle a odhodlání. Překonává se zde handicap, který není ani tak jazykový, jako spíše psychologický.

DS: V souvislosti s institucionální podporou bych rád zmínil slavistku Gertraud Marinelli-Königovou z rakouské Akademie věd, která sestavila několikasvazkovou antologii ohlasů na jazykově českou kulturu ve vídeňských časopisech do března 1848. Jde o úžasný zdroj pramenů, z nichž se bude vycházet ještě desítky let, ale hlavně je to důkaz, že mezi vídeňskými elitami nepanoval žádný odpor vůči snahám etablovat český národ a jazyk – většina na podobné snahy pohlížela buď neutrálně, nebo přímo se sympatiemi. A to zdaleka není případ romštiny. Vždyť se tu otevřeně protestuje i proti jejímu zavádění do základních škol ve formě nepovinného předmětu. Někteří lidé se tváří, jako by to mělo způsobit konec světa.

Může být psaní pro Romy oním vyvlastňováním tradice z rukou kolonizátorů či dominátorů? Může vůbec postkoloniální kritika nabídnout užitečný nástroj pro teorii romské literatury?

AS: Psaní je pro Romy rozhodně nesmírně důležitým nástrojem sebeuvědomění a ustavení kulturního dědictví a svébytnosti. Významný je už samotný fakt, že romská literární tvorba vzniká. Často se vedou srovnávací úvahy o tom, že Židé jsou národem knihy, zatímco Romové žádnou svou knihu nemají. Penzum konkrétních knih je tedy z daného hlediska důležité samo o sobě.

Další význam vidím v tom, že v literatuře se velmi často zachycuje tradice a ono „pomalu mizející“ – vzpomínky na předválečné poměry, holocaust nebo na to, jak se žilo Romům za komunismu. Podobných informací nalezneme v oficiálních pramenech poskrovnu a osobní paměť je tak často jediným jejich zdrojem. Většina národů se odvolává k triádě jazyk – historie – vlast, a protože Romové vlast v územním slova smyslu nemají, chápe se to většinou tak, že ji hledají, případně že je v přibězích, v literatuře apod. V romské literatuře i v novodobé vysoké kultuře je pojem neteritoriálního národa spojený s obrazem „lidí na cestě“. Motiv cesty je velice silný, objevuje se například i v romské hymně, ačkoli vlastně s reálnou situací nekoresponduje. Jsem přesvědčená, že jde o formu vyvážení faktu, že Romové

nemají vlastní stát. Vlastí se v symbolickém smyslu stává její absence.

DS: V romské literatuře by v našem kontextu onou imaginární vlastí byla nejspíš předválečná romská osada na Slovensku, což souvisí i s termíny jako topos zlatého věku, nostalgie po minulosti a podobně. Kdybychom to pak měli přirovnat opět k české obrozenecké literatuře, nabízí se příklad Jána Kollára, který ve Slávy dceři bloumá severovýchodním Němecem, kde dříve žili polabští Slované, a nostalgicky nachází pozůstatky slovanství v místních jménech a – podle svého přesvědčení – také v rysech zdejších obyvatel. Později už si ovšem pozůstatky slovanství jednoduše vymýšlí. Například ve spisku Staroitalia slavan-ská si představuje slovanský původ u italských místních jmen. Ke konci devatenáctého století už ale literatura najednou slouží k určitému symbolickému přivlastňování území. Jinak řečeno, stává se určitým, byť nepřímým prostředkem ideologického boje. Píše-li v té době Neruda nebo jiný český autor o Šumavě, píše o kraji, který je reálně jazykově německý. Jestliže literatura sugeruje, že Šumava je vlastně

Daniel Soukup. Foto z osobního archivu

česká – tím, že se o ní česky píše anebo že se používají česká vlastní jména –, dostáváme se opět k pojmu imaginární domoviny, tentokrát už mnohem více instrumentalizované ve službách politických a kulturních bojů.

Kde je podle vašeho názoru těžiště romské identity?

AS: Kde se reálně nachází, nevím. Nejspíš by ho bylo třeba hledat komunitě od komunity. Romská identita se vlastně znovu, reflektovaně utváří; vybírají se části tradice dostatečně nosné, aby se Romové mohli etablovat jako národ.

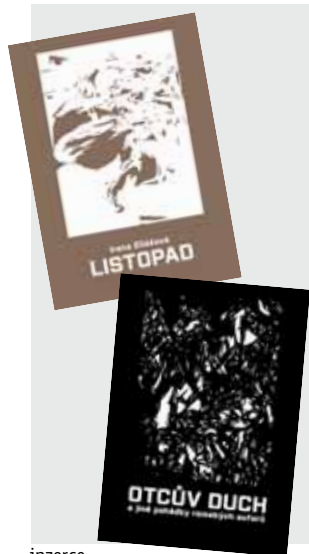
Alena Scheinostová (nar. 1977) je publicistka, překladatelka a literární teoretička. Vystudovala bohemistiku na FF UK v Praze. Zabývá se romskou a menšinovou literaturou. Vedle mnoha časopiseckých studií publikovala knihu Romipen. Literaturou k národní identitě (2006).

Daniel Soukup (nar. 1976) vystudoval bohemistiku, anglistiku a germanistiku na FF UK. Je autorem knižní studie „Cikáni“ a česká vesnice. Konstrukty cizosti v literatuře 19. století (2013) a básnické sbírky Výhled do skály (2007). Je editorem antologie Židé ve starší české literatuře (2013), podílel se na překladových výběrech staroanglické (Duch můj byl živ, 1999) a irské poezie (Vzdálené tóny naděje, 2000). Publikuje v Souvislostech, Tvaru, Lístech, Babylonu a v řadě odborných časopisů.

Zajímá vás romská literatura?
Stáhněte si zdarma e-knihy
z produkce nakladatelství
romské literatury KHER

www.kher.cz

KHER

kinonagranicy.pl / kinonahranici.cz

ki

na

16.
Przegląd Filmowy
Filmová přehlídka

h
ra
g
rani
ci

Cieszyn, Český Těšín
29 04 — 04 05 2014

ni
ci

Různé dimenze věčnosti

Upíři Jima Jarmusche

Odloučenost upírů není spojená s outsiderskou výlučností ani s nostalgii po lepších časech. Foto hce.cz

Nový film legendy amerického nezávislého filmu Jima Jarmusche Přezijí jen milenci překvapil svým žánrovým zařazením. Namísto budování upírské mytologie se ale Jarmuschovi krvesajové zabývají především otázkami trvání a pomíjivosti.

ANTONÍN TESAR

„Moje ubohá stará hlava rotuje, jak klesám níž do trychtýře lásky,“ zpívá Madeline Follinová v coververzi písně Wandy Jacksonové Funnel of Love na začátku filmu *Přezijí jen milenci* (Only Lovers Left Alive). Upírská novinka jednašedesátiletého Jima Jarmusche by se skutečně dala popsat jako pomalé závrtné otáčení jedné staré hlavy, klesající do trychtýře lásky, který, jak už to u tvorby tohoto klasika amerického nezávislého filmu bývá, je i trychtýřem smrti.

Oživlá muzea

Pokud Jarmuschův nový film v něčem selhává, a to místy dost bolestně, je to právě v momentu, který mnozí kritici naopak vyzdvihují, totiž v „aktualizaci upírského mýtu“. Se samotnou upírskou mytologií totiž *Přezijí jen milenci* nedělají nic, co bychom v nějaké podobě neviděli už ve stovkách nejrozumnějších variací na toto téma, od *Hladu* (The Hunger, 1983) Tonyho Scotta po televizní seriál *Pravá krev* (True Blood, 2008–2014). Motivy jako získávání krve z transfúzí, motiv infikované krve, únava z nekonečného života nebo spojení upírů se světem „velkého umění“ sice nejsou ta úplně největší klišé, ale také nejsou nijak závrtně originální. Snímek se ale naštěstí vytváření nějaké skutečně propracované mytologie ostentativně vyhýbá a spíš vytváří miniaturní virtuální svět, jehož hranice vedou nedaleko detroitského sídla upíra Adama a několika ulic a interiérů v Tangeru, kde se za noci plíží upírka Eva.

Podobně prázdná jako mapa světa, který Adam a Eva obývají, jsou ale i jejich nitra. Nemrtví milenci se jen zřídka baví o něčem, co by souviselo s jejich osobními životy nebo s aktuálním stavem upírské společnosti. Jejich hovory se nejčastěji stácejí k postavám z dějin umění a vědy, případně čerpají z katalogických znalostí věcí či živočišných druhů. Kdyby archivy, muzea, encyklopedie nebo vetešnictví měly nějakou osobnost, patrně by se chovaly podobně jako oba ústřední Jarmuschovi upíři. Působí skoro

nepatřičně, když se dozvídáme, že vampýři z *Milenců* také sami umění tvoří (Adam je hudebník, Eviným přítelem je Christopher Marlowe, ve světě filmu skutečný autor *Hamleta*), protože jejich hlavním životním smyslem se zdá být spíš uchovávání a zpřítomňování historie.

Nemrtvé měsíce

Proto je také mizanscéna Jarmuschova snímku zaplněna spíš věcmi (a občas zvířaty) než lidmi. Elektrické kytary a jiné hudební nástroje, gramodesky, knihy, elektrické přístroje, pistole, šachovnice a portréty známých osob tvoří středobody, kolem kterých se točí značná část filmu. Občas se dokonce točí v tom nejdoslovnějším smyslu, protože jedním z typických formálních prostředků jsou záběry z ptáčích perspektiv, kdy se kamera otáčí po vzoru puštěné gramodesky. Stejný krouživý pohyb sleduje i řada statických záběrů přehrávaných desek či magnetofonových kotoučů – a v jednom případě tuto rotaci přebírá dokonce i postava Evy při tanci.

Druhý postup, který se ve snímku několikrát opakuje, totiž série několika záběrů spojených prolínáčkami, má také co dělat s rozpouštěním lidských postav do věcí (tvář Evy prolínající se s knihami, jichž se dotýká) nebo do jiných postav (prostupující se záběry Adama nahrávajícího kytarové party, přístrojů, které Adam používá, a tančící Evy). A podobnou funkci má i sekvence detailů hlav Adama, Evy a Marlowa klesajících v opojení čerstvou krví, v níž jsou ale jednotlivé záběry oddělené prostými stříhy. Jestliže tématem mnoha předchozích Jarmuschových filmů (samozřejmě v čele s vrcholnými opusy *Mrtvý muž*, *Dead Man*, 1995, a *Ghost Dog*, 1999) bylo „nebytí“ lidských hrdinů tváří v tvář jejich smrtelnosti, tady máme co dělat s jiným druhem pomíjivosti.

Jarmuschovi milenci sice přezijí, ale jen proto, aby se stali měsíci, na jejichž povrchu se odráží skutečně zářivá věčnost lidských výtvorů, jako jsou umělecká díla, vědecké

teorie nebo latinské názvy biologických druhů. Adam a zdravotník, který mu dodává čerstvou krev, se vzájemně titulují jmény postav z různých knih a filmů, Eva dokáže po pouhém dotyku rozeznat a detailně popsat jakýkoli materiál, Adam se chce zabít, protože trávil příliš času ve společnosti Byrona a Shelleyho... Jediný lidský (tedy sebestředně a destruktivně) se chovající upír ve filmu, Evina sestra Ava, je z mikrosvěta obou milenců rychle vyobcován.

Pozdní dílo

Jarmuschovu novinku ostatně lze chápat jako subtilní úvahu o různých dimenzích věčnosti. Čtyři upíři (Adam, Eva, Ava a Marlowe) se rozdílnými způsoby vyrovnávají s nečekanou možností vlastní zkázy tváří v tvář kontaminované krvi většiny současné lidské populace. Zcela jiný řád bytí pak náleží zmíněným hmotným věcem a uměleckým dílům, kterými se upíři obklopují, protože tato díla mají delší existenci než jejich tvůrci. A na ještě jiné úrovni trvalosti stojí univerzum jako takové. V několika vzácných momentech se film nenápadně vytrhne ze své intimní koncentrace a otevře se naopak té nejobsáhlejší, kosmické perspektivě. Debata nad muchomůrkami, které mimo sezonu vyrostly u Adamova domu („nic o nich nevíme, ale přesto bez nich není život na Zemi možný“), a Evina poznámka o vesmírném tělesu, jež vypadá jako diamant velikosti planety a vytváří zvuk podobný gigantickému gongu, odkazuje ke světům a řádům, které dalece přesahují obzor „věčnosti“ všech upírů.

V Jarmuschových upírech lze vystopovat ještě jednu potenciálně důležitou paralelu. Potřeba Adama a Evy obklopovat se starými věcmi a mluvit o minulosti i jejich distance od starostí dnešních lidí („Už se válčí o vodu?“ „Ne, pořád o ropu.“) naznačují, že upíři milenci jsou v mnoha ohledech jako starci. Jejich odloučenost není spojená s outsiderskou výlučností ani s nostalgii po lepších časech, ale s prostým vědomím, že jejich sezona už dávno skončila, a s potřebou uchovat ze zaslých časů ve své blízkosti co nejvíc. Totéž přitom ve svém filmu dělá sám Jarmusch, když své hrdiny obklopuje věcmi, které zjevně mají význam pro něho samotného. To platí především o hudbě, která hraje klíčovou roli ve většině režisérových filmů a která tu pohlcuje nejen zvukovou stopu (ostatně na hudbě k filmu se podílela i jeho kapela Sqürl), ale i obraz (ve všech scénách souvisejících s Adamovou profesí hudebníka).

Komorní a intimní ráz filmu také vyjadřuje potřebu soukromého a odlehlého ostrova – a není divu, že téměř veškerá setkání dvojice milenců s postavami z „vnějšího světa“ končí nedorozuměním. O filmu *Přezijí jen milenci* se proto velice dobře píše jako o mistrově pozdním díle, které rozhodně nepatří mezi jeho vrcholné snímky, ale zároveň stvrzuje zasloužené místo na „stěně slávy“, kam si Adam pověsil portréty významných „zombií“ (jak ve filmu upíři říkají lidem): Bustera Keatona, Edgara Allana Poea nebo Franze Kafky.

Přezijí jen milenci (Only Lovers Left Alive). Velká Británie, Německo, 2013, 122 minut.

Režie a scénář Jim Jarmusch, kamera Yorick Le Saux, střih Affonso Gonçalves, hudba Jozef van Wissem, hrají Tilda Swintonová, Tom Hiddleston, Mia Wasikowska ad. Premiéra v ČR 27. 3. 2014.

Spektáklu nelze uniknout

S Philipem Ursprungem o ikonické architektuře

Odzvonilo spektakulární architektuře ve stylu Guggenheimova muzea ve španělském Bilbau? Alternativy k ikonickým budovám prosazuje švýcarský kunsthistorik Philip Ursprung, pohybující se na pomezí umění a architektury. Nedávno díky občanskému sdružení Kruh navštívil Prahu.

RADO IŠTOK

V roce 2002 jste byl vyzván Kanadským centrem pro architekturu k uspořádání výstavy architektonické kanceláře Herzog & de Meuron. Na výstavě nebyla žádná dokumentace ani modely postavených budov. Místo toho byl návštěvník konfrontován s různými prototypy v kombinaci s uměleckými díly. Jak jste přišel na tento kurátorský koncept? Působil jsem dříve jako kurátor umění, nikoliv architektury. Na výstavách architektury jsem byl obvykle frustrován přemírou dokumentace a modelů objektů, které se ve skutečnosti nacházejí někde jinde. Vždy jsem se cítil zklamán a měl jsem špatné svědomí, že jsem na výstavě, místo abych si dotýčnou architekturu prohlížel na místě. Byla to tedy příležitost znovu promyslet žánr výstavy architektury. Naštěstí to architekti Jacques Herzog a Pierre de Meuron cítili stejně – chápali výstavy jako autonomní projekty, a ne jako expozice, které odkazují k něčemu jinému. Rozhodli jsme se – jako v nějaké hře – stanovit si určitá pravidla. Na výstavě jsme zakázali jakoukoli dokumentaci, dokumentační fotografie i modely v menším měřítku, kterým Herzog říkal bonsajová architektura. Vystaveny měly být jen originály jako v případě výstav umění.

Philip Ursprung. Foto archiv Barcelona Institute of Architecture

Asi není náhoda, že vaše kniha *Grenzen der Kunst: Allan Kaprow und das Happening, Robert Smithon und die Land Art* řeší podobné problémy. Pro většinu lidí jsou práce jako například Smithonův slavný landartový počín *Spiral Jetty* (Spirálové molo) či happeningy Allana Kaprowa přístupné jen skrze fotografie. Jak se s tím vyrovnat? Neřekl bych, že to je nevýhoda. Pokud nemáme přístup k originálu uměleckého díla, mnohem více potřebujeme historika, aby nám celý ten příběh vyprávěl, zprostředkoval. Aby si čtenář udělal vůbec nějakou představu, musí se obrátit na dějiny umění. Pro mne jako historika je to výhodné – náhle hraju o něco důležitější roli. Navíc nepovažuji fotografie, nebo v případě Roberta Smithona filmy, za něco podružného. Naopak, tyto umělci vytvářeli dokumentaci jakožto dílo rovnocenné tomu, co je zaznamenáváno. Pro Smithona jsou filmy o spirále stejně důležité jako samotná spirála. Byl si samozřejmě vědom, že ji uvidí jen málo lidí. Happeningy jsou ze své podstaty pomíjivé. Můžeme se zeptat svědka, můžeme studovat dokumentaci. Není velký rozdíl, jestli se díváme na obraz nebo na fotografii, v obou případech se jedná o reálné objekty, které

podněcují představivost a vytvářejí mentální obrazy.

Nemůžete ale popřít touhu umělců šedesátých a sedmdesátých let po něčem bezprostředním. Nebyl právě tohle důvod, proč opouštěli muzea a galerie a svá díla vytvářeli na poušti nebo v opuštěných továrnách? Není s tím vaše teorie o důležitosti dokumentace v rozporu? Bezprostřednost nebyla tak podstatná, aspoň ne tolik jako dnes, kdy jsme jí posedlí. Dnes musíme být u všeho. Bezprostřednost se stala velice důležitou hodnotou. Ale tehdy to nebylo tak klíčové. Kaprow považuje happeningy za součásti svých maleb a řekl bych, že skutečná událost pro něj nehrála tak velkou roli. Smithon se vydal do pouště, pracoval tam, ale nešlo mu o institucionální kritiku, neměl v plánu instituce opustit. Pokládám to naopak za snahu jejich působení rozšířit. Nakonec všechna ta díla byla realizována s podporou soukromých či veřejných institucí, byla velice nákladná a komplikovaná. Šlo o expanzi muzea. Slyšíme často, že se v těchto uměleckých pracích jedná o kritiku institucí, ale to je mýtus, který neodpovídá historickým faktům. Kaprow byl kritický vůči trhu s uměním, ale vždy se snažil být jeho součás-

tí. Kritika tržních mechanismů nebyla hlavním motorem jeho práce.

Spolupracoval jste na publikaci *Images: A Picture Book of Architecture* (Obrazová kniha architektury, 2004). Jaký je podle vás vztah mezi obrazem a architekturou? Ikonický obrat je důležitým momentem v dějinách umění a vizuální kultury. Otevírá nové cesty. V diskusích o architektuře se objevil později, v humanitních vědách se už v devadesátých letech stal téměř mainstreamem. Naše kniha představovala pokus o rozvíření diskuse, jelikož v architektuře se s obrazem zacházelo s nedůvěrou. Na jedné straně se architekti obávají, že budou podřízeni pravidlům umění, na druhé straně se řada kritiků domnívá, že takzvaná ikonická architektura, to jest ony vizuálně nezaměnitelné budovy, které si nelze s ničím splést, lidi vylučují. Představují spíše nástroj moci, než že by umožňovaly jednotlivcům cítit se součástí nějaké stavby. Souhlasím spíše s druhým názorem. Z architektury se stala vylučná a vylučující disciplína, to je fakt. Architektura v Perském zálivu nebo jihovýchodní Asii dnes symbolizuje obrovskou koncentraci kapitálu a moci. Na druhé straně se ale zajímám o období od raných devadesátých let

po nultá léta a pojmy ikoničnosti a obrazu se mi zdají v kontextu architektury velice plodné – umožňují totiž vyvázat se z modernistických dogmat, která tu pořád jsou a týkají se například kontinuity prostoru, transparentnosti nebo autenticity.

Na jedné z vašich přednášek jste řekl, že v architektuře už nelze vytvářet prostor, který by nebyl spektakulární. Co jste tím myslel? V podmínkách kapitalismu, hromadění kapitálu, který architektura potřebuje, je těžké této logice uniknout. Spektákl je součástí kapitalismu a současná architektura také. Lze si představit alternativní řešení, které například nabízí švýcarský architekt Peter Zumthor, ale všechno se v důsledku musí řídit pravidly kapitalismu. V současnosti nevidím žádnou možnost, jak této logice uniknout.

Rozlišujete mezi ikonicitou staveb typu Guggenheimova muzea v Bilbau a místně specifickou ikonicitou, kterou uplatňuje architektonické studio Herzog & Meuron. V čem spatřujete rozdíl? Podstata staveb, jako je Guggenheim v Bilbau od Franka Gehryho, spočívá v jedinečném stylu, vzhledu, který každý hned rozezná, kamkoliv stavbu umístíte. V tom spočívá princip franšízy Guggenheimu. Skvěle se doplňuje s korporátní logikou vizuální komunikace. Dívám se na to velice kriticky. Architekti studia Herzog & de Meuron, jejichž práce jsou místně specifické, oproti tomu neopakují žádný ikonický styl nebo řadu pravidel, ale snaží se vyjádřit nějakou konkrétní situaci neopakovatelným způsobem. Muzea, která navrhli, například novou budovu Tate Modern nebo Serpentine Gallery v Londýně, jsou jistě rozpoznatelná a nesou určité čitelné znaky, tomu nelze uniknout. Ale jejich cílem je začít pokaždé od nuly. Mies van der Rohe tvrdil, že nelze každé pondělí ráno znovu vynalézt architekturu, ale opak je pravda – pokaždé, když začínáte nějaký projekt, ji musíte znovu vynalézt. Důležitá je specifčnost místní situace. Guggenheimu je jedno, kde se nachází, ale Herzog & de Meuron se pokaždé snaží vycházet z konkrétního místa. Obraz v jejich chápání je prostředkem, který má umožnit vidět něco jasněji. Nejde jim o to vidět všechno, nabízejí prostředek, díky němuž lze vnímat lépe. Jejich přístup se liší od autoritativního zacházení s vizuální stránkou architektury.

Philip Ursprung (nar. 1963) se narodil v USA. Studoval dějiny umění, historii a germanistiku v Ženevě, Vídni a v Berlíně. Jako pedagog a výzkumný pracovník působil na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, Vysoké umělecké škole v Berlíně či Spolkové vysoké technické škole v Curychu, kde je dnes profesorem dějin umění a architektury. Je autorem řady publikací, mj. *Die Kunst der Gegenwart 1960 bis heute (Umění současnosti od šedesátých let dodnes, 2010) nebo Grenzen der Kunst: Allan Kaprow und das Happening, Robert Smithon und die Land Art (Hranice umění: Allan Kaprow a happening, Robert Smithon a land art, 2003).*

Hra s pevnými mantinely

O výstavách Lenky Sýkorové a Viktora Čecha

Pohled do výstavy Nulla dies sine linea kurátorky Lenky Sýkorové. Foto Radek Jandera

Je možné smysluplně přenést témata velkých zahraničních projektů do místního kontextu? Pokusili se o to kurátoři Viktor Čech a Lenka Sýkorová na svých výstavách, jež obě proběhly v dubnu. Opakování „trendy“ námětu ale zastíňuje promyšlené kurátorské strategie a svádí k formálnímu čtení.

KARINA PFEIFFER KOTTOVÁ

Pokud uvažujeme o situaci současného umění v globalizovaném světě, na jedné straně se objevuje téma jeho nevidané časoprostorové complexity, která je ale na druhé straně vyvažována vytvářením a opakováním silných vizuálních vzorců, institucionálních struktur, forem angažovanosti, pravidel trhu. Současné i již stárnoucí trendy, jako je obrat k archivům, edukaci, insitnímu umění, osobním i kolektivním mytologiím, reflexi decentralizace uměleckého světa, neuměleckým oblastem či nemonumentálním realizacím kladou podobně silné nároky na formu a obsah uměleckého díla nebo celého výstavního projektu, jako byl dříve například požadavek dodržovat v malbě lineární perspektivu či řídit se pravidly vůdčího náboženství.

Určující kritéria jsou dnes artikulována skrze síť hráčů rozprostřených po celosvětovém kulturním poli. Ti si navzájem předávají zprávy o klíčových výstavách, textech, umělcích. „Držet míč ve hře a hru při životě“ – tak ve svém kanonickém pojednání o takzvané altermoderně popisuje Nicolas Bourriaud roli současného kurátora. Je to jeden z těch textů,

které mají na internetu vysokou čtenost, na uměleckých školách jsou povinné a mezi kurátory a teoretiky od New Yorku po Tel Aviv zůstávají stále populární. Globální umělecká scéna by skutečně mohla být přirovnána k mnohdy nekompromisní hře, která sice umožňuje vytvářet nové variace, ale zároveň je drží v rámci poměrně jasné vytyčených mantinelů. Jedním z hlavních nebezpečí takových her je, že se hráči nebo dokonce samotný obsah stanou zcela zaměnitelnými.

Variace na světové téma

U výstav vznikajících mimo zavedená světová umělecká centra, přední instituce a přehlídky se často vynořuje otázka, do jaké míry kurátor v místním prostředí variuje téma či model, který se již osvědčil jinde, a zda takový materiál vnímá se zdravým odstupem jako referenční bod, na nějž navazuje jeho vlastní citlivá analýza. Přitom nejde ani tak o originalitu, na kterou jsme vzhledem ke stále vzrůstající obeznamenosti s dalšími a dalšími historickými i geografickými kontexty snad už skutečně museli rezignovat. Jedná se spíše o nastavení funkčního vztahu mezi inspirujícím a inspirovaným, který přesahuje rámec přehazování míče z centra na periferii.

Téměř paralelně se v Česku uskutečnily dvě výrazné výstavy: *Nulla dies sine linea* kurátorky Lenky Sýkorové, kterou uspořádala v Galerii Emila Filly v Ústí nad Labem, a *Walking, Running, Dancing, Grasping, Fetching or Carrying...*, již pro pražskou Galerii NoD připravil Viktor Čech. Přestože každý projekt je založen na odlišných východiscích i kurátorských přístupech, oběma je společný zájem o klasické médium či námět a zkoumání jeho aktuálních forem a odkazů v současném umění. V prvním případě je pojátkem výstavy kresba, v druhém fyzické gesto.

Oba kurátoři bedlivě sledují zahraniční kontext a ve vlastních projektech se s ním každý svým způsobem vyrovnává. Lenka Sýkorová uvádí jako inspiraci pro své zkoumání aktuálních přesahů kresby výstavu *On-Line*, která proběhla v newyorském Museum of Modern Art v roce 2010. Neuvěřitelně širokému mezigeneračnímu uchopení motivu linie v dílech od Františka Kupky po Francis Aljse kurátorka vytýká snad jen přílišný

důraz na performativní a gestickou složku. Tu naopak vyzdvihl Viktor Čech, který ale za důležitější referenci pro vlastní přístup považuje například výstavu *Choreographing You* (Tvoje choreografie), která se také v roce 2010 uskutečnila v Hayward Gallery v Londýně. Jak se může kurátor lokální výstavy na podobné téma vyhnout výtce, že se jedná jen o rutinní naplňování již zavedené formy novým obsahem?

Nedosažitelné předobrazy

Je jasné, že obě výstavy vznikly ve zcela odlišných podmínkách než jejich mezinárodní protějšky, a tak jsou zde namísto zvučných jmen a učebnicových projektů srovnávány například barokní grafiky, které kurátor levně zakoupil od nepříliš vzdělaných antikvářů, s emočně nabitými gesty v současném českém videoartu. Aby se ale z celého velkého tématu nestala jen naředená domácí polévka, měl by se kurátor pokusit si onu globální hru přivlastnit, rozehrát sofistikovaný vabank s místní scénou a postavit nový celek na vlastních, nikoli převzatých základech.

Je pravda, že se Čechovi i Sýkorové v jejich projektech podařilo dobře využít obeznámený kunsthistorický přístup a vytvořit divácky atraktivní vizuální celek. Jádrem těchto výstav se nestala překvapivost ani experiment, ale spíše promyšlená strategie. Nicméně by bylo funkčnější jejich teoretickou analýzu stavět na vztazích současných uměleckých projevů k historickým motivům a aktuálním událostem (jak také kurátoři částečně činí), spíše než odkazovat k monumentálním světovým výstavám jakožto nedosažitelným a zavádějícím formálním předobrazům.

Autorka je kurátorka a teoretička umění.

Nulla dies sine linea. Postkonceptuální přesahy v české kresbě. Galerie Emily Filly, Ústí nad Labem, 27. 3. – 18. 4. 2014.

Walking, Running, Dancing, Grasping, Fetching or Carrying... Galerie NoD, Praha, 3.–27. 4. 2014.

na oprátce

Kde natankovat

ONDŘEJ FUCZIK

Rozhodl jsem se pro osobní odvetu za Krym a přestal jsem kupovat benzín na čerpadlech Lukoil. Chtěl jsem zastavit u Shellu, ale pak jsem si vzpomněl na tragédii s ropnou plošinou. U dalších značek to pokračovalo, až jsem se nakonec rozhodl natankovat u jaké si firmy MOL. Nedalo mi to a doma jsem se podíval na internet. Dost jsem se pak podívil, kdo všechno může za oficiálně maďarskou společností stát. Proč o tom mluvím? Je mi jasné, že pokud budu chtít dál jezdit na chalupu autem, budu muset u benzínek pokrytecky přivírat oči. Kde se nachází hranice mezi tím, co ještě chceme vědět o našem světě, a informacemi, po kterých už ve vlastním zájmu radši ani nepátráme? A má někdo právo nás za to odsuzovat? Tyto otázky jsem si kladl také po zhlédnutí videa *Bez loga* na webu A2larm.cz, jež bylo věnované „utajené reklamě jednoho pivovaru“ spojené s rapperem Vladimírem 518.

„Když jsem přebíral cenu Anděl, také mě nikdo neupozornil, že hlavním sponzorem večera je ČEZ. Když mě bookují na koncert, například na festival Mighty Sounds, neupozorňují mě, že festival sponzoruje Jägermeister. A já je zpětně nepodezírám, že jsem vlastně nechťně vystoupil na akci v rámci reklamní kampaně toho či onoho. (...) Nemůže být prostě vše placeno ze státních peněz, to by ani nebylo správné, tím bychom se vrátili před rok 1989. Zdroje financování mají být různé a obsah projektů má zůstat svobodný a čistý. To je můj názor a podle toho se chovám,“ píše Vladimír 518 v odpovědi na kritiku. Ta, společně s rapperovou reakcí, vzbudila až nečekaný zájem a otevřela prostor pro diskusi mezi kritiky i obhájci spolupráce umělců a podnikatelských subjektů.

Vladimír 518 je tvůrce, který už několik let dovedně balancuje na hraně mezi popem a subkulturou. Nechme stranou, co si představuje pod výrazy „svobodný“ a „čistý“ v souvislosti s napojením na soukromou společnost. Na podobnou otázku si musí každý odpovědět sám, pokud si ji tedy vůbec položí. Co mě na zmíněném videu udivilo, byl jednak fakt, že autorům nestálo za to oslovit hlavní postavu jejich dokumentu, ačkoli chtěli „odhalit, pojmenovat a vysvětlit“ kampani, jejíž je zásadní součástí. A následně výpovědi respondentů, jež se nesly ve stylu

„Nechtěli jsme, ale pak jsme to tak nějak udělali“. Celá ta hra na zaprodance a jejich oklamané oběti nepůsobí příliš věrohodně. Všichni zúčastnění jsou dospělí lidé, a pokud měli jakékoli obavy (jak sami uvedli), pak bych očekával, že si tuto zásadní informaci zjistí. Ten, kdo snad nezná projekty Vladimíra 518, si je může snadno dohledat, stejně jako informace, s kým spolupracuje nebo s jakými médii komunikuje. Takto pojatá reportáž bohužel působí spíše kontraproduktivně.

Zajímat se o zdroje financování nejružnějších uměleckých aktivit, výstav nebo institucí je potřeba. Jen díky tomu můžeme reagovat například na snahy developerů a finančních skupin ovládnout lukrativní prostory nebo projekty. Kauzy kolem výstavní síně Mánes, Jízdárny Pražského hradu nebo Artbanky byly dostatečně varující. Přesto se domnívám, že případy transparentního financování kulturních a vzdělávacích projektů soukromou společností se pomalu stávají normou. Pochopitelně se jich však nikdo, pokud opravdu nechce, účastnit nemusí. Jakub Stejskal ve svém příspěvku na A2larmu píše, že „některé peníze smrdí víc“, a já tvrdím, že je na každém, aby posoudil, jaký smrad ještě snese a jaký už ne.

Finanční podpora zahraniční společnosti galerií, ve které pracuji, je běžně respektována, stejně jako fakt, že stejný subjekt stojí

i za vznikem významné sbírky současného umění. Díky podobné podpoře ze soukromé sféry přežila celá řada nejružnějších uměleckých aktivit, výtvarných instalací, galerií i kulturně-společenských periodik. A stejně jako v případě Tranzitdisplay (a řady dalších veřejně či skrytě podporovaných projektů) nepředpokládám, že by mohlo docházet k nějakému ovlivňování práce lidí, kteří za nimi stojí.

Je snadné přestat tankovat benzín od neskrývané ruského distributora. Je rovněž snadné učinit z jejich jmen symboly naší nenávisti. To, že již ne tak očividně spoluplastní i rakouské, maďarské a české firmy, většinou „přehlédneme“, neboť někde zkrátka natankovat musíme. Je to pokrytecké, a zároveň lidské a pochopitelné. Nebo snad ne?

Když nad tím tak přemýšlím, přece si jen vybavím situaci, kdy jsem zažil pokusy o manipulaci. Jednalo se o ovlivňování dramaturgie, dosazování nekompetentních osob na pokyny „shora“, nařizování, jaké výstavy by se měly pořádat, a vyhrožování zastavením dotací. Jen tyto praktiky nepocházely od žádných banky, spořitelny ani telefonní společnosti či stavební firmy. Bylo to v galerii financované z veřejných peněz a stáli za tím námi placení úředníci.

Autor je spolupracovník galerie Tranzitdisplay.

STUDIO BÉLA

PROGRAM KVĚTEN

ČT/ 1. 5. 20.00
SOCIALISMUS
(Jean-Luc Godard ad., Švýcarsko,
Francie, 2010, 101 min.)

PÁ/ 2. 5. 20.00
WALESA: ČLOVĚK NADĚJE
(Andrzej Wajda, Polsko 2013, 127 min.)

ČT/ 8. 5. 20.00
BORGMAN
(Alex van Warmerdam, Nizozemí 2013, 113 min.)

PÁ/ 9. 5. 20.00
SPIRIT OF 45
(Ken Loach, Velká Británie 2013, 94 min.)

ČT/ 15. 5. 18.00
EMIGRANT – VŠECHNO JE JINAK
(Györgyi Szalai, István Dárdai, Maďarsko 2006,
100 min., angl. tit., tlumoče-ní do češtiny)

20.00
POCTA: VĚRA CHYTILOVÁ
VYHNÁNÍ Z RÁJE
(Věra Chytilová, ČR 1983, 103 min.)

PÁ/ 16. 5. 20.00
VIDEOART:
TEREZA VELÍKOVÁ
(Finalistka soutěže Ceny Jindřicha Chalupeckého
představí ukázky ze své práce. Cca 90 min.)

ČT/ 22. 5. 19.00
POCTA: MIKLÓS JANCÓS
MAĎARSKO 2011
Miklós Jancsó, Béla Tarr, Benedek
Fliegauf, Ágnes Kocsis, Márta Mészáros,
György Pálfi aj., Maďarsko 2012, 75 min.,
angl. tit., tlumočení do češtiny
LUCERNA PÁNĚ V BUDAPEŠTI
Miklós Jancsó, Maďarsko 1998, 103 min.,

PÁ/ 23. 5. 20.00
VIETNAMSKÝ VEČER
S LUKÁŠEM KOKEŠEM
A DUŽANEM DUONGEM
Lukáš Kokeš: V. I. P. (ČR 2013, 26 min.),
Duc Viet Duong: Mat Goc (ČR 2014)

ČT/ 29. 5. 18.00
MERUŇKOVÝ OSTROV
(Peter Bebjak, SR 2011, 102 min.,
slovenské znění)

20.00
KAMERAMANSKÉ DNY, 2014
Film z pohledu kameramana,
komentovaná projekce.
Aktuální informace na www.kameraoko.com

PÁ/ 30. 5. 20.00
KAMERAMANSKÉ DNY, 2014
Film z pohledu kameramana,
komentovaná projekce.
Aktuální informace na www.kameraoko.com

Kino Film Distribution ARTCAM
a Maďarského institutu v Praze,
Rytířská 25-27, 2. patro
Aktuální info na facebook.com/StudioBELA
a na www.artcam.cz
VSTUPNÉ: 80 Kč / 60 Kč (studenti, senioři)
Rezervace na e-mailu: studiobela@artcam.cz
Hrajeme každý čtvrtek a pátek od 20 hodin
(není-li uvedeno jinak)

Filmová přehlídka
kinematografií zemí
BENELUXU

CINEBELUX

Veselí nad Moravou
16. - 18. 5. 2014
www.cinebelux.cz

Talent /
JOACHIM LAFOSSE

Retrospektiva a host přehlídky /
JOS STELLING

Filmové novinky /
BORGMAN
BROKEN CIRCLE BREAKDOWN
ZA ZDMI
VE JMÉNU SYNA
NAHOŘE JE TICHO

Dny holandské kuchyně
a další

Přehlídka vznikla
za podpory

05 / 2014 MOTUS > ALFRED VE DVORE

01 | 05
FRANTIŠKOVY LÁSKY
Motus o.s. a Bio Oko

06 07 | 05
STICKER
Jan Bárta, Halka Třešňáková
& Milou Veling^{NL}

16 | 05
SAYAT NOVA
C. Maldonado^{MEX}, L. Koenig^{FR},
M. Beuter^{DE}

17 | 05
SKŘÍTCI
Divadlo Toy Machine

20 21 | 05
METAMORPHÓSIS
FAMFULÁRE
Wariot Ideal

27 28 | 05
SVĚCENÍ JARA
Handa Gote Research
& Development & Pasi Mäkelä^{FIN}

30 | 05
SCÉNICKÝ DOKUMENT
ROPA: SVĚTLO Z HALIČE
M. Bambušek, E. McLaren / o.s. Mezery

WWW.ALPREDVEDVORE.CZ

Studentský
Majáles

1. května 2014
v areálu UK
a ve studentském klubu v Celetné 20

Přijďte poznat **studentskou tvorbu**
zblízka – poslechnout si studentské kapely,
zhlédnout divadla a filmy.

• • • • •

www.majalesstudentu.cz

NOD

**šest
miliard
sluncí**

5.5. / Po / 20:00
Co se stane, když se černé díry začnou
objevovat a rozpínat v naší paměti?

		K	
V			I
		I	
I			
			Z

6.5. / Út / 20:00
Vědomostní zápolení na vlnách vašich
mozkových závitů. Tým maximálně
o 4 lidech. → vstup zdarma

Štěpánka Šimlová
Go to Pictures

Video NoD / 8. 5. – 10. 6.
vernisáž 7. 5. → 19:00

www.nod.roxy.cz

Smutný hrdina internetu

Inscenace #jsi_user Braňo Holíčka

Režisér nejmladší generace Braňo Holíček vytvořil pro Malou scénu Studia Ypsilon zdařilou, byť zdánlivě prostou inscenaci, nazvanou #jsi_user. Jako zdrojový materiál mu posloužily příspěvky čelného internetového trolla Michala Kolesy a reakce na ně na sociálních sítích.

LUKÁŠ JIŘIČKA

Jak daleko lze zajít v internetové komunikaci, odhaluje rytmicky dobře vystavěná a i přes značnou dávku humoru velmi krutá inscenace #jsi_user. Foto Nikola Tempír

Vzít si internetovou komunikaci jako základ pro vznik divadelní inscenace může v současnosti působit jako anachronismus, neboť hlavní vlna zájmu o blogy jako inspiraci pro scénáře či dramata nebo o živé přenosy přes Skype přímo na scénu opadla již před několika lety. Režisér Braňo Holíček se společně s dramaturgem Janem Tošovským a scénografem Nikolou Tempírem přesto rozhodli navázat na svůj dřívější projekt *ijá*, věnovaný internetu a inspirovaný životem Stevea Jobse, novou a o poznání kritičtější autorskou inscenací s příznačným názvem *#jsi_user*.

V září tabletů

Holíček se pro své téma závislosti na internetu nebojí použít jednoduchou zkratku. Na začátku představení se ústřední trojice herců (Daniel Šváb, Mikuláš Čížek, Petr Vršek) až nekonečně dlouho snaží inscenaci uvést s tablety v rukách, ale vzhledem ke svému zaujetí internetem toho nejsou schopni. Jakýkoliv pokus o vyprávění či posun v ději je zneemožněn poslechem písní, sledováním klipů, odepisováním na zprávy a vzájemnou komunikací probíhající po internetových kanálech. Jediné, co osvětluje jejich tváře a vlastně i celou scénu po většinu představení, jsou displeje tabletů, jež zároveň slouží i jako malé projekční plochy, na nichž tři představitelé mnoha anonymních postav prezentují fotky, záznamy, videoklipy, tváře diskutujících na internetových fórech či Facebooku, nápisy, emotikony nebo živě přenášená, ale i přednatočená videa svých obličejů.

Do této neustále se zadržávající komunikace různými zprostředkovanými komentáři postupně vstupuje život a smrt Michala Kolesy, mladého invalidního důchodce s podivínskými sklony a neúnavného diskutéra na mnohých sociálních sítích, který se stal v jistém smyslu obětí své neschopnosti běžné komunikace. Veškeré přímé mezilidské vazby v jeho životě nahradila zbytnělá potřeba zveřejňovat všechny nezvyklé nápady, psychické stavy, hygienické či stravovací návyky. Mnohdy na svou otevřenost či potřebu imponovat jedinečností doplatil: ostatní debatěři si na něho vylévali svoji zlost, povyšovali se nad něj, vysmívali se mu a někteří se ve svých cynických vtipech na účet psychicky

narušeného chrliče zpráv nezastavili ani po jeho loňské tragické smrti. Tento smutný hrdina internetu se stal pro inscenační tým zosobněním temných stránek digitální komunikace, a ačkoliv by bylo lze nařknout inscenaci z moralizování, nelze jí upřít divadelní sílu.

Když nácek komentuje

Režisér ve *#jsi_user* rozvíjí poetiku, jež je Ypsilonce odnepaměti vlastní. Inscenaci buduje z improvizací, ze zdánlivě nezpracovatelného a bezbřehého materiálu internetových diskusí, využívá potenciál formálního herectví bez psychologických motivací, nebojí se humoru a ironie, pracuje s výrazným hudebním rámcem. I zde, ač se to nezdá, má hudba či rytmická struktura nadvládu – herci si navzájem předávají texty, opakují se, mění hlasy a jejich hraní je rytmicky členěno. Tomu napomáhají tablety, které ozařují jejich hlavy izolované trčící na scéně, tak jak jsme zvyklí například u videohovorů přes Skype. I grafika na displejích zde má rozhodující roli – tablety mění barvu tváří herců, střídavě zhasínají a zase se rozsvěčují, fungují jako další rytmičující, zvukový i vizuální element a vytvářejí prostor pro až brechtovské vsuvky a komentáře. I když je celkový rámec poměrně jasný, pro diváky, kteří dříve neznali příběh Michala Kolesy, může být smrt vlastně spíše virtuálního hrdiny šokující, zvláště v konfrontaci s posměchem a nemístnými komentáři, které herci publiku zprostředkovávají skrze konkrétní fotografie a informace z profilů. Někteří diskutéři se Kolesovi posmívají za používání vodoznaků na fotkách, jiní jej zase posílají do plynu. Zde má publikum šanci je identifikovat.

Představení je záměrně vystupňováno až do těch nejvyšších obrátek – ve chvíli, kdy jsou komentáře v podstatě nejkomičtější ve své absurdnosti či vyhocenosti, jsou zároveň i nejvíc zraňující nebo nechutné. Tuto simulovanou komunikaci však režisér rozpouští pomocí krátkých scén, v nichž houpající se dívka v plavkách nezaujatě komentuje svět internetu a zranitelnost některých jedinců. Dále ji rozrušuje situací, v níž trojici aktérů, kteří také hrají Kolesu, jeho odpůrce, posměváčky i zastánce, přestane fungovat technika, a proto je odkázána na přímou komunikaci plnou rozpaků. Vzhledem k tomu, že inscenace je

primárně určena studentům středních škol, přemrštěnost ani doslovnost nejsou na škodu, naopak – vzniká tak prostor pro stylizované a dynamické herectví ústředního tria, které s lehkostí odstiňuje různé podoby diskutérů na sociálních sítích, trávících čas nekonečnými exhibicemi, jejichž smyslem je potvrdit lidskou existenci datovou stopou. A je nepochybné, že bez konkrétního a navíc reálného osudu by projekt neměl takovou sílu.

Braňo Holíček a kol.: #jsi_user. Režie Braňo Holíček, dramaturgie Jan Tošovský, výprava Nikola Tempír, hrají Petr Vršek, Daniel Šváb, Mikuláš Čížek, Petr Hojer a Mariana Večeríková. Studio Ypsilon, Praha, premiéra 6. 12. 2013, psáno z reprízy 20. 3. 2014.

ČR: 69 Kč | Předplatné: 42 Kč | SK: 3,50 € | Předplatné SK: 2,10 € | www.magazin-legalizace.cz

Legalizace®

Magazín, který vám rozšíří zorničky

CHCETE SE LÉČIT KONOPÍM
NEBO SE JÍM UŽ LÉČÍTE?

69,-

Ptejte se svého lékaře a čtete magazín Legalizace

Novinky, odborné studie, návody na léčebné preparáty, příběhy pacientů, rady lékařů
a další informace ze světa léčby konopím.

Magazín koupíte v síti
trafik po celé České
republice nebo si ho
můžete předplatit na
www.magazin-legalizace.cz

TÉMA

POPULÁRNĚ— VĚDECKÝ FILM

FAKTUÁLNÍ DRAMA
A CESTOVÁNÍ
DĚJINAMI

MÝTY
OLIVERA
STONEA

TRENDY
POP-VĚDECKÉ
TELEVIZE

92 **CINEPUR**
ČASOPIS PRO MODERNÍ CINEFILY

ROK 2013 V ČESKÉ
DISTRIBUCI

PORTRÉT HAYAO MIYAZAKI

ROZHOVOR
GORAN MARKOVIĆ

BERLINALE
ROTTERDAM

Předplatné na rok 2014: 6 čísel za 440 Kč
(cena jednotlivého čísla 80 Kč)
Starší čísla a speciální balíčky:
www.cinepur.cz/shop

**DEN, KTERÝ
JE TŘEBA
PROTANČIT!**

**MEZINÁRODNÍ
DEN TANCE**
29. DUBNA 2014

JAK HO OSLAVÍTE VY?

PRAHA TANEČNÍ HAPPENING OD 15:30
NA **PIAZZETĚ NÁRODNÍHO DIVADLA**

**420PEOPLE: GOLDEN CROCK
ME - SA / ALT@RT:**
MUCH MORE THAN NOTHING

ZÁPIS BALETNÍ LKCE DO
GUINNESSOVY KNIHY REKORDŮ

STREET DANCE FLASHMOB

DĚTSKÝ TANEČNÍ KOUTEK

STUDENTI KONZERVATOŘÍ A HAMU

TANČÍRNY PRO VEŘEJNOST OD 19 HODIN
NA NÁPLAVCE U **RAŠÍNOVA NÁBŘEŽÍ**

Podrobně o oslavách v ČR na
www.vizetance.cz

Mediační partneři:

A2 **TANEČNIZONA** **GO OUT**

grey gold

30/4 — 3/8/2014

České a slovenské umělkyně 65+

MARIE BLABOLILOVÁ / KLÁRA BOČKAYOVÁ / MARIE FILIPPOVÁ /
EVA FUKOVÁ / MILOTA HAVRÁNKOVÁ / DAGMAR HOCHOVÁ / INGE
KOSKOVÁ / ALENA KUČEROVÁ / MARKÉTA LUSKAČOVÁ / ADÉLA MATASOVÁ /
DAISY MRÁZKOVÁ / EVA CISÁROVÁ - MINÁRIKOVÁ / VĚRA NOVÁKOVÁ /
LUDMILA PADRTOVÁ / DANA PUCHNAROVÁ / JITKA SVOBODOVÁ /
ADRIENA ŠIMOTOVÁ / DANIELA VINOPALOVÁ-VODÁKOVÁ / JANA ŽELIBSKÁ

Dům umění města Brna
www.dum-umeni.cz
Každou středu jednotné vstupné 20 Kč

THISQUIETARMY FROM
FIVE SECONDS TO LEAVE TO

NE 27.4., CAFÉ V LESE, PRAHA
PŘEDPRODEJ SMSTICKET.CZ

Láska to hovno to vyser!

Koprolální orgie skupiny Bouchací šrouby

Bouchací šrouby jsou početný hudební kolektiv, který se ambivalentně pohybuje mezi experimentálně pojatou tvorbou a recesí. K jejich charakteristickým znakům patří koprolálie, mísení vysokého a nízkého, využívání netradičních nástrojů a lhostejný přístup k propagaci a distribuci nahrávek.

TOMÁŠ PROCHÁZKA

O hudbě kapely Bouchací šrouby se rozhodně nedá říct, že by rezonovala s aktuálními trendy, ani nejde o skupinu vezoucí se na vlně retra, jehož rozmanité projevy jsou v současné době značně oblíbené. Nacházejí se někde na půli cesty mezi oběma polohami a ve své produkci rafinovaně využívají směšování vysokého a nízkého. Platí přitom, že nízké je v tvorbě Bouchacích šroubů všude přítomné, zatímco vysoké je třeba poctivě hledat.

Nejedná se o ledasjakou průměrnou post-undergroundovou úderku. Jedním z leaderů skupiny je dvojnásobný držitel ceny Magnesie Litera Martin Ryšavý s neodmyslitelným radiomagnetofonem v náruči. Skupinu kromě něho tvoří dalších sedm lidí, avšak Bouchací šrouby jsou schopny koncertovat i v redukované podobě – k tomu, aby se představení uskutečnilo, údajně stačí přítomnost jediného člena. To je jedna ze zásad, již se skupina brání nebezpečí proměny v běžnou hudební formaci s neměnným repertoárem. Druhou zásadu tvoří permanentně otevřená možnost pro kohokoli zvenčí, aby se k souboru kdykoli přidal. Jakkoli jsou oba postuláty spíše teoretické, už se přihodilo, že Bouchací šrouby hrály jen coby duo, a několik příležitostných hudebníků se k nim v průběhu jejich existence také připojilo. Druhým leadem skupiny je Jan Procházka, hráč na amplifikovanou kosu, a v popředí stojí ještě sbor tří žen obsluhujících saxofon, „basběžku“ a elektrickou kytaru Jolana (Rebeka Maxová, Lucie Bokšťeflová, Hana Daňková). Za tímto chórem pracuje motor Bouchacích šroubů – trio zručných hudebníků (Pavel Kopecký, Jan Bouřil, Jan Plíšek), kteří hrají na klávesy, bicí soupravu a bezpražcovou basbalalajku.

Výzkum orální tradice

Neobvyklé nástroje paradoxně nejsou tím, co na první poslech upoutá. Poznávacím znamením skupiny jsou totiž v první řadě

orgie vulgarismů, jimiž je zasažena většina textů. Způsob a frekvence jejich užívání jsou dotaženy ad absurdum – některé písně v podstatě, nepočítáme-li neplnovýznamová slova, neobsahují jiné než vulgární výrazy (např. Kokot Inženier). Přesto není projev Bouchacích šroubů vyloženě oplzlý. Koprolální záplava se mění jednou v jakousi mantru, podruhé v radostný operní popěvek, jindy ve zmatečnou litanii.

Peprný projev skupiny je výsledkem aplikace výzkumu extrémní orální tradice. Většina textů je odposlechnutá z reality, a to nejen české, nýbrž i cizojazyčné – Bouchací šrouby často zpívají slovensky, ale používají také němčinu, ruštinu a vietnamštinu, respektive vietnamskou angličtinu. Fragmenty městského slovesného folkloru se proplétají s virtuálně agresivním slovníkem a nonsensovými slogany, jež se pohybují mezi infantilními bláboly („Vímoví, vímoví, to je moje pasta!“) a agresivně zmutovanými reklamními hesly („Láska to hovno to vyser! Kurva to lepší to levnější!“). Texty jsou naroubované na konglomerát alternativy devadesátých let, libující si v lichých rytmech, postupů českého undergroundu, hnutí Rock in Opposition a reziduí industriální hudby.

Insitně agresivní projev je doprovázený extatickým, pseudošamanským bušením do kosal a různých dalších předmětů. Oba hlavní „antientertaineri“ se skrývají za své nástroje: Procházka za kosu a Ryšavý za rádio, se kterým vytváří svéráznou obdobu dámy s polem ze seriálu *Twin Peaks*. Bouchací šrouby jsou, podobně jako David Lynch, zároveň temné i komické. Druhou polohu tvoří zvláštní suchý humor, který se může na první pohled zdát poněkud jednoduchý, ale jeho rafinovanost spočívá právě v práci s protiklady. Když v pompézní písni Autobahn zpěvák huláká na pozadí velkolepé filmové hudby obscenity v němčině, je to čirá groteska. Jeho projev ovšem po celou dobu balancuje na hraně

podivné autistické agresivity, která působí, že je míněna vážně, zároveň jí však schází testosteronová primitivnost a přímočarost.

Blouznivě mimózní zůstává skupina i ve vyloženě politicky nekorektních kusech, například při popěvku Afganci („Já mám ráda Taliban, s jinejma se nelíbám...“), který zní, jako by ho napsal Ivan Mládek pod vlivem LSD. V písni Landsmannschaft aus Breitenbach, k níž skupina natočila videoklip a vrhla ho do světa v den druhého kola prezidentských voleb, se to zase hemží směšně stereotypními slogany jako „Das ganze tschechische Volk is eine Simulantenbande“ nebo „Češskij narod magučij, on vsjo vyděžit“.

V zákoutích internetu

Bouchací šrouby vydaly zatím dvě alba, která ovšem, zcela v souladu s duchem celého projektu, nejsou distribuována standardními způsoby. Dá se bez rozpaků říct, že skupina jejich existenci spíše tají, než že by je propagovala. Na Bandzone sice nabízí k poslechu většinu nahrávek, ale alba jako celky jsou k nalezení pouze v zastrčených zákoutích internetu. Na fyzických nosičích nahrávky neexistují vůbec, případně pouze v obskurní podobě – kapela se kdysi nechala slyšet, že případným zájemcům je ochotná zabalit čerstvě vypálené CD-R do novin.

Obě alba jsou překvapivě kvalitně nahraná a nebylo by příliš velkým překvapením, kdyby v budoucnu fungovala coby důležité záznamy dobové lidové slovesnosti či byla používána jako příklady neortodoxní práce s jazykem. Vykořelejší veršované dua Vodňanský & Skoumal ze sedmdesátých let v tvorbě Bouchacích šroubů metamorfovaly do výtrasků vyšitých sprostáren, deklamovaných s gustem, ale současně i s jistým odstupem. Obojí se patrně bude hodit i posluchačům.

Autor je hudebník, divadelník a zakladatel blogu Endemit Archives.

K uskutečnění koncertu Bouchacích šroubů údajně stačí přítomnost jediného člena. Na snímku Jan Procházka. Foto Karel Šuster

A ptali jste se jich někdy, jaký mají sny?

kniha rozhovorů s mladými uničovskými Romy

facebook.com/jakymajisny

právě vychází online
kniha vznikla v rámci úkolu Mýtus a realita
v Ateliéru grafického designu 2, FaVU

D: Já nedělám bordel, já nic nekradu,
ale všichni bílí, co tu zůstajou, někteří
bílí se na mě dívaj a civíjou, dokud
nedojdu za roh. Takže to je tíha, jít
mezi lidmi a prostě jít třeba do
obchodu, a oni se na tebe dívaj,
to je úplně hrozný jako.

R: No jasně, no.

D: Oni si myslíjou, že už tam něco
ukradneš, v tom obchodě.

M: No, přesně.

R: A to je přesně to. Víte, ta knížka,
kterou dělám, má zadání Mýtus
a realita. Víte, co je mýtus?

Oba: Jo.

Ukrajinská otázka

Provokativní text francouzského profesora práv, který se překvapivě vyhýbá ruské roli v ukrajinském konfliktu, ukazuje, jak si Západ právní obhajobou svých humanitárních vojenských zásahů v uplynulých letech znesnadnil argumentaci proti ruské intervenci na Ukrajině.

ROBERT CHARVIN

O mezinárodním právu se často mlčí proto, že překáží nějaké politické nebo soukromé síle. Pokud je zmiňováno, pak proto, že je to v zájmu nějakého státu. Například USA, které odmítají přistoupit k většině multilaterálních závazků, se odvolávají na mezinárodní právo jen výjimečně. Stalo se tak u příležitosti ukrajinské krize – na rozdíl od krize irácké, kdy se USA obešly bez schválení použití vojenské síly Radou bezpečnosti OSN a porušily zásadní článek Charty OSN.

Západní státy, vydávající se za jediné zástupce „mezinárodního společenství“, mají ve zvyku zlovolně vykládat rezoluce Rady bezpečnosti tak, aby tím ospravedlnily politické vměšování. To byl případ Libye, kdy Francie a NATO likvidovaly tripolský režim a nechaly po osmi měsících války popravit jeho vůdce pouze na základě prostého rozhodnutí této Rady o bezletové zóně nad Libyí.

Praxe některých západních mocností, jež se snaží vytvářet „zvykové právo“, vyhovující jejich zájmům monopolně, se stává základním zdrojem mezinárodního práva, a to namísto mezinárodních smluv a ustanovení Charty OSN. Tak například rovnoprávná suverenita států ustupuje faktické hierarchii „demokratických“ zemí nad těmi, které demokratické nejsou. Státům „demokratickým“ je zaručen přístup k mezinárodnímu právu, čímž se popírá univerzalizmus práv a mezinárodních povinností. Platí to také o zásadě „nevměšování“, která se změnila v opak pomocí interpretace slova „humanitární“, jež nepřihlíží k právům hospodářským a sociálním.

Aktivismus ve službách Západu

Četné nestátní neziskové organizace a nadace byly založeny a přetvořeny v líní veřejné a soukromé moci USA a EU a účastní se aktivně financování a formování „aktivistů“ a rozšiřování „informací“ v zemích, jejichž politiku západní státy neschvalují. Hrály přední roli v různých pseudorevolucích v bývalých sovětských republikách, v Africe, v arabském světě, a pokud to bylo nezbytné, i ve spolupráci s extrémními náboženskými silami, muslimským bratrstvem či salafisty nebo neofašisty v zemích blízkých Rusku. Tak asistovaly v revoluci růží v Gruzii, tulipánové revoluci v Kyrgyzstánu a oranžové revoluci na Ukrajině, obnovené v roce 2014.

Díky těmto silám, řízeným na dálku, je pochopitelný lidový odpor sociální povahy zaváděn na západní hospodářskou a vojenskou cestu, již je obtížné kvůli vztahům globálních sil opustit.

Ospravedlnění tohoto vývoje podávaná ze Západu si protirečí a mění se případ od případu. Neuzavírají se do rámce legality, který je příliš svazující, nýbrž často spočívají na argumentaci mezinárodní „morálky“, blízké představám 19. století. Nejužívanější argument, který je dobře použitelný, jsou „lidská práva“. Pomocí právních norem ospravedlňuje všechny činnosti vydávané za „humanitární“. Tyto normy se zmateně rozpouštějí a mezinárodní veřejné mínění svazují do „lidských práv“, koncipovaných podle iluzorního, avšak atraktivního „amerického způsobu života“.

Západní mocnosti se pokoušejí vnutit mezinárodnímu veřejnému mínění logicky skloubený obraz své politické a právní praxe. Využívají toho, že západní svět byl v průběhu dějin odpovědný za kolonizaci, později za dekolonizační války a četné vojenské intervence (vojenské zásahy USA v Asii a Jižní Americe nebo zásahy Francie v Africe). Západní síly chtějí být snadněji přijímány nebo aspoň tolerovány, a proto tvrdí, že jsou různé etapy mezinárodního práva, které si protirečí. Tak lze dosáhnout toho, že zásady a interpretace práva staré etapy už neplatí pro etapu novou.

Přízpůsobení práva globalizaci

Podle západních států se právo národů na sebeurčení původně týkalo jen už vytvořených států (šlo o svobodu národů, které byly obětí nacismu a japonského militarismu), aniž platilo pro kolonie. Když se pak kolonizované národy logicky této zásady dovolávaly, aby dosáhly nezávislosti, západní doktrína se snažila zbavit ji pozitivního rozměru. Ve třetím období, v němž žijeme nyní, se podle západních postojů už nemá tato zásada uplatňovat v mezinárodních vztazích, nýbrž jako podnět k vnitřnímu zhroucení státu, legitimně podporovanému zvenčí, aby se část obyvatelstva země oddělila a vytvořila jiný stát.

Vytváření nových politických entit, často velmi malých a málo životaschopných, je v mezinárodním měřítku výsledkem západní vůle oslabit jisté státy a zbavit je jejich významu, jako tomu bylo při vzniku jihosúdánského státu nebo rozdrobení jugoslávské federace. To zcela odpovídá zájmům globalizátorů, stoupenců „global governance“, vykazujících státy k omezené svrchovanosti.

Další falšování se týká základní zásady, jež zakazuje uchýlovat se k násilí, kromě případů oprávněné obrany. Cílem této zásady je udržení míru. Pro Západ je použití síly vůči suverénnímu státu přijatelné, má-li se jím zabránit porušování humanitárního práva, tedy útokům poměřovaným vnitřním právním pořádkem.

USA (a Izrael) jdou v těchto „interpretacích“ práva ještě dále a přidávají „oprávněnou preventivní obranu“, což je ve skutečnosti jen paradoxní spojení legitimní obrany a agrese, jejíž definici předloženou Valným shromážděním OSN ovšem odmítají. Zvláště NATO se považuje za náhradu Rady bezpečnosti OSN vybavenou „právem autonomní akce“ – viz Strategickou koncepci NATO přijatou 23.–24. dubna 1999.

Západní mocnosti tedy právo neporušují, pouze se ho snaží přetvořit tak, aby více vyhovovalo jejich potřebám a mezinárodní situaci. Ve skutečnosti je to ale neustále probíhající pokus přízpusobit ho neoliberální globalizaci, kterou ohrožuje rozšiřující se multipolarismus. Charta OSN přece v době svého přijetí sledovala v první řadě zachování míru; dnes interpretuje NATO Chartu především jako zaručení lidských práv a humanitárního práva, a to i za cenu ozbrojených konfliktů.

Ukrajinská krize

Kyjevské revoltě je možno přičíst především sociální příčiny: protestující demonstranti odhalovali špatné řízení nejistých ústavních orgánů – prezidenta republiky, vlády a parlamentu. Lidové protesty se však záhy podřídlily kádřím financovaným ze Západu a neonacistům a neofašistům Právěho sektoru a Svobody; jeden z jejich představitelů je nyní místopředsedou vlády a ministrem obrany a další je generálním prokurátorem. USA a EU se přitom snažily dostat blíže k ruským hranicím, a to i za cenu škod, které by to způsobilo Ukrajině. Ukrajinská krize je jen součástí celkové politiky zahánění Ruska a likvidování jeho vazeb na sousední státy, které byly kdysi součástmi Sovětského svazu. Nad rámec tradičního protiruského postoje, jehož styl a náměty se od zániku SSSR nezměnily, argumentuje dnes západní svět, zvláště USA a Francie, že Rusko porušilo vnitřní právní řád Ukrajiny a mezinárodní právo.

Lidé, kteří nově zaujali státní funkce v Kyjevě, se označují za obránce ukrajinské ústavnosti, což je paradoxní u těch, které dosadila k moci údajná revoluce. Ve skutečnosti nevykazovalo kyjevské povstání žádný ohled na ústavu z roku 1996, změněnou v roce 2004; dodatky z roku 2004 zrušil ústavní soud v roce 2010. Pod tlakem ulice byla 21. února 2014 zahájena nová revize ústavy tak,

aby se vrátilo znění z roku 2004, ale skutečnost, že tato změna nebyla vyhlášena, ji zneplatňuje. Ve zmatku parlament zbavil funkce prezidenta, považovaného Západem za proruského. Zbavení funkce je ale možné podle článku 108 ukrajinské ústavy jen jako impeachment, což je článek 111. Tato procedura vyžaduje vyšetřování komisí, jejíž závěry jsou předloženy parlamentu. Ten po posouzení věci ústavním soudem hlasuje o zbavení prezidenta jeho funkce tříčtvrtinovou většinou – impeachment byl ale schválen 328 hlasy namísto potřebných 337. Prezident své funkce nebyl zbaven v souladu s právem a jeho žádost o pomoc Ruska je důvodná. Noví státní funkcionáři v Kyjevě se tak nemohou ohánět zákonností, neboť sami porušili její ústavní zásady.

Existuje krymský lid?

Iniciativa státních orgánů Krymské autonomní republiky uspořádat referendum o připojení k Ruské federaci vyvolala u USA a u států EU „legalistickou“ reakci, i když až do té doby tyto státy podporovaly vzpou-ru, jež vedla ke státnímu převratu. Západní svět a jejich nový kyjevský spojenec odsuzovaly především ruskou „intervenci“ na Ukrajině a zvláště pohyby vojsk na Krymu. Rusko prý ohrožovalo územní celistvost Ukrajiny a nedotknutelnost jejích hranic. Sebeurčovací referendum na Krymu z 16. března prý bylo protiprávní, protože legální mohlo být jenom v rámci ukrajinské ústavy, která ale nezná právo na odtržení. Ostatně tu v tomto případě není národ, který by měl právo na sebeurčení: krymský lid (národ) prý neexistuje.

Tyto argumenty se sice zdají být součástí „klasickeho“ mezinárodního práva, které západní právníci často kritizují, lze je však vyvrátit rovněž pomocí „klasických“ právních zásad. Žádná protiprávní ruská vojenská intervence se na Krymu nekonala. Rusko a Ukrajina řádně uzavřely dvě smlouvy – dohody z 31. května 1997 a charkovskou smlouvu z 12. dubna 2010, které umožňovaly přítomnost ruských vojenských jednotek na Krymu, tedy jednu námořní základnu a dvě letecké, až do roku 2042, výměnou za dodávky zlevněného plynu. Navíc, krymským úřadům nic nebránilo v právu vytvářet jednotky sebeobran (domobrany), stejně jako tomu bylo v Kyjevě z iniciativy „revolucionářů“.

V Kyjevě byly ústavní orgány nahrazeny mocí, která se projevovala otevřeně protirusky. To ospravedlňovalo přijetí opatření zajišťujících dodržování uzavřených smluv (pacta sunt servanda) i vůči posádkám ukrajinské armády, a to na ochranu ruskojazyčného civilního obyvatelstva.

Kyjev a západní státy nemohou odsuzovat ruskou „intervenci“ za situace, kdy západní vměšování v nejrůznějších formách působilo na Kyjev, aby se odvrátil od Ruska. Právní zásada „nevměšování“ se týká všech prostředků ovlivňování. Vzpou-ry, které změnily situaci v mnoha zemích v posledních letech různými metodami a různými skupinami (ozbrojenými či neozbrojenými), byly financovány a organizovány USA a jejich spojenci. Je naivní věřit v spontaneitu lidových mas, v jejich schopnost organizovat se a zároveň v jejich vytrvalost. Kyjevská revolta se totiž prodlužovala déle než tři měsíce, což je velmi dlouhá doba, a to i přesto, že zřejmě existovaly oprávněné důvody k odmítání ukrajinské vlády a správy země.

Údajná „pomoc demokracii“, financovaná hlavně USA, porušuje ducha i literu zásady nevměšování, a to i tehdy, pokud se otevřeně neužívá ozbrojené síly. Zkoumat pojmy „vměšování“ a „intervence“ je v ukrajinské krizi stejně nezbytné jako při západních zásadách, kterých přibýlo poté, co zmizela

Západní státy rozkládají mezinárodní právo

východo-západní polarita. Hrozí další studená válka, která by poškodila všechny.

Referendum a mezinárodní právo

Uspořádání referenda o připojení Krymu k Ruské federaci poté, kdy krymský parlament vyhlásil nezávislost Krymu, by bylo proti-právní pouze tehdy, pokud by platil ukrajinský ústavní pořádek nebo pokud by existoval nadnárodní rámec, v němž by byl Krym spravován. Skutečnost, že ukrajinská ústava nepředpokládá právo na odtržení, nepostačuje. Nezbytné ještě je, aby tato ústava platila. Kyjevské úřady se přece nemohou dovolávat některých ustanovení ústavy, jestliže porušují ustanovení jiná. A naopak, zákonné úřady Krymu stejně jako ruský stát mohou oprávněně odmítat spolupráci s těmi, kteří násilným převratem svrhli zákonnou vládu. Mohou se dovolávat různých rozhodnutí uznávaných mezinárodních organizací.

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě odsoudila krátce po pokusu o státní převrat v SSSR v roce 1991 jakoukoliv snahu svrhnout nedemokratickým postupem zákonnou vládu. Organizace amerických států učinila totéž v roce 1992, když přijala nový článek 9 své ustavující charty, který umožňuje pozastavit činnost státu v důsledku „ústavního narušení“ jeho vládního systému. Také Organizace africké jednoty prohlásila v roce 1999 státní převraty za nepřijatelné. Zdůraznila nutnost „ústavní legitimacy“ svých členů, stejně jako Mezinárodní organizace frankofonie v Bamaku v roce 2000, na což nyní Francie asi „zapomněla“. Ještě pozoruhodnější je, že Rada bezpečnosti OSN

se na tyto zásady odvolávala v rezoluci 1497, která se týká protiústavních vládních změn. „Prodemokratický cíl“, jímž se zdůvodňuje státní převrat, vnitřní nebo vyvolaný z vnějšku, stejně jako pojem „spravedlivá válka“ nemá dnes žádné právní opodstatnění, i když si to některé nestátní neziskové organizace přejí a určité západní státy se ho dovolávají. Stejně tak ve vnitřním pořádku je ospravedlnění akcí, které jsou mimo zákonnost a konají se „ve jménu demokracie“, návratem k archaické koncepci „veřejného práva v Evropě“ konce 18. a 19. století. Byla to koncepce „civilizovaných národů“ a nyní jsou z ní vyloučeny Rusko a část ukrajinského obyvatelstva.

Naopak lze těžko popřít demokratickou povahu seburčovaciho referenda oblasti, která unikla všeobecnému rozkladu země, jejíž vládní moc vzešla ze vzpoury podporované ze zahraničí. Podle doporučení Benátské komise Rady Evropy z roku 2005 stačí, aby položené otázky byly jasné, aby se referendum konalo bez neregulérností, aby účast byla vyšší než padesát procent zapsaných voličů a aby odpověď dala padesátipětiprocentní většina z nich. Francie, která ráda uděluje lekce z demokracie, nebyla na sebe tak přísná, když v roce 1974 uspořádala referendum o nezávislosti komorských ostrovů bez ohledu na jejich územní celistvost – dodatečně vyhlásila, že výsledky referenda budou posuzovány „ostrov po ostrovu“ samostatně. To umožnilo oddělit Mayotte, jeden ze čtyř ostrovů, přes celkovou velkou většinu hlasů pro nezávislost a vytvořit z něho později, v roce 2009, zámořský departement Francie. Stalo se tak navzdory nesouhlasnému stanovisku OSN a komorské vlády.

Nezákonné kroky NATO

Vznik Kosova ještě před uznáním formální nezávislosti vytvořil precedent, který západní mocnosti a nové kyjevské úřady mohly odmítnout jednoduchým tvrzením, že „Krym není Kosovo“. Ve věci Kosova použilo NATO vojenskou sílu, nevzalo v úvahu ochranu civilistů, pouze se zmínilo o „kolaterálních škodách“, podobně jako později v Iráku a Libyi. Srbská ústava nebyla respektována, stejně jako práva srbské menšiny v Kosovu – definitivně uprchlo do Srbska 250 tisíc lidí. Zdůvodnění této západní praxe se přitom omezilo na tvrzení, že odtržení je „morálně“ ospravedlněno.

Tyto zjevné nezákonnosti „pokryla“ OSN, jejíž charta nezahrnuje právo na odtržení. OSN se částečně ujala prozatímní správy Kosova, i když následovala po protiprávním vojenském zásahu a poté, co všechny západní a také četné další státy uznaly Kosovo za svrchovaný stát.

Kosovská osvobozenecká armáda UÇK (Ushtria Çlirimtare e Kosovës), založená ve vhodnou chvíli v letech 1997–1998, úderná síla prozápadních kosovských Albánců, odpovědná za četné protisrbské násilí, která se pak vyjevila jako organizace mafiánského typu, nebyla za svou činnost odsouzena, na rozdíl od osob postavených před Mezinárodní trestní soud, které jako státní představitelé jednaly proti západním zájmům. Ostatně stanovisko Mezinárodního soudního dvora, kde se věc Kosova projednávala, kosovské odtržení nijak neoslabilo.

Ještě horší je, že se převládající západní právní doktrína neprosadila. Například profesor Serge Sur je přesvědčen, že rezoluce Rady

bezpečnosti OSN 1244 ke Kosovu umožňuje „operaci mírové obnovy“ a zároveň „vstřebává“ anomálii vojenského zásahu. Rada bezpečnosti tak vyvodila závěry z porušení práva, aniž toto porušení schválila a aniž ho odmítla, a to k uspokojení právníků. Profesor Sur aspoň vyjadřuje jisté znepokojení nad tím, že neexistuje „přesvědčivé zdůvodnění“ kosovské záležitosti – z rozdělení státu mohou vyplývat nové skutečnosti, i když praxe (rozumí se západní) pro ně stále hledá doktrínu.

V důsledku globalizace a různých krizí posledních let se západní svět a jeho spojení dnes vracejí naopak k požadavkům založeným na právu na sebeurčení, podle výrazu jedné severoamerické doktríny k „zasloužené“ svrchovanosti, a to ve prospěch národů žijících v „odcizujícím područí“. To je případ Katalánska ve Španělsku, Skotska ve Velké Británii, severní Itálie vzhledem k Itálii střední a jižní, autochtonních komunit v Severní i Jižní Americe a různých náboženských a etnických hnutí v arabském a africkém světě, kde často nastal všeobecný rozklad (Jemen, Somálsko, střední Afrika, Mali atd.). Neoliberální globalizace vede skutečně k hledání identity, které může vyvolat „hojivé odtržení“.

Kdo je na špatné straně dějin?

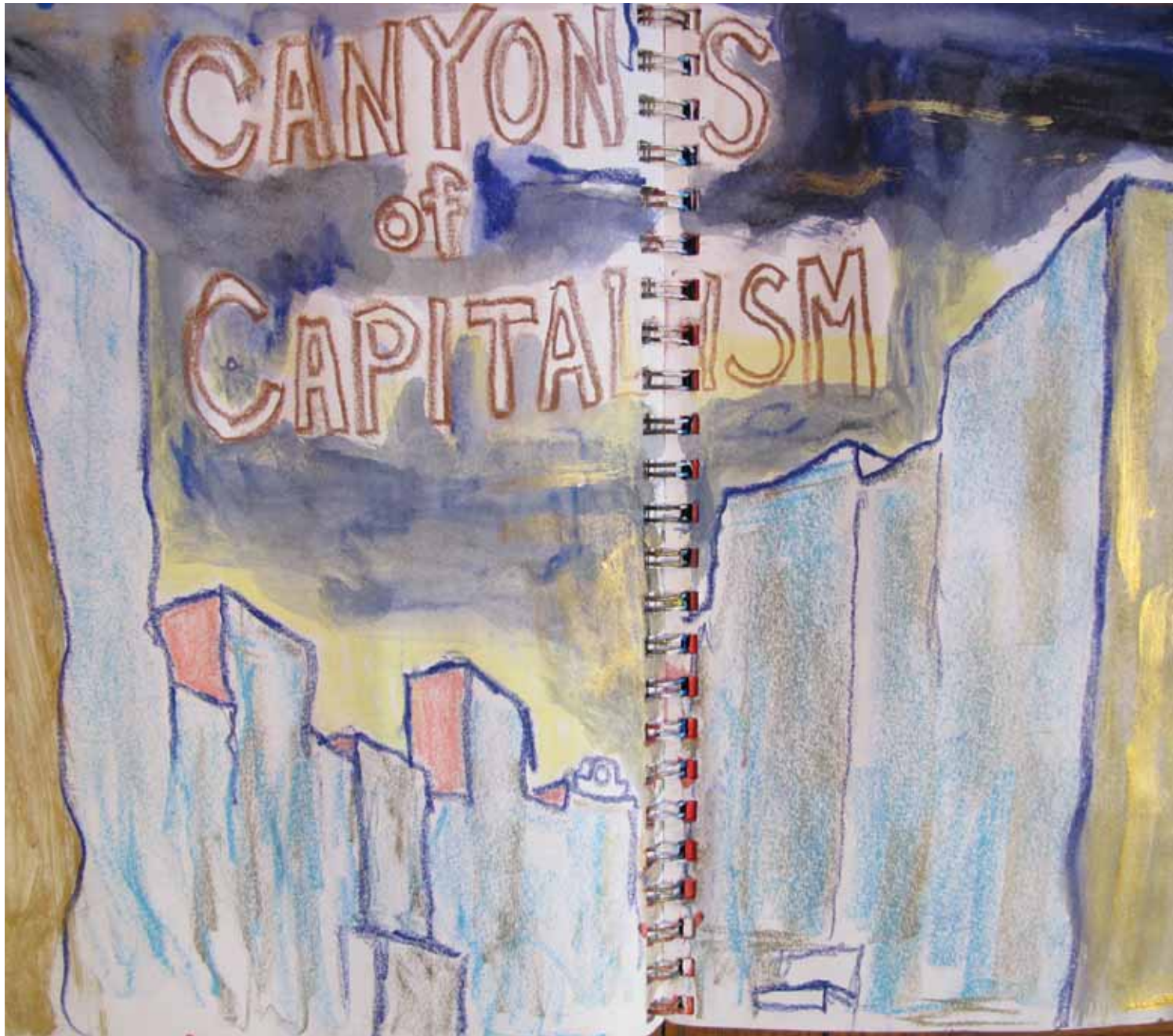
Západní mocnosti jsou vývojem nuceny bránit se tím, že opouštějí oblast práva a jejich rozhodování se liší „případ od případu“. Existují nebezpečí pro samotný západní svět, která ukazují, jak je světový řád křehký. Takový byl třeba souhlas NATO s umělou existencí turecké republiky na Kypru, kterou uznalo jen Turecko, Pákistán a Bangladéš. Takové bylo udržování rozdělení Koreje ve dva státy bez sebemenší snahy o důstojné sjednocení. Dalším příkladem je politika Evropské unie vedoucí po etapách k vytvoření Černé Hory, oddělené od Srbska, zatímco současně se odsuzovali Tamilové na Srí Lance jako secesionisté. Je to i případ ponechání Palestinců v moci Izraele.

Západní státy vykazují vysokou míru nekoherence. Stále častěji užívají nedefinovatelných pojmů jako „těžký“ útlak, jenž je podmínkou pro právo na odtržení, „zasloužená“ suverenity, která je neodlišitelná od suverenity „nezasloužená“, „civilní“ – i pro ty, kteří bojují se zbraní v ruce –, dále „lidská práva“, mezi něž se ovšem nezahrnují práva hospodářská, sociální a kulturní, „demokracie“ – bez jakéhokoliv upřesnění, tedy se všeobecnou platností – a také „humanitární“ bez politického rozlišování.

Ukrajinská krize tento koncepční chaos dokládá. Vrcholem paradoxů je to, že Západ odsuzuje Rusko, které užívá, kromě zásad klasického mezinárodního práva, právní argumenty, předkládané často právě Západem. Je možno obměnit výrok prezidenta Obamy a prohlásit, že Západ je (čím dále tím více) na špatné straně dějin. Už nedokáže žádnými prostředky, jak to zdůraznil prezident Putin, zastavit oprávněnou rekonstrukci Ruska jako mocnosti a jeho spolupráci s četnými západními státy, které se hospodářsky rychle rozvíjejí pomocí dvoustranných dohod nebo v celních uniích. Západní právníci by měli především zkoumat užitečnost skutečné multipolarity, jež by nahradila snahu po hegemonii, kterou stále projevují západní státy, a zaručovala by cíle Charty OSN, tedy zachování míru a rozvoje.

Autor je emeritní profesor práva francouzské univerzity Nice Sophia Antipolis.

Z francouzského originálu **La question ukrainienne: une étape dans le processus de déconstruction du droit international par les puissances occidentales**, publikované 21. března 2014 v nezávislých internetových novinách Investig'Action (michelcollon.info), přeložil **Petr Uhl**. Redakčně zkráceno.

Údajná „pomoc demokracii“, financovaná hlavně USA, porušuje ducha i literu zásady nevměšování, a to i tehdy, pokud se otevřeně neužívá ozbrojené síly. Blake Schwarzenbach: New Work: Same Changing City IV., 2012

Majoritní čtenář očekává senzaci

„Romský autor už v okamžiku, kdy začíná psát, vyjadřuje politický názor,“ říká romistka Karolína Ryvolová. Hovořili jsme o specifikách a překladatelských aspektech romské literatury, o problematice její recepce i o tom, jaké místo zaujímá v české literární produkci.

ADÉLA GÁLOVÁ

Proč vlastně počiny, jako je romský sborník nebo třeba romské literární číslo, nesestavují sami Romové? Dost možná hraje roli určitý novinářský šovinismus, pocit, že „oni“ by to tak dobře jako my neudělali. Fakt je, že k tomu, aby člověk sestavil „reprezentativní“ přehled nějakých „ukázek“, musí znát dosavadní tvorbu, potřebuje mít za sebou redaktorské zkušenosti, měl by dobře ovládat práci s textem a umět myslet na čtenáře. Zkrátka a dobře, měl by mít potřebné vzdělání, které většina těch autorů, kteří jsou zhusta dělnických profesí, jednoduše nemá.

Otázka vymezení romské literatury se pro nás zdá být klíčová. Nakolik hraje roli identita ve smyslu etnické příslušnosti? Psanou tvorbu Romů v jednotlivých národních státech bychom samozřejmě mohli pohodlně ukrýt do národních kánonů. Takzvané velké literatury ale nálepku romské literatury samy spoluvytvářejí tím, že ji tak pojmenovávají, a tím ji odsouvají na periferii. Romská tvorba je obtížně zařaditelná, neboť neodpovídá – především svou formou – tomu, co se od velké literatury očekává. Většinový literární provoz vlastně sám říká: „Ano, jsou to nějací autoři, jsou to romští autoři, je to romská literatura.“ Romské psaní je tak automaticky stavěno do pozice zvláštního, jiného. Můžeme se na to dívat tak, že romská literatura neexistuje, zároveň tu ale máme zcela konkrétní autory: Kibu Lumberg, Andreje Giňu, RONALDA LEEA...

Pokud jde o to, kdo je romský autor, je nutné, aby se dotýčným jako romský autor sám identifikoval. Romská literatura je pak nálepka, nástroj, jak uchopit jistý jev – pochopitelně nedostatečný jako všechno škatulkování. Otázka, kdo je romský autor, se pohybuje na ose od autora, který se identifikuje jako Rom a píše romsky – třeba „náš“ Andrej Giňa nebo Ilona Ferková –, k druhému extrému, což je například gadžo, který se za Roma vydává. V Británii působící Dominic Reeve, jehož první travellerský deník vyšel na konci padesátých let, se až ve své páté knize z nedávné doby přiznává, že je bílý Angličan, který si kočovný život takřikajíc přisvojil. Mezi těmito dvěma póly existuje spousta možností – Erika Oláhová, která píše česky, protože je z rodiny, kde se romsky už nemluví, ale Romka to bezesporu je a hlásí se k tomu, pak jsou tu Romové a Romky, kteří píší v kontaktních jazycích, protože je to pro ně výhodnější, i když romštinu ovládají.

Existuje něco, co byste mohla označit za nějaký proud, směr, organizovanou romskou literaturu?

Vím o několika pokusech o organizování romských autorů – všechny byly ovšem krátko-deché a obvykle nakonec vyzněly do ztracena.

Jaký byl podle vás důvod?

Stejně jako si je člověk logicky vědom obrovské heterogenosti skupiny obyvatel planety Země, kteří se označují jako Romové, ani skupině literátů zřejmě nestačí pouhá sebeidentifikace s etnickou příslušností. Pokud bychom to připodobnili k politice: pro Romy je nesmírně obtížné ustavit nějakou jednotnou politickou reprezentaci, protože reprezentují jednotlivé subetnické skupiny, jejichž zájmy jsou nesmírně různorodé.

Jeden společný, jednotící zájem by ale koneckonců byl, nebo ne? Myslíte nějakou ochranu tradice?

Buď to, anebo prosté vymezení vůči nejruznějším asimilačním či rovnou diskriminačním tlakům. Nejsem si vůbec jistá, jestli to stačí. Autoři, které jsem četla já, se vesměs shodují na tom,

že středo- a východoevropští Romové jsou oproti Romům ze Západu velice dobře integrovaní v tom smyslu, že se skutečně považují za Čechy, Slováky, Maďary, Bulhary, Rumuny, a daleko více než o nějaký samostatný romský stát usilují o to, aby byli přijati za rovnocenné členy té které společnosti. Je tedy otázka, co by v těchto postkomunistických zemích mělo být oním jednotícím prvkem. Zdá se mi, že v tomhle smyslu není romské téma vlastně dostatečně specifické. Je to spíš nějaký symbol, který může pro každého jednotlivce nabývat různých praktických podob. Pro někoho jsou to vzpomínky, snaha o udržování historické paměti, jiný by toto téma naopak rád vnesl do politického diskursu a bojoval za národní práva. Pořád mám na paměti porevoluční Sdružení romských autorů, které bohužel jako nadšenecká snaha nemělo příliš dlouhého trvání. Nadšení samo o sobě obvykle nestačí – musí být na čem stavět, a to tehdy ještě rozhodně nebylo. Svaz romských spisovatelů existuje také například ve Finsku; jeho předsedou je Veijo Baltzar. Jde o spící organizaci, která už zhruba sedm let nevykazuje žádnou aktivitu. Nebo Romský PEN klub, což je opět organizace, která de facto neexistuje.

Omezíme-li se na Evropu, dá se tedy říci, že v tuto chvíli zde není žádný organizovaný proud angažované romské literatury?

Ano, jde spíš o ojedinělé akty a spisovatelské solitéry. Ale už dlouho se domnívám, že Česká republika v tomto ohledu představuje čestnou výjimku. Nelze než poděkovat zakladatelce romistiky na FF UK Mileně Hübschmannové, která své zaujetí pro romskou kulturu šířila dál. Díky ní a dalším romistům tu byl daný fenomén vůbec pojmenován a dneska už začíná žít vlastním životem. První generace romských autorů-průkopníků, mezi něž patří autoři jako Ilona Ferková, Tera Fabiánová, Andrej Pešta, Andrej Giňa, Vojta Fabián, publikovali poprvé v Romano nebo Iil. V druhé polovině osmdesátých let a v devadesátých letech už autoři měli na čem stavět a měli daleko jasnější představu o tom, jak by měl vlastně takový spisovatel v očích většiny vypadat, jakými znaky by se měl vykazovat. Současné období reprezentují autoři a autorky, kteří se už sami učí pohybovat v literárním světě a nás romisty a redaktory už k tomu nepotřebují – respektive potřebují, ale na jiné úrovni.

„Samozřejmě“ národy mají své národní literární kánony, které se učí ve školách, svou literární produkci a čtenářskou obec. U Romů, kteří v řadě zemí žijí v pozici stigmatizované menšiny, je situace složitější. Daří se romským autorům prosadit v konkurenci současné literární produkce, ať už na národní nebo třeba celoevropské či světové úrovni? A jak je to u nás?

Romská literatura vznikala na území bývalého Československa od šedesátých let vždycky za plného vědomí a přítomnosti „gadžovských sympatizantů“. Dá se říct, že tehdy téměř neexistoval zapsaný romský text, který by neměl nějakého iniciátora; ať se to dnes zpětně prezentuje jakkoli, podněty přicházely především od Mileny Hübschmannové a jejích přátel. Tenhle jev sice možná ještě doznívá, ale situace se mezitím radikálně proměnila. Právě fakt, že tenkrát se nestávalo, aby v romštině vznikl text, který by se zjevil takřikajíc z čistého nebe, zatímco v současnosti se takové texty objevují, je podle mne jasným důkazem životaschopnosti romské literatury v České republice. Ukazuje se, že romští autoři si dokážou vynalézat a samostatně najít vlastní kanály, jak svou tvorbu

uplatnit. Příkladem je třeba donedávna úplně neznámá autorka Irena Eliášová a její novela Naše osada (2008), kterou vydala Krajská vědecká knihovna v Liberci, ale i někteří další, třeba Roman Erös, který svou druhou knížku vydal vlastním nákladem, nebo Ladislav Husák, který se sám přihlásil nakladatelství Kher. Center, ze kterých dnes podobné iniciativy vycházejí, je už tolik, že o nich romista přestává mít přehled.

Co se mezinárodní úrovně týká, nepatří ani v zahraničí texty psané Romy rozhodně k mainstreamu. Vydavateli jsou obvykle nejruznější zájmové skupiny a „menšinoví“ vydavatelé, texty bývají historicky, etnograficky nebo koneckonců také politicky podmíněné. Existuje ale několik výjimek: Katarina Taitkon, švédská Romka, jejíž série knih pro děti Katici z roku 1979 měla ve „většinové“ kultuře značný ohlas, Veijo Baltzar z Finska, který už vydal řadu románů ve finštině a jehož zastupuje velice renomované nakladatelství, nebo Kiba Lumberg [viz s. 22 – pozn. red.], jež o sobě dala vědět ve Finsku už v roce 1997 coby autorka scénáře TV minisérie o finských Kale. A opomenout nelze ani Angličanku Louise Doughty, která napsala dva romány z romského prostředí [do češtiny byl přeložen titul Fires in the dark, Ohně v temnotách, 2007 – pozn. A. G.]. Tato spisovatelka získala povědomí o svých romských kořenech až v dospělém věku, a ačkoli se pochopitelně rázem neoznačila za Romku, k romskému odkazu se otevřeně hlásí.

Jaká témata romská literatura zpracovává? Existují romští autoři, kteří si dokážou odmyslet problematiku sociálního vyloučení a soustředí se na bezpříznaková literární témata?

Naprosto souhlasím s romistou Lukášem Houdkem, který říká, že romští autoři v ČR píší v podstatě proto, aby ukázali většinovému čtenáři alternativní a přijatelný obraz o sobě samých. V každém případě zatím stále spíš nabízejí pravici ke smíru, než aby nechali zaznít nějaké konfrontační tóny. Stále dominuje snaha dokázat většinovému čtenářstvu, že Romové nejsou nevzdělaná, primitivní sebranka kriminálníků, ale že operují stejnými nástroji jako většina. Navíc je zde samozřejmě cítit úsilí o jistou interpretaci – vysvětlování jevů, které většina nějak chápe a něco z nich dedukuje. Romský autor je pak velice často veden touhou se „ospravedlnit“.

Neznamená to ale pro literaturu značný limit?

Určitě ji to limituje, ale podle mého názoru jde o přirozenou fázi, kterou nelze přeskočit. Je třeba zmínit, že romský autor už v okamžiku, kdy začíná psát, vyjadřuje politický názor. To samé o menšinových skupinách dlouhodobě perzekvovaného obyvatelstva tvrdí i Salman Rushdie ve svých esejích nebo teoretik afroamerické literatury Henry Louis Gates jr. Jinak řečeno, „romské téma“ je zatím stále i samotnou motivací pro psaní – a podle mě to nějakou dobu ještě potrvá.

Pořád tematizujeme motivace romských autorů, máte ale představu o tom, co od romské literatury očekává majoritní čtenář?

Většinový čtenář očekává podle mého názoru senzaci. To, že si relaxačně počte o něčem šťavnatém, zajímavém, neobvyklém, že se dojme nad osudy nebo se rozčílí nad tím, jaká je to sebranka. Romská literatura i romské životní příběhy natočené a upravené redaktory mají své čtenáře často proto, že lidé si rádi počtou „o Cikánech“, kteří jsou pro ně pořád ještě cizí a nepochopitelní. V angličtině se tomu říká „unusual lives“ – neobvyklé životy. Tenhle typ literatury má nesmírnou

Karolína Ryvolová (nar. 1977) vystudovala anglistiku a romistiku na FF UK. Romské literatuře se věnuje dlouhodobě jako redaktorka i překladatelka. V současnosti připravuje sborník ženské romské prózy, který letos vyjde pod názvem Slunce zachází už ráno v Knihovně Václava Havla.

S Karolínou Ryvolovou o romském psaní

Karolína Ryvolová. Foto archiv autorky

popularitu. Mohou to být vyprávění o konverzi, o nalezení a přijetí Boha nebo o zážitku holocaustu, což je dnes už žánr sám pro sebe. Ale téma „Cikáni“ je samostatný subžánr těchto neobvyklých životů. Je to něco, co fascinuje, a čtenář čeká, že se tam dozví něco šokantního.

Šokantního, ale zároveň takového, co potvrdí jeho stereotyp...

Ano, takové texty se obvykle nečtou proto, aby si člověk rozšířil obzory, nýbrž jako relaxační, odpočinková, eskapistická literatura – plní podobnou funkci jako červená knihovna.

Nebo jako černá kronika. Jak je to s romštinou coby literárním jazykem? Vyjadřují se romští autoři převážně ve své mateřštině? A v čem je romština specifická z hlediska literární tvorby?

V českém kontextu existuje jev, kterému se říká „peer-pressure“, tlak vrstevníků, dalších autorů na to, aby se psalo romsky. Psaní v romštině má bezesporu prestiž a autoři, jako je například Irena Eliášová, kteří začínali psát v kontaktním jazyce, se postupem času mnohdy uchylují k romštině. Ve světě je ale taková situace naprosto unikátní. Pokud jde o jazyková specifika, je nevyhnutelné, aby pro danou variantu romštiny existovala kodifikovaná forma; tu máme v Česku i na Slovensku, do nějaké míry funguje v Rakousku a pak ještě tuším v Makedonii, jinak ale ve většině zemí s vysokým podílem romské minority standardy neexistují. Například v Polsku se podle Adama Bartosze velice potýkají právě s problémem zápisu – každý autor ho řeší intuitivně.

Prostřednictvím čeho se Romové dostávají ke kodifikované variantě romštiny? Významnou roli nejspíš hrají internetová fóra, Facebook, blogy...

Předpokládám, že ti, kteří se o romskou literaturu zajímají, drželi už někdy v ruce některou z dvojazyčných publikací, jež zde mají silnou tradici. Komunikace v romštině na internetu hraje svou roli, ale pravopisná pravidla příliš nectí, často se píše foneticky. Každopádně už to, že romština je k vidění právě třeba na Facebooku, je samo o sobě silnou motivací a i mluvčí, jejichž kompetence v romštině je spíše pasivní, mají potřebu se do romskojazyčné komunity na internetu zapojit, a proto se jejich romština může rozvíjet.

Existují žánry, které jsou romským autorům bližší, po kterých sahají častěji?

S žánrovou rozrůzněností je to dost složitě. S otázkou, do jakých žánrových kategorií romskou literaturu dělit, se potýkají všichni, kdo o tom nějakým způsobem přemýšlejí. Žánrové dělení, které známe z velkých literatur, de facto nelze aplikovat, protože se ukazuje jako velice nepraktické. Romistka a překladatelka Alena Scheinostová mě přivedla k tomu, že například na pohádky, které vydala Milena Hübschmannová, lze pohlížet jako na autentické beletristické útvary, na zcela individualizovanou tvorbu, už proto, že se žánru pohádek, jak jej známe z většinové literatury, zcela vymykají. Řeší se v nich každodenní problémy, nepokryté nedětská témata. Základem veškeré romské tvorby je podle mého zatím pořád ještě vypravování. Zanešt je na papír samozřejmě vyžaduje schopnost

abstrakce a zkratky. Sdělovací hodnota nicméně pořád hraje prim a „literárnost“ do značné míry absentuje.

Výraz romská literatura používám nerada a jen pro zjednodušení, daleko vhodnější je podle mě sousloví romské psaní. Slovo literatura evokuje určitou periodizaci a také existenci oficiálního literárního provozu, časopisů, čtení, cen a podobně. Určitá neliterárnost je tudíž podle mě romským textům vlastní. I to se ale samozřejmě mění. Iveta Kokyová píše například diametrálně odlišně než přísně chronologicky a epicky vypravující Andrej Giňa. Přestože některé její texty jsou také v romštině, mají úplně jinou stylistiku, jiný náboj, působí vlastně postmoderně; autorka hojně využívá třeba literární zkratku. Pak je tu Irena Eliášová, která má velice blízko k literatuře pro ženy – ráda vypráví příběhy, které „chytnou za srdce“; pracuje už v nějaké žánrové tradici – a myslím si, že velice dobře. Mám každopádně za to, že dosud nemáme dostatečný korpus textů, na kterém by žánrové rozrůznění romského psaní bylo možné vystavět.

Jak je to s překlady z romštiny? Mají své renomé, své stále překladatele?

V rámci projektu na translatologii vznikla komprehensivní studie Zbyňka Andrše, která se zabývá překladatelstvím z romštiny a do romštiny už od 19. století. Co se týče uměleckého překladu, byla to opět Milena Hübschmannová a její soupeřníci, kdo s ním na konci šedesátých let začínali. Zbyněk Andrš podotýká, že překlady Hübschmannové jsou umělecky kvalitní, ale často předčily originál. Jsou to překlady, které jdou českému čtenáři velice

vstříc, přesně z těch „obrozeneckých“ důvodů – aby porozumění nestály v cestě žádné předsudky typu „tahle věta má jen podmět a přísudek, vždyť je to banální“. Do svých překladů hojně dodávala epiteta a připodobňovala je předpokládanému očekávání českého čtenáře. Tenhle trend je nicméně na ústupu a přirozená strohost vyjádření v romštině dostává více prostoru.

Má romština svou specifickou plynulost, která se může překladem eventuálně vytratit? Objevují se překladatelské tendence k unifikaci s češtinou?

Překlad původní text o spád připravit nemusí, pokud je překladatel dostatečně citlivý a poctivý. Když jsem začínala překládat z romštiny, měla jsem snahu vytvářet podřadici vazby, propojení příčiny a následku a další podobné kroky, dneska už více ctím slučovací poměry, linearitu. Romistka Helena Sadílková mě správně upozornila, že to textu dodává kadenci, urychluje ho to. Proč romským textům neponechat jejich specifické rysy? Nechceme uměle vytvářet autory, kteří budou znít jako průměrní čeští spisovatelé. Od vkládání romských textů do kánonu, které bylo charakteristické pro překlady Mileny Hübschmannové a některé její kolegy, jsme se posunuli do fáze, kdy si můžeme dovolit některé zvláštnosti ponechat, případně je rovnou zdůraznit. V roce 2007 připravil speciální romské číslo Host, od té doby vyšel romský Plav, romský Tvar a teď romské číslo A2. To jsou ústřední literární periodika, která už všechna vzala na vědomí, že tady tento fenomén je a že je potřeba si ho všimnout.

Ze Smrduté věže / Kiba Lumberg

Finsko-romská spisovatelka a malířka Kiba Lumberg se proslavila především tím, že ve své autobiografické trilogii Memesa kritizuje patriarchální systém romské společnosti, z níž pochází. Zároveň – jakožto lesbická aktivistka – kritizuje vylučování homosexuálů.

Prolog

Krásný červnový večer. Míchám v kuchyni omáčku vařečkou. Po matce jsem zdědila silné paže, v rukou mám uvolněný, leč pevný stisk. A i jinak mám stejnou stavbu těla. Plné tvary. V černé kšticí mi tu a tam problesknou šediny jako stříbrné drátky.

Najednou mi vypadne vařečka z ruky. Celým tělem mi projede silný pocit, tušení, že matka zemřela. A zároveň zvláštní samota, jako by se všechno zastavilo.

Posadím se na taburet a snažím se dýchat zhluboka. Zazvoní telefon. Hlas mé sestry zní dutě jako z papírového sáčku: „Maminka odešla navěky.“

Od smrti matky uběhly čtyři roky. Mamin-ka mě, svou dceru, neopustila, nosím ji v sobě a zdají se mi o ní sny. Tady jsem a čas uza-vírá vzpomínky, momenty, události, zážitky, představy. Život je velký dům, nebe po okraje střech. Naše duše je klíčem ke dveřím, které se otevřou, jen pokud máme dost sil zatlačit. Mé dětství, tak jak si ho pamatuji.

1. Část – Smrdutá věž

Já prokletá i požehnaná jsem se narodila jako cikánská holka. Můj domov je ve velkém dřevě-ném domě, ve kterém je hodně dveří a hodně cikánských rodin. Byty jsou malé, každá rodina

má jen jeden pokoj nebo pokoj s kuchyní. Domu se říká Smrdutá věž. Je jako starý, šedi-vý vrak lodi, oprýskaný ostrůvek uprostřed města, kde počestní lidé nemají co pohledá-vat. Podlouhlý dům se rýsuje vysoko na kopci, dole pod ním burácejí auta tam a zase zpátky.

Zem je zčernalá, ušlapaná a zkamenělá. Děti mají ve zvyku močit na dvorku. Cikáni žijou z prodeje kořalky a ručních prací. Ženy vlá-čejí vodu v plechových kýblech z daleké stud-ny. Rodiny jsou velké a den prádla je úmorný, večer jsou ženské vysílené po celém dni stráve-ném u necek. Rvačky jsou na denním pořádku. Když chlapi pijou, posedne je das a začne mře-ní sil. Mnohý Cikán zemře po útoku nožem.

Po ránu maminka vaří kávu a odhání mě od svých nohou. Jsem malý, pětiletý střízlík. Jdu ven bázlivě a opatrně, bojím se ostatních cikánských dětí. Útočí na mě a tloučou mě, ale já se nebráním, nesnáším bití. Nechce se mi hulákat a postrkovat ostatní. Chodívám čas-to sama.

Cikánky na sebe tu a tam pokřikují, ječí. Má matka Roosa neječí, ale občas se dosta-ne s ostatními do křížku. Za jednou zdí bydlí famílie Zrzavé Saagy a Väiskiho, za druhou sebranka Dlouhé Ilmy a Hutiho. Tekla, ses-tra Dlouhé Ilmy, a jejich máma, často cho-dívají do Smrduté věže na návštěvu. Zrzavá Saaga s oblibou vyvolává hádky a štte ostat-ní Cikánky proti mé matce. Jednou jsem byla právě v komůrce, když jsem zaslechla z chod-by nějaký rámus. Dveře se rozletěly dokořán a tři obryně zaplnily vchod. Ilmi a Tekla měly v ruce železné tyče, stará srp. Saaga ztrati-la náušnice ve veřejné sauně a ženské obvi-nily mou matku, že je ukradla. Stará máva-la srpem. Matka popadla sekyru, která byla opřená v rohu kuchyně, a řekla: „Eslí se při-blížíte vo jedinej metr, dostanete nakládačku!“ Ilmi a jejich máma ustoupily, ale Tekla zůsta-la stát ve dveřích a v pěsti třímala tyč. Matka sevřela sekyru a zařvala: „Pryč od mejch dve-ří, nebo tě rozseknu vejpůll!“

Když se rozzuřila, naháněla matka strach: spí-cí lvice se probudila, tělo napjaté, rozechvělé. Tekla ustoupila a matka se vyřítila na Zrzavou

Saagu. Za dveřmi bylo slyšet Saagin hlas: „Roo-sičko, nechod sem!“ Matku ale dveře nezasta-vily, řala sekyrou, třísky jen litaly. Do cesty se jí postavil Saagin chlap, Väiski. „Kde máš starou? Ta tvoje užvaněná důra mele nesmysly, vyříz-nu jí jazyk!“ chrčela matka. Vtrhla do kuchy-ně jako nosorožec, popadla Saagu za pačesy a smýkala s ní po zemi, až chuchvalce zrzavých vlasů litaly. Matka si vydobyla nazpět svou čest.

Nejkomičtější na téhle potyčce i ostatních hádkách mezi cikánskými ženami bylo to, že druhý den bylo z kuchyně slyšet výbuchy smí-chu všech zúčastněných. Zrzavá Saaga, Dlou-há Ilmi, Tekla a jejich máma seděly pokojně u nás a popíjely kávu.

Rvačky přijdou a odejdou a později o nich zúčastnění vyprávějí ostatním Romům z rodu Kale – neboli Tmavým – notně přibarvené zkazky. V jednu chvíli si rozzuřené ženské navzájem trhají náušnice z uší, a zanedlouho už kráčejí svorně bok po boku písčitou ces-tou od Smrduté věže dolů do města a v pod-paží si nesou krajky na prodej.

Já se těch potyček stejně bojím. Vím, že pokud to někdo přežene a toho druhého zabije, je to strašný zločin, který musí být potrestán. Smrt za smrt, bez pardo-nu. Vstoupí do toho oba rody, jak pachate-le, tak oběti, a z odplaty se stane rodová válka. Pachatelův rod musí odejít z města a začít život někde jinde, protože se nad ním vznáší krevní msta, která se dědí z genera-ce na generaci. I široká příbuzenství můžou putovat, hnána strachem, ze severu na jih a z východu na západ.

Matka nám shání jídlo a oblečení, ale pocti-vě. Zdůrazňuje: „I když ostatní Cikáni kradou, naše famílie krást nebude!“ Co pamatuju, má naše rodina v obchodě u mlékaře otevřený účet, a zaplatí se, jen co se seženou peníze, o to se matka vždycky postará. Ostatní Romo-vé na dluh nedostávají, a to vzbuzuje závist.

Nesnáším život ve Smrduté věži, mezi Romy. S jarními rány začíná plesnivá stísněnost skládky u Smrduté věže deprimovat i mého otce. Osedlá koně, hodí mě na káru a vyrazí-me na projíždku. V našem městě jsou Cikáni

nastěhovaní do domů určených k demolici, v zimě se musí topit do úmoru, padne na to pořádný ranec dřeva.

Často jezdíme na místo, kde mají bílí své hezké domy a upravené zahrady. Sníme o vlastním domě a přemýšlíme, který bychom si vybrali. „To je ale pěkný dům, dcerunko, vid, a ty stáje, tam by se vešlo koní, a studna jen kousek od vchodu. Nic by nám neschá-zelo,“ povídá táta. „Tady, koukej, lyže a nový kolo pro tebe.“ Připadá mi, jako by ten krás-ný finský dům byl už náš. Chvilky strávené sněním nás vždycky povzbudí. Táta ale oče-kává zázraky.

Je to tmavý, vytáhlý a hubený muž. Velké uši se mu kroutí jako zelné listy a jeho tmavé oči mají utrápený výraz. Jeho rodina je po smrti – matka a sestry zemřely na zápal plic, otce a bratra mu zastřelili a druhý bratr umřel ve válce. Po večerech bývá posmutnělý a vzdy-chá: „Jsme tu jako sardinky v plechovce, všich-ni Kale na jedné hromadě.“

Úryvek z knihy **Musta perhonen** (Černý motýl, Sammakko, Turku 2004), jež je první částí trilogie **Memesa** (souborně 2011), přeložila **Maria Teresa Ciesla**.

Volím kalhoty

Není mnoho současných spisovatelů, kterým by bylo vyhrožováno smrtí. Vedle Salmana Rush-dieho, který na sebe románem Satanské verše přivolal hněv iránského ajatolláha, je to i Kiba Lumberg, vlastním jménem Kirsti Leila Anni-kki Lumberg (nar. 1956), známá finská uměl-kyně, která se v roce 2007 v televizi kriticky vyjádřila o své domovské komunitě finských Romů, zvaných Kale. Rushdieho a Lumberg spojuje skutečnost, že si dovolili veřejně zapo-chybovat o neomylnosti patriarchálního svě-ta, ze kterého pocházejí, a dostalo se jim za to tvrdé odplaty.

Kiba Lumberg je z devíti dětí a vyrůstala v sil-ně izolovaném a sociálně determinovaném prostředí finských Kale. S otcem jezdila obcho-dovat s koňmi a odmalička měla spíš chlapec-ké zájmy. Když mělo dojít na přechodový rituál přijetí ženské role, jenž v přísně tradičním společenství finských Kale spočívá v obléknu-tí dlouhé nabírané sukně o váze až deseti kilo-gramů, vzbouřila se a uchýlila se do dětského domova. Fyzické odloučení bylo následováno i symbolickým vyvázáním z tradičních pra-videl: Kiba Lumberg se v dospělosti otevře-ně přihlásila k lesbické orientaci, mezi Romy neuznávané, a stala se známým kritikem pod-řízeného postavení žen, romských především. V roce 2007 se v Romském pavilonu Benátské-ho bienále mj. prezentovala instalací Černý motýl, kterou představovala sametová sukně její matky přibodnutá noži k bílé dřevěné des-ce zarámované mřížemi. V autorčině pojetí je sukně Romek Kale nejen symbolem jejich sta-tusu, ale také vězeňskou uniformou.

Černý motýl (Musta perhonen) je i název prv-ní části její autobiografické trilogie Memesa, která v různých podobách tematizuje jinakost, ať už etnickou, společenskou či sexuální. Kiba Lumberg hlásá diverzitu a překrývání identit a nechce být považována ani za romskou, ani za finskou umělkyni, protože, jak říká, je pře-devším člověkem. Odmítnutí sukně ve věku tři-nácti let nebylo jen nechotou nosit tradiční oblečení, ale předznamenalo celé její pozděj-ší bytí v průsečíku mnoha různých totožností.

Kiba Lumberg maluje, tvoří instalace, kres-lí komiksy a kromě trilogie Memesa napsala také knížku pro děti.

Karolína Ryvolová

Kresba Lucie Lučanská

Bůh je jenom jeden, ale má hodně jmen

Kresba Lucie Lučanská

Prózy Jany Hejkrlikové a Ivety Kokyové tvoří malé dějiny Romů na území Československa prostřednictvím rodových historií, ale také fikce. Od dosavadní literární romské produkce se liší nejen žánrově, ale i nastolenými tématy a otevřeností výpovědí, které narušují zažitá schémata mužsko-ženských rolí v romských komunitách.

Má inkoustová léta

JANA HEJKRLIKOVÁ

Jak jsme skončili, řekli jsme si, že si budeme hrát na partyzány. Kiki chtěl být Ludvík Svoboda, se kterým byl strejda Mikolaj ve válce. Ukazoval nám ho na společné fotce. Emil byl strejda Mikolaj, protože byl taky malý, a já s Evou jsme byly ruští vojáci, protože jsme už trochu rusky uměly. Teta Arana pekla buchty. Vonělo to tak, že to bylo k nevydržení. A tak jsme se jako partyzáni domluvili, že obklíčíme nepřátelskou kuchyni a buchty ukořistíme. Celá akce ale skončila nezdarem, protože fašistická kuchařka buchty přinesla na dvorek sama a prý ať si vezmeme. Takový nezdar naplánovaného přepadení se ale musel nějak zdůvodnit: „No jasně, lekla se a raději nám buchty vydala bez mučení,“ zněla závěrečná zpráva a my se do nepřátelských buchet mohli pustit bez výčitek. Zbytek dne jsme pak strávili na koupáku. Nic moc jsme z toho ale neměli, protože jsme museli hlídat malé bratrance a sestřenice, aby se neutopili.

Přišel večer a my se ukládali ke spánku. Než jsem usnula, vzpomněla jsem si na paní Krausovou. Bylo mi líto, že zůstala sama. A uvědomila jsem si, jak je dobře, že mám tak velkou rodinu – i když jsme nežili v tak krásném domě jako ona a i o to málo, co jsme měli, jsme se museli dělit.

Druhý den odpoledne přišel strejda Juruš s nějakým starším Romem k babičce. Mluvil s babičkou romsky, ale nějak divně a navíc pořád mluvil o nějakém Alláhovi. Pak jsem pochopila, že ten Alláh je nějaký bůh a že ten Rom je z ciziny. Některá romská slova říkal jinak. Přestalo mě to po chvílce bavit, a tak jsem šla za sestřenicí Evou. Ta mi řekla, že je ten Rom z Jugoslávie a že je v Karlových Varech v lázních. Prý je hodně bohatý a s jejím tátou, strejdou Jurušem, se potkali náhodou na kolonádě, kde teď strejda pracoval na dokončení asfaltky u Puppů. Podle toho, jak byl ten muž oblečený, nám připadalo, že ta Jugoslávie musí být hodně bohatá země. Ptali jsme se staršího bratrance, jestli ví, kde ta země je. Říkal, že v Evropě u moře. „Hmm, tak proto jsou tak bohatý,“ konstatovaly jsme s Evou.

„Možná je to tím, že mají toho Alláha,“ povídám.

„Jakého Alláha?“ ptá se Eva.

„No, nějakého boha, co jim zakazuje pít pálenku, pivo i víno.“

„Jak to víš?“ pokračuje ve vyzvídání.

„Protože když mu babička chtěla nalít, říkal, že si to Alláh nepřeje.“

„No tak to je jasný! Oni totiž nechodí ani do hospody, takže mají všechny peníze jenom na jídlo a oblečení!“

„Asi jo!“ souhlasím. Vrtá mi však hlavou, kolik teda těch bohů je a proč tenhle Rom má jiného než my.

Večer, když jsme zalezli do postele, počkala jsem, až babička dokončí modlitbu před obrazem Panny Marie, a zeptala jsem se jí: „Babi, kolik je vlastně těch bohů?“

„Jak – kolik je bohů? Je přece jenom jeden.“

„Ale ten pán dneska mluvil o nějakém Alláhovi.“

„Bůh je jenom jeden, ale má hodně jmen,“ odpovídá babička.

„A kolik?“ nedám pokoj.

„No, tolik, kolik je řečí na světě. My Romové říkáme o Del, Slováci Boh a Češi Bůh.“

„No jo, ale ten Alláh jim zakazuje pít alkohol. A Kristus lidem dával víno!“

„Kristus není Bůh,“ říká rozhodně babička.

„Bůh nikomu nepřikazuje, aby se opíjel. Tam, kde lidé říkají Pánu Bohu Alláh, je vzácnější voda než víno.“

„A co je Kristus?“ ptám se.

„Přeci syn Panenky Marie,“ neztrácí trpělivost babička.

„Aha, takže Panna Maria byla ženou Pána Boha a Pán Bůh se jmenoval stejně jako Ďodi – Josef.“

„A jak jsi na to přišla?“ diví se.

„Protože nám teta četla z Bible o Marii, Josefovi a Ježíškově.“

„Ale jdi ty, rozumbrado! Kristus učil lidi o Pánu Bohu a o tom, jak mají žít, aby se Bohu neprotivili.“

„Ale to musel být špatný učitel, když ho popravili.“

„Co to říkáš! Velký páni se ho báli, protože mu hodně lidí věřilo. Báli se, aby lidi neudělali Krista pánem místo nich. Proto ho nechali ukřižovat.“

„A babi, jak to můžeš vědět, když neumíš číst, nemáš rádio a nekoukáš na televizi?“

„Vím to od svých rodičů a oni to věděli zase od těch svých.“

„Aha,“ přikývnu a přitom si v duchu říkám, že když se u babičky sejde rodina, taky se dozvím hodně zajímavých věcí o tom, jak se žilo kdysi dávno. „Babi, a proč nás ve škole o Bohu nic neučí?“

„Protože dnešní velký pánové Boha zakazují.“

„Babi, a jak můžou nějaký pánové zakázat Boha?“

„Jo, holka, to jsou takový gádžovský rozumy, kterým já nerozumím. Já vím jen to, že Boha lidi zabít nemůžou. Tak, a už na kutě! Koukej, Emil už spí!“

Moc dobře jsem se nevyspala. Zdálo se mi, jak nějakí vojáci hledali Boha a nemohli ho najít.

Máma

IVETA KOKYOVÁ

Stojí u okna. Čeká, až přijde její muž z hospody. Už je hodně hodin, čeká a čeká. Muž nebyl od rána doma. Z okna je vidět na kopec, na cestu, která vede přímo k domu. Už ho vidí, jde ze široka. Potácí se ze strany na stranu, je zpitý pod obraz.

Dneska s ním v hospodě nebyla, protože dcera měla teplotu. Jindy tam s ním musela vysedávat, dokud sám nechtěl jít domů. Všechno bylo podle něj. Dohlížela na něj, aby neprovedl nějakou hloupost, aby se s někým nepoprál. Častokrát se jí zavíraly oči, prosila ho, aby už šli domů.

Ví, co ji čeká. Bude s ním vysedávat u stolu až do rána a poslouchat jeho opilecké řeči. Když mu řekne jediné špatné slůvko, zmlátí

ji. Vyslechne si, jak na ni a její děti těžce dře, bude jí předhazovat, co bylo před dvaceti lety, její milence a její rodinu.

Už slyší, jak buší na dveře. Všechny probudil. Nikdo nechtěl jít otevřít dveře. Šla sestra, protože ji měl rád a nebil ji tolik. Otevře mu a on hned začne křičet:

„Kde je máma?“

„Je vzadu.“

„Dej mi něco k jídlu!“ zařve na ni. Máma mu okamžitě naložila jídlo.

Sedí spolu u stolu, já všechno poslouchám ze zadního pokoje. „Bože, jen ať ji nemlátí!“ Ručičky tisknu k sobě a slzy mi stékají po tváři. Poslouchám, o čem se baví. Už jsou tři hodiny ráno, zítra vstávám do školy. „Už aby šel spát, Bože!“ Slyším, že něco spadlo. To táta hodil talíř na zem. Vstanu a jdu se potají podívat, co se děje. Začal ji bít. Všichni moji bratři předstírají, že spí, já ale vím, že jsou vzhůru. Nikdo nechce jít mámu bránit. Skočila jsem tátovi zezadu na záda, aby máma mohla utéct ven. Potom jsem musela utíkat já, nebo by mě zabil.

S mámou jsme se potkaly venku před domem. Čekaly jsme tam skoro hodinu a půl. Ptám se jí:

„Mami, kdy už půjdeme domů? Já chci spát, zítra jdu do školy.“

„Neboj se, dceruško, až usne, tak půjdeme a vyspíš se.“

Chodily jsme pod okny a sledovaly, jestli už usnul, abychom mohly konečně taky jít do postele.

Spí vsedě u stolu, v ruce drží zapálenou cigaretu. „Jdi, típni tu cigaretu, nebo shoří!“ pobídla mě máma. Opatrně jako duch jsem vešla dovnitř a uhasila jsem ji. Drkla jsem do něj, abych se přesvědčila, že spí. Došla jsem pro mámu a zavolala jsem na ni. „Pojď, mami, pojď už dovnitř, už spí.“ Přišla, dovedla ho do ložnice, zula mu boty a svlékla šaty. Až když jsem viděla, že máma spokojeně spí, šla jsem si lehnout i já.

Úryvky z připravovaného sborníku ženské romské prózy

Slunce zachází už ráno, který v letošním roce vydá

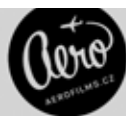
Knihovna Václava Havla, vybrala **Adéla Gálová**.

Jana Hejkrliková (nar. 1959 v Toužimi)

vyrůstala v Bochově a v Nejdku. Vystudovala Evangelickou akademii v Praze, poté studovala romistiku na Filozofické fakultě UK. Působila jako sociální pracovnice a romská poradkyně v Příbrami. Angažuje se jako romská aktivistka, zejména v otázkách vzdělávání. Momentálně pracuje v Radě vlády pro záležitosti romské menšiny.

Iveta Kokyová (nar. 1972 v Hořicích)

žije v Hradci Králové. Vyučila se strojní mechanikou, později pracovala jako uklízečka nebo balička. V současné době je terénní pracovníci Magistrátu města Hradec Králové, při zaměstnání dálkově studuje sociální práci na Evangelické akademii v Praze. Externě pracuje v romské internetové televizi Romea TV jako moderátorka a lektorka romského jazyka.

Žije tvůj
život
líp než ty

JESSE
EISENBERG
MIA
WASIKOWSKA

D U O U N H K

FILM
RICHARDA
AYOADEHO

PŘEDLOHA
F.M. DOSTOJEVSKIJ

PŘÁVĚ V KINECH

Ted' má slovo východ

Mezi ruským nacionalismem a sociálními nepokoji

Dění na východě Ukrajiny může v mnohém připomínat to, co se dělo před pár měsíci na kyjevském Majdanu. Lidé protestují, stavějí barikády, ale svůj pohled neupírají k Západu a Evropské unii, nýbrž k Rusku, které samozřejmě separatistické tendence podporuje. Boj o současnou východoukrajinskou identitu je i bojem o historickou paměť a nabízí několik možných řešení.

MIROSLAV TOMEK

Ukrajinci z Kyjeva, kteří stáli na Majdanu a prolévali krev za svržení Janukovyče, teď se zděšením hledí na východ. Na Donbasu se prý šíří podivný cargo kult – tamní občané vrší na ulicích hromady pneumatik, aby tak dosáhli vítězství podobně jako v únoru Majdan. Všem je však jasné, že tady jde „o něco úplně jiného“. Lidé, kteří v předcházejících měsících s nadšením skandovali „milicija z narodom“ (policie s lidem), se dnes domáhají nekompromisního zásahu proti separatistům a ruským diverzantům. Účastníci protestů na východě pro ně nejsou lidé s vlastními zájmy a tužbami, nýbrž jen „coloradskými brouky“, neboť tyto škůdce připomínají barvy svatojiřských stužek, které východoukrajínští aktivisté nosí na znamení proruských sympatií. Lesja Orobec, poslankyně a kandidátka na primátorku Kyjeva, vychvaluje hrdinství neznámých, kteří v nočním Doněcku škůdce likvidují na vlastní pěst, a prezidentova slova o „protiteroristické operaci“ zlověstně připomínají krvavý konec února.

Spontánní protestní hnutí

Ožívají také historické paralely, obzvláště s bouřlivou dobou let 1917–1921, kdy se na scéně poprvé objevil novodobý ukrajinský stát. Mladí Ukrajinci, kteří přijali za svou vlastenckou a národní verzi ukrajinského narativu, se obávají, aby nová vláda neopakovala údajně

osudové chyby socialisty Mychajla Hruševského, tehdejšího předsedy Centrální rady. Jeho hledání kompromisu s Ruskem a neochota aktivně budovat ukrajinskou armádu prý byly příčinou, že nový stát nebyl chráněn před bolševickým nebezpečím. Dnes Ukrajina armádu má, avšak podle názoru některých občanů nejedná při obraně celistvosti země dostatečně rozhodně. Doněcká lidová republika dává zase vzpomenout na Doněcko-krivorožskou sovětskou republiku, efemérní státní útvar, jehož vznik na počátku roku 1918 byl jednou z etap v boji bolševiků o Ukrajinu – jako by se na Donbasu dnes formovala potenciální alternativní východoukrajinská identita, založená na jiných hodnotách a historických vyprávěních než ta dosavadní ukrajinská.

O co ale vlastně demonstrantům ve městech východní Ukrajiny jde? Svědectví novinářů či aktivistů, kteří se tam vydali, ukazují, že jde do značné míry o spontánně vzniklé protestní hnutí a nazývat jeho protagonisty proruskými separatisty by bylo příliš zjednodušující. Účastníci se nevyjadřují jen k otázkám jazyka a historické paměti, které se na Ukrajině během let nezávislosti a zvláště po oranžové revoluci v roce 2004 staly jakousi nestvůrně nadmutou bublinou, zastupují cí v politickém životě všechna ostatní témata, ale zdůvodňují svůj protest i sociálními požadavky. Připomeňme, že Ukrajina se mezi lety 1990 a 2012 řídila jazykovým zákonem, přijatým ještě před rozpadem SSSR, podle něhož byla ukrajinština jediným státním jazykem. Až v létě 2012 se tento stav dočkal přijetím zákona o regionálních jazycích, který v jednotlivých částech země poskytoval menšinovým jazykům poněkud širší práva, jisté korekce. Pokusit se vzápětí po vítězství Majdanu tento zákon zrušit byla jistě hloupost, ale šlo víceméně o symbolický akt. Na těchto demonstracích ale, přeneseme-li se přes řeči o bratrství s Ruskem a protizápadní rétoriku, zaslechneme i slova o platech či znárodnování. Po dlouhé době, vlastně poprvé od masových stávek horníků na počátku devadesátých let, vidíme v tomto regionu, zdánlivě spolehlivě ovládaném oligarchy, propojenými se Stranou regionů, politickou aktivitu širokých vrstev obyvatelstva.

Hrozba otevřené války

Vláda, poslušna hlasu lidu, přesněji svých potenciálních voličů – Ukrajinců ze západní a střední Ukrajiny, kyjevské inteligence a středních tříd – se chystá obětovat nemalé prostředky na zvýšení bojeschopnosti armády. Jak však ukazují poslední události v Krakmatorsku a Slavjansku, je nejisté, zda polohladoví (v případě vojáků základní služby podle všeho nejde o přehánění) a nejspíš nepřilíh dobře vycvičení chlapci budou ochotni nasadit své životy ve jménu státu, jehož autoritu únorové změny právě neposílily. Někdejší prezident Janukovyč asi dobře věděl, proč se spoléhal jen na oddíly Berkutu a Alfy. Záběry z Doněcké oblasti ukazují horníky, kteří se s klidem dokážou postavit s holýma rukama tanku. A jejich nevybíravé nadávky zabírají, vojáci si dvakrát rozmyslí, zda střílet do lidí – posádky opouštějí své stroje a nastává opatrné sbíratelství.

Samozřejmě, Putin jde za svými cíli a bezpochyby tak či onak – prostřednictvím tajných služeb či vysíláním vyškolených vojáků a instruktorů – hnutí „přivrženců federace“ na východní Ukrajině podporuje. Jak může drama pokračovat? Už i ukrajinští představitelé mluví o tom, že federalizace není vyloučena, otázkou však zůstává, jak dalekosáhlá by měla být a komu by přinesla největší prospěch. Vždyť Krym – patrně pod ruským vlivem – své široké autonomie využil právě k tomu, aby Ukrajinu co nejrychleji opustil. Nestala by se ukrajinská konfederace, jak si ji představuje Rusko, zcela paralyzovaným státním útvarem, který by byl ideálním nárazníkem proti Západu? Krajní variantou je připojení částí Ukrajiny k Rusku, kde jsou sice jistě vyšší platy i důchody, a to pro lidi na Donbasu není málo, kde ale je v porovnání s Ukrajinou také mnohem méně politické svobody. Existuje ovšem i horší možnost: otevřená válka.

Autor je ukrajinista.

Na Donbasu se prý šíří podivný cargo kult – tamní občané vrší na ulicích hromady pneumatik, aby tak dosáhli vítězství podobně jako v únoru Majdan. Foto Iryna Sycho

par avion

Z ČÍNSKÝCH MÉDIÍ VYBRALA ANNA ZÁDRAPOVÁ

Nan-fang čou-mo otiskl 14. dubna článek profesora Sečuanské univerzity Wang Tung-tie, nazvaný Čist více Marxe. „Německý sinolog Schneider hostoval u nás ve škole a po přednášce mi řekl, že znalosti historického materialismu jsou u našich studentů mizerné,“ zahajuje svou úvahu o nutnosti návratu ke kořenům profesor Wang a dodává, že nejprve byl překvapen, co to slyší. V Číně se totiž marxistické texty dostávají do učebnic politické výchovy nejpozději na středních školách, na univerzitách se čtou stále na všech stupních studia a stejně tak jsou jejich znalosti testovány. Pak ale se studenty shodou okolností narazil na „jednotu historie a logiky“ a dozvěděl se, že studenti nejenže tomuto sousloví nerozumějí, ale navíc ho ani v životě neslyšeli. A tehdy dal Wang německému sinologovi za pravdu. „Nejde o to, že bych zehral na úpadek morálky nebo považoval zrovna tuhle dílčí znalost

za základní kámen všeho vědění. Klíčová otázka zní: Jak je možné, že po takových letech nasávání marxistické filosofie někdo může neznat tyto věci? Nemohl jsem si pomoci a zeptal jsem se studentů, co vlastně v těch jejich učebnicích politiky je.“ Dostalo se mu odpovědi, že místo socialistické politické ekonomie se učí systém socialismu s čínskými rysy, který obsahuje hlavně Mao Ce-tungovo a Teng Xiao-pchingovo myšlení. „Jistě, kurikulum není nafukovací, ale přece jen si myslím, že studium těchto myslitelů by nemělo úplně vytlačit klasická díla marxismu,“ píše Wang.

Na nepěknou skutečnost poukazuje článek internetového vydání Pekingského deníku z 11. dubna. Informuje o nestandardních způsobech úmrtí některých čínských úředníků, k nimž došlo od počátku roku 2013. Z počtu padesáti čtyř nepřírodně zemřelých úředních osob ze všech úrovní státní správy připadají dvě pětiny (čtyřadvacet případů) na sebevraždy: „Osm z nich volilo skok z okna, další potom požití pesticidů, oběšení, sebeupálení a tak dále.“ Příčinou sebevražd prý byly deprese nebo jiné psychologické nemoci. „Pozoruhodné je ale to, že druhou nejčastější příčinou smrti úředníků je alkohol,“ píše se dále v článku. V textu se dozvídáme, za jakých

okolností k nešťastným událostem došlo. Většinou se prý jednalo o smrt související se selháním srdce po požití velkého množství alkoholu. „10. července 2013 jistý obchodník z provincie An-chuej ‚hostil‘ několik úředníků z úřadu pro půdu a zdroje. Jak večer postupoval, hosté ve čtyřech vypili čtyři láhve kořalky. Po večeři vezl pan Jen Jing jednoho z úředníků, Wang Moua, domů, omylem však zajel rovnou k sobě a Wanga zapomněl v autě v garážích – v půl páté odpoledne téhož dne ho našli mrtvého. Příčinou úmrtí byla dehydratace a selhání srdce způsobené přehřátím.“ V posledním odstavci článku se pak píše o úředníkovi, který byl odsouzen k trestu smrti za znásilnění a pedofilii.

Tématem možná ještě více zneklidňujícím je stav budov postavených v osmdesátých a devadesátých letech, kterého si všimá text na webu agentury Nová Čína u příležitosti výzkumu stavu budov starších dvaceti let, jež zahájilo několik čínských provincií. V souvislosti s tím si autor shrnujícího článku z 12. dubna klade tři zásadní otázky: Jak řádně identifikovat nebezpečné budovy (tj. budovy reálně hroící zříceniny)? V případě, že takové budovy identifikujeme – jak postupovat dál? Co dělat, pokud původce dezolátního stavu

zmizel nebo „se vypařil“? Identifikace starších nebezpečných budov začíná tam, kde se zdí naklání, mění kvůli prasklinám tvar, kde „bez varování odpadají velké plochy omítky“ nebo kde zničehonic nejdou zavírat či otevírat okna a dveře. Nejdůležitějšími faktory, které je třeba brát v úvahu, jsou terén, na němž stavby stojí, a základní konstrukce stavby. Pokud už obyvatelé dojdou k závěru, že jejich dům je nebezpečný, „musí nalézt subjekt, který je za tento stav odpovědný“. Výčet možností následující po tomto doporučení jasně odhaluje beznaděnost takového počínání: přes developera či prodejce realit se možná dostaneme až k majiteli, který neoprávněnými přestavbami mohl narušit statiku domu. Obrazovou perličku přinesla Nová Čína dne 13. dubna: šest japonských studentů v Pekingu založilo Čínsko-japonský přátelský objímající spolek. Při akci, kterou Japonci podnikli v jednom z pekingských parků, kam jezdí turisté z ostatních částí Číny, za necelou hodinu objali více než sto Číňanů. Doufají, že se jim touto cestou podaří změnit vztahy obou národů. Několik dní předtím studenti uspořádali akci Objetí zdarma na pekingské třídě Wang-fu-ting. „Starší Číňanka brblá: ‚Ostrovy Tiao-jü jsou čínské...‘ – ale pak se přece jen se smíchem vrhne do náruče sličné japonské studentky a nechá se slyšet, že Japonci a Číňané sice mají nějaké politické problémy, přesto by však mezi nimi měly panovat dobré vztahy.“

Romové nemají za úkol se připomínat

O práci ve vyloučených lokalitách, možnostech romské emancipace, participace Romů na integraci a snaze ovlivňovat politiku společenské integrace na vládní úrovni jsme hovořili s ředitelem Agentury pro sociální začleňování.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Agentura pro sociální začleňování působí na místní úrovni formou lokálních partnerství, ale měla by se snažit ovlivňovat vládu i na centrální úrovni. Jak jste v uvedených polohách úspěšní? Od roku 2010 se nám podařilo navýšit kapacitu spolupráce s obcemi a městy, dnes jsme schopni pracovat se šestadvaceti současně. K tomu, abychom mohli působit ve více obcích, nemáme prostředky, ale protože poptávka obcí je velká, rádi bychom jejich počet v budoucnu zvýšili. V obcích pracujeme po dobu tří let a už jsme se dostali zhruba do třetiny z těch, které se potýkají se sociálním vyloučením. Za pět let se nám podařilo vybudovat stabilní tým lokálních konzultantů a funkční metodiku. Dnes už dobře víme, co obcím nabízíme, a ony zase vědí, co mohou očekávat od nás. Zároveň rychle poznáme, když se spolupráce nedaří, a jsme schopni dát obci rychlou zpětnou vazbu. Minulý rok jsme například opouštěli po tříleté spolupráci devět obcí, z nichž mám velmi dobrý pocit. Drtivá většina starostů nám na konci řekla, že sice neradi spolupráci končí, ale že vidí, jak se změnily sociální politiky v jejich městě, i další výsledky – od rekonstrukce zázemí pro sociální služby a volný čas mládeže přes rozvoj samotných sociálních služeb a podporu ve vzdělávání či bydlení až po zaměstnanost.

Jsou ale i případy, kdy spolupráce zcela selhala a došlo k předčasnému ukončení. Jaké k tomu vedly důvody?

V Holešově jsme se s vedením města zásadně neshodli ohledně plánované privatizace domů v centru a vybudování náhradního bydlení v kontejnerech na okraji. Po desítkách jednání bylo jasné, že se nedohodneme, protože vedení města se prostě rozhodlo populisticky vytlačit Romy na okraj.

Komplikovanější situace je v Chomutově. Když to posuzuji zpětně, šlo hlavně o nepochopení s tehdejší primátorkou Řápkovou. Strategický plán sociálního začleňování, který tehdejší vedení města odmítlo přijmout, totiž patří mezi kvalitní programy a připravovalo ho několik desítek subjektů ve velmi silném lokálním partnerství. Současný primátor dnes už pozvolna mění přístup města a Chomutov už není ostrůvkem segregace jako v době primátorky Řápkové, která systematicky Romy a chudé lidi vytlačovala na okraj a represí jejich situaci dále zhoršovala.

V Duchcově se ukazuje, jak strašně nebezpečný je lidový populismus, který reprezentuje místní starostka a celá řada dalších zastupitelů. Duchcov totiž zdaleka netrápí zásadní problém vyloučení Romů, neboť jde o méně početnou komunitu, která má navíc mnohem vyšší integrační potenciál, než tomu je v jiných vyloučených lokalitách. Jsou to zkrátka běžní obyvatelé města, kteří pracují a bydlí na poměrně slušné úrovni. Celou situaci vyhrtilo nezvládnutí jednoho případu násilného trestného činu pachatelů z rodiny, která je dlouhodobě problémová. Policie měla v této věci jednat rychleji a razantněji a vysvětlit, jak s případem nakládá. Situaci se měla pokusit uklidnit i paní starostka, a ne se účastnit demonstrace svolané místními mladíky z DSSS a veřejně útočit na sociální pracovníky a místní neziskovou organizaci Květina. I proto v Duchcově zbytečně narostla nenávist části majority vůči všem Romům. Podepsala se na tom i skutečnost, že zde je velmi silná buňka DSSS v čele s místopředsedou strany Jindřichem Svobodou, jenž mimochodem na svém facebookovém profilu vyzývá k vraždění Romů. K ukončení naší spolupráce ale došlo již dříve, neboť vedení města odmítlo všech deset návrhů, které jsme na zastupitelstvu představili, mimo jiné posílení mateřských škol, sociálních služeb a výstavbu nízkoprahového centra pro mládež, ačkoliv připravované

projekty nezatěžovaly městskou kasu a mohly být financovány z prostředků Evropské unie.

Lokální spolupráce předpokládá, že obec o ni sama požádá. Umím si představit případy míst, která jsou v krizové situaci, ale o spolupráci právě třeba kvůli populistické politice nikdy nepožádají. Neměla by se právě zde změnit metodika? Obce se musí přihlásit a vyplnit poměrně jednoduchý dotazník. Ten se projedná na Monitorovacím výboru, což je náš dohledový orgán, který vybírá obce ke spolupráci. My ale nečekáme, až přijdou přihlášky, nýbrž aktivně obce oslovujeme, jezdíme do nich, mluvíme se starosty. Víme například, jakou časovanou bombou je Tanvald s rostoucí chudobou, vysokou nezaměstnaností a narůstajícím počtem vyloučených lokalit. Situace eskaluje, na pořadu dne je drobná kriminalita a sociální patologie související s koncentrovanou chudobou. To jsou věci, které denně řeší – dnes již zoufalí – obyvatelé Tanvaldu. Vedení města si s tím příliš neví rady a zároveň nedokáže předstoupit před občany a říct, že v Tanvaldu existuje velký problém a že je třeba ho řešit ve spolupráci s naší agenturou nebo někým dalším. Tuto hranici by zastupitelé ale měli překročit a začít jednat.

Je hodně podobných míst?

Jsou jich desítky. Jsme v kontaktu i s obcemi, s nimiž přímo nespolupracujeme. Často si vedení měst i občané zbytečně myslí, že spolupráce s námi přinese nějaké zvláštní výhody jen Romům. Naši pomoc ale může pocítit každý občan v obci. Sociální služby, protidluhové poradenství, zaměstnanostní příležitosti – to vše je vždy k dispozici všem lidem, kteří to potřebují, bez ohledu na to, zda jsou Romové či nikoli.

Dříve jste se přímo jmenovali Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách a určité stále platí, že pracujete převážně s Romy...

Agentura byla primárně založená pro řešení sociálního vyloučení Romů a v nejbližších letech to bude stále největší část obsahu její práce, protože Romové jsou objektivně nejchudší menšina v Česku a téměř polovina z nich žije ve vyloučených lokalitách, což neplatí o žádné jiné sociální skupině. Nicméně sociálně vyloučené lokality nejsou jen romské a minimálně čtvrtinu obyvatel zde tvoří příslušníci majority nebo jiných menšin. Zejména v chudých regionech lze obecně mluvit o propadu chudších domácností majority až do trvalé nezaměstnanosti a nezaměstnatelnosti. Jsme tu tedy primárně pro pomoc sociálně vyloučeným Romům, ale nelze přehlízet sociální vyloučení u ostatních lidí.

Mluvíme o parciálních úspěších na lokální úrovni, ale stále jsme se nedostali k vaší práci na centrální úrovni. Lze o úspěších vůbec mluvit? Romské děti, pokud vím, stále tvoří většinu v praktických školách, zákon o sociálním bydlení neexistuje a postupná zaměstnatelnost se také nejeví jako východisko.

Podle vás jde o parciální úspěchy, ale já je považuji za významné. Nechci, aby to znělo jako vychloubání, ale s výjimkou několika obcí z padesáti, v nichž jsme působili, spolupráce probíhala dobře.

Narážím také na skutečnost, že na mnoha místech, kde by vás bylo potřeba, vůbec nejste, a lze očekávat, že takových míst bude přibývat.

Víme o sto padesáti až sto osmdesáti obcích, které se s problémem vyloučení potýkají, působili jsme asi ve třetině z nich...

Ale zpět k vaší původní otázce. Za pět let práce jsme ministerstvům přinesli mnoho

návrhů na systémové změny, které by se pozitivně projevovaly v chudších regionech, ale musím přiznat, že především za vlády Petra Nečase jsme se stali spíše jakousi defenzivní silou proti špatným nápadům. Některým z nich jsme nedokázali zabránit, u řady se nám to ale povedlo a u mnoha opatření, která měla zřetelně negativní dopad na vyloučené lokality, se nám jednáním podařilo z návrhu alespoň něco vypustit nebo ho poopravit. Největším úspěchem je zřejmě zastavení segregativního návrhu takzvaného sociálního bydlení z dílny ministerstva pro místní rozvoj. Nebyť nás a dalších iniciativ, jako je Platforma pro sociální bydlení, tak tento návrh prošel a my bychom dnes měli vládou schválený dokument, který de facto podporoval další chudinské ubytovny.

V oblasti vzdělávání jsme od ministerstva školství očekávali víc. Musíme si ale uvědomit, že ještě před pěti lety na ministerstvu slovo „inkluzí“ téměř nikdo neznal a na pozici ředitele klíčového odboru seděl Jiří Pilař, zatvrzelý zastánce segregace ve vzdělávání. Dnes se právě i díky Agentuře inkluze dostává do hlavního vzdělávacího proudu a myslím, že jsme ministerstvo – s pomocí řady dalších aktérů, jako Člověk v tísni, Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání nebo Open Society Fund – naučili přemýšlet o vzdělávání handicapovaných dětí jinak.

V minulém roce měla být předložena Koncepce romské integrace do roku 2020. Předpokládám, že na ní významně spolupracujete. Proč není ještě hotová?

My nejsme ti, kteří mají strategii romské integrace připravovat. To má na starosti kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, součást sekce lidských práv, do níž také patříme. Agentura je zodpovědná za strategii boje proti sociálnímu vyloučení. Nechtěl bych, aby to vypadalo, že si myji ruce, ve strategii je samozřejmě část, která se týká sociálního vyloučení, a my se pokoušíme s kolegy z této kanceláře na jejím obsahu domluvit. Do konce června by vše mělo být hotovo a materiál by měl být předložen vládě.

V Monitorovací zprávě o plnění strategie integrace Romů, kterou si nechal vypracovat Open Society Fund, jsem narazil na konstatování, že hlavní nedostatek integračních strategií spočívá v tom, že romské komunity nemají šanci se na procesu integrace aktivně podílet. Jak je to tedy s participací Romů?

To je jedna z nejčastějších výtek, které slyším. Pokud bych se měl vrátit opět na místní úroveň, tak musím říct, že tato výtku v případě Agentury není oprávněná. V okamžiku, kdy někde začíná fungovat lokální partnerství, vtahujeme do hry i zástupce místní romské menšiny.

Primárně ale jednáte s představiteli města a institucí a až sekundárně s Romy z místní komunity. Romové jsou také často zastupováni místními nevládkami a sami přítomni nejsou.

První, za kým jdeme, je starosta, jenž se přihlásil ke spolupráci a je tím hlavním hráčem, který určuje integrační politiku v daném místě. Agentura není nástrojem emancipace ani sociálního začleňování odspodu prostřednictvím občanských iniciativ, ale je veřejnou institucí pro podporu sociálního začleňování. Z toho plyne, že naším primárním partnerem bude vždy ten, kdo v místě ovlivňuje podobu sociálních politik, tedy vedení města a jeho jednotlivé úřady. Zároveň máme ale blízko k neziskovému sektoru, což je další důležitá součást lokálního partnerství. Musíme ale samozřejmě pomoci aktivizovat i ty,

Bonnefoy
Kertész
Král
Doležal
Tóthová
Esterházy
Ottlik
Rulf

souvislosti 1.2014
revue pro literaturu a kulturu
www.souvislosti.cz

Rozhovor s Martinem Šimáčkem

o něž jde a pro které je třeba získávat podporu. Čím více se nám je podaří zapojit, tím lépe. Třeba v Kutné Hoře se podařilo některé z členů místní romské komunity vtáhnout do činnosti lokálního partnerství, ale je pravda, že ne všichni vydrží jednací tempo a často se ztrácejí v příliš odborné problematice.

Mohou se také cítit u jednacího stolu v menšině a příště už třeba neprijdou. Není namístě vymyslet více okruhů spolupráce, aby měli Romové pocit skutečné participace?

Na to reagujeme jednak organizovanými setkáními s občany, na nichž zjišťujeme, co je podle nich zapotřebí udělat, a také se snažíme domluvit, co pro to mohou udělat oni. Nebavíme se s nimi o tom, jak je třeba nastavit bytovou politiku města nebo jak by mělo vypadat regionální školství. Hledáme cestu, jak ke zlepšení mohou přispět samotní občané. Když se podaří najít někoho, kdo dokáže myšlenky místní komunity přenést do lokálního partnerství, je to skvělé, ale ne všude se to daří. Čím déle tuto práci děláme, tím více se snažíme o participaci a sdílené, veřejné setkávání.

Musíme ale pracovat i s majoritou, která se často cítí ohrožená tím, že v místě děláme něco, co má pozitivní dopad zejména na menšinu. Potřebujeme obnovovat dobré sousedské vztahy, obrušovat hrany mezi lidmi – a často je to jako procházka po minovém poli, zejména pokud má majorita silný pocit ohrožení z menšiny. V tomto prostředí musíme hledat sociální smír a cestu k novým sociálním politikám, které budou funkční pro všechny chudé lidi, ale zejména pro Romy. Naši metodu přizpůsobujeme konkrétnímu místu, ale není to vůbec jednoduchý úkol. Nemám rád, když se říká, že neparticipujeme s místními – my jsme častokrát první, kdo tam klepe lidem na dveře.

Řekl jste, že otázka romské emancipace nespadá do vaší působnosti. Lze ale emancipaci od integrace vůbec oddělovat, když vidíme, že Romové jsou dehonestováni i kulturně? Kdo by měl tedy pomáhat romské emancipaci?

Úplné oddělení je skutečně nemožné a nedávalo by smysl. Naším primárním cílem nejsou emancipační aktivity, ale na druhé straně se snažíme pomáhat Romům, aby si třeba sehnali prostředky na pořádání vlastních aktivit a činností emancipačního rázu. Například v Kutné Hoře takto vznikla za naší pomoci občanská sdružení, kterým se podobné věci daří a jsou autentické. Stát a obce by měly na zhoršené postavení romské menšiny reagovat, aniž by se jim to muselo připomínat. Romové nemají za úkol se připomínat a mělo by na ně být pamatováno. Rozhodně nepopírám, že součástí sociálního vyloučení významné části romské menšiny je nejen špatná pozice Romů ve společnosti, ale i druhořadé postavení romské kultury.

V okamžiku, kdy většina peněz proudí na sociální služby, které jsou hlavním nástrojem začleňování, se prostor pro emancipaci zmenšuje. Nabízí se také otázka, zda nedochází k případům, kdy velcí poskytovatelé sociálních služeb vytlačí toho malého...

Velcí poskytovatelé sociálních služeb si rozhodně nemyslí, že sociální prací vyřeší sociální vyloučení. Většina z nich vám naopak řekne, že sociální práce má řadu omezení a limitů a že je bez podpory dalších nástrojů v podstatě bezmocná. Zároveň je ale sociální práce základním pilířem všech integračních aktivit a nelze se bez ní obejít. Neziskové organizace dnes zajišťují, že desítky tisíc Romů – s prominutím – neryjí ještě více drzkou v zemi

a mají v sociálním pracovníkovi alespoň základní oporu. Je přitom úplně jedno, zda je dotyčný sociální pracovník Rom nebo gadžo, důležité je, že je profesionál. Útok na velké neziskovky je mi krajně protivný, protože se snaží rozbít to málo, co dnes lidé v nouzi, v sociálním vyloučení – a speciálně Romové – vůbec mají k dispozici.

Každopádně velké neziskovky by rozhodně neměly ušlapávat ty menší. To si ale začínají uvědomovat i na ministerstvu práce a sociálních věcí, které nyní považují za mnohem lepšího donátora, než bylo dříve. Peníze se dostávají i k menším neziskovkám, což je ostatně

Martin Šimáček. Foto Iva Zimová

také úkol Agentury. Nedělejme si ale zároveň iluze, že malé či specificky romské neziskovky automaticky znamenají prospěch věci. Známe také prospěcháře, kteří toho, že jsou Romové, jen využívají a ostatním Romům v Česku příliš nepomáhají.

Zdroje na romskou emancipaci tedy existují?

Určitě jsou, ale musím konstatovat, že se opravdu zmenšují. Ministerstvo kultury muselo trochu ubrat a ministerstvo školství také, takže se dostáváme k několika desítkám milionů korun ročně, což při velikosti romské menšiny v Česku opravdu nestačí.

Můžete uvést nějaký konkrétní úspěšný příklad komunitní práce Agentury kromě Kutné Hory?

Aktuálně mám radost z Kadaně, kde vznikl status domovníků, což jsou často Romové. Uskutečňují se tam pravidelné domovní schůze, na nichž se schází většina partají, probírájí problematiku bydlení v konkrétním domě, ale i související aktivity, jako třeba volný čas dětí a mládeže či chod komunitního centra, které se v Kadani podařilo vybudovat. Někteří z těchto lidí se dostali na pozici asistentů prevence kriminality. Několika schůzím jsem byl přítomen a je to velmi zajímavá zkušenost, jež ukazuje, že někdy je potřeba, aby se lidé nejprve pohádali a pak si přirozeně mezi

sebou našli lídry v pozicích domovníků. Nejde tu o údržbáře, ale o lidi, kteří dokážou partaje v domě reprezentovat. Vedle toho vznikla ještě například pouliční liga kopané, v jejímž rámci spolu hrají týmy z lokality v Pruněrově, ale také týmy z ostatních škol a míst v Kadani. To je komunitní sousedství v pravém slova smyslu.

V souvislosti s množícími se pochody extremistů se často přetřásá otázka, co pro tento čas doporučovat obyvatelům vyloučených lokalit. Jaký je v této věci názor Agentury? Měli by podle

že primárním důvodem je útok účastníků na romskou menšinu. Pomáháme obcím, které o to projeví zájem, analyzovat ohlášení shromáždění, jsme na místě před shromážděním i v jeho průběhu a asistujeme pověřené osobě při vyhodnocování situace, která by mohla vést k rozpuštění shromáždění.

Ještě zbývá možnost protiakce, která se může odehrávat jinde ve městě a lidem jistý pocit důstojnosti nebo aktivního odporu poskytne. Mohou pak mít dojem, že se k věci postavili čelem.

To je pak jiný případ. Podobnou zkušenost máme z Přerova, kde se protiakce odehrávaly především díky součinnosti Člověka v tísní, krajské romské koordinátorky, Agentury, policie, starosty a místních Romů, kteří se vždy sešli a společně vymysleli vhodnou protiakci. Nepodaří se tak třeba pochodu zabránit, ale o ulici dál probíhá koncertní protiakce, na níž mluví místní politici a hlasitě tam zaznívá odsudek neonacistů. Pak lidé skutečně cítí, že na jejich straně je obec, a doma zůstat nemusí. To je to nejlepší, co se může stát, ale ne všude se to podaří.

Jaký je názor Agentury na represivní programy nulové tolerance v tom smyslu, jak se uplatňuje třeba v Litvínově?

Velké neštěstí vidím v tom, že se celé litvínovské praxi začalo říkat program nulové tolerance. Litvínov je známý tím, že zde městská policie, ale i OSPOD [Orgán sociálně-právní ochrany dětí] provádí velmi přísné kontroly. Zároveň vedle toho vznikla celá řada užitečných programů dostupného bydlení, volnočasových aktivit dětí, protidluhového poradenství, rozšíření sociálních služeb. To vše bylo součástí balíku, jenž se pojmenoval nulová tolerance, ačkoli v sobě nesl prvky nejen represe, ale i prevence a pomoci. S některými kontrolami OSPODu v domácnostech souhlasím, zejména pokud jsou v zájmu dětí, protože vím, že jsou doplněné také o pomoc a podporu. Rozhodně jsem ale veřejně i v jednání s panem starostou nesouhlasil s tím, co jsme před rokem viděli všichni na videu na internetu, kdy zaměstnankyně OSPODu za asistence městských strážníků vtrhla do bytu, vyhrožovala přítomným a pak zase zmizela. To byla velmi špatná praxe a my jsme si to s vedením města i sociálního odboru vyříkali.

Odtud se pak nulová tolerance šíří do dalších měst, ale oholená pouze na represivní, kontrolní opatření, jako jsme to viděli třeba vloni v létě v Duchcově. A to je problém. Není totiž možné, aby si například sociální odbor vedl zvláštní databázi domácností z vyloučené lokality, kterou neustále aktualizuje opakovanými a bezdůvodnými kontrolami ve všech bytech, které v lokalitě jsou. Jako součást prevence proti mechanickému šíření nulové tolerance v současné době zpracováváme výzkum, který během následujícího půl roku prokáže, jak konkrétní programy nulové tolerance vypadají a jaké jsou jejich dopady na lidi a atmosféru ve městech.

vás odjet z města, zavřít se s dětmi doma, nebo naopak dát najevo, že oni jsou doma i na ulicích, které si pro sebe uzurpují neonacisté?

Co se týče potenciálně ohrožených lidí, s nimi často jednají místní neziskovky a my přicházíme na řadu, když v místě žádné nejsou. Já jsem zastáncem toho, aby se Romové v těchto situacích otočili k náckům zády.

Tedy zavřít se doma a stát se tak trochu rukojmím ve vlastním domově?

To jde často jen těžko, zvláště pokud jim neonacisté pochodují pod okny. Měli by je ignorovat a zajistit si bezpečí. Zejména na děti může být dopad takového pochodu strašlivý – jak mají jít druhý den do školy? Co jim zůstane v paměti, když vidí, jak jejich otce válkuje policejní kordon nebo pochod neonacistů? Do takové situace by se neměly dostávat, raději by tam neměly být.

U dětí je to pochopitelné, ale otázka je, zda řešení útekem neubírá Romům na důstojnosti, protože se nemohou chovat tak, jak by se za normálních okolností chovali...

My vyzýváme obce – a poskytujeme jim k tomu velmi intenzivní servis –, aby se, pokud jsou pro to zákonné důvody, snažily pochod zakázat. Třeba proto, že směřuje do vyloučené lokality a lze předpokládat,

Martin Šimáček (nar. 1977) je ředitel Agentury pro sociální začleňování při Úřadu vlády České republiky. Sociálnímu začleňování se věnuje dlouhodobě. Začínal jako tlumočnick pro žadatele o azyl ve Velké Británii a později osm let působil v organizaci Člověk v tísní, kde se věnoval integračním programům.

Gadžo Romeha

Romové v postkomunistických státech

Jak mluvit o českých i evropských Romech? Jakým způsobem lze vymezit téma, abychom nepodlehli a priori negativnímu soudu o takzvaném romském problému, nebo dokonce stereotypizaci, ať už negativní či pozitivní? Určitou výpomoc lze najít v aktuální monografii německého novináře Norberta Mappese-Niedieka *Chudáci Romové, zlí Cikáni*.

VÁCLAV JANOŠČÍK

Sociální problematika je často citlivá na různá označení menšin. Také naše prostředí má zkušenosti s „českou“, „německou“ či „židovskou“ otázkou. V případě Romů je však problém ještě palčivější. Už jen proto, že diskuse, kroužící mezi póly odsouzení a romantizace, nedokázala najít společnou půdu ani pojmy. Jsou Romové národem, nebo transnacionální menšinou, jak je uznává Rada Evropy? Kniha Norberta Mappese-Niedieka *Chudáci Romové, zlí Cikáni* se nesnaží podat jednoduché odpovědi, ale naopak upozorňuje na jejich krátkozrakost a pokrytectví. Na konkrétních situacích vysvětluje jednotlivé pozice a opozice nejen na ose Romové – gadžové, ale také Východ – Západ či občanská společnost – gipsy industry. Snaží se rozkrýt mediální obraz Romů, který tato názorová spleť vytváří, a zejména pak odpovědět na otázku, proč většina forem „pomoci“ Romům selhává.

Neúčinná politika

K tomu je nutné především popsat kořeny „problémů“. Mappes-Niediek analyzuje past chudoby i ekonomické podmínky postkomunistických států, na které doplatili Romové více než kterákoli jiná skupina obyvatelstva. Avšak odmítá stanovisko „kultury chudoby“, podle něhož je příčinou sociálních podmínek přirozená „cikánská nátura“. Právě v redukci sociálních problémů na etnické spočívá mnoho nedorozumění. Autorovo stanovisko je vyhraněně neetnické. Problémem je chudoba, a nikoli kulturní aspekty situace Romů a dalších menšin.

Mappes-Niediek odmítá stanovisko „kultury chudoby“, podle něhož je příčinou sociálních podmínek přirozená „cikánská nátura“. Foto fauteusesdetrouble.fr

Autor popisuje povahu a příčiny hojně medializované migrace na Západ i s jejími politickými důsledky. Vysvětluje například vliv návratu migrantů na uznání Kosova, které jako nový stát muselo přijmout zejména německé požadavky na repatriaci „svých“ Romů. Nejen v tomto případě jsou imigrační politika západních zemí a lidskoprávní nároky Evropské unie v rozporu. V perspektivě sociálních nerovností Západu a Východu dochází k relativizaci i dalších problémů spojených s migrací: „Odpověď na otázku, co je obchodování s lidmi a co pouhým únikem z bída, často závisí na způsobu interpretace.“ Podobně se snaží odhalit obecnější předsudek, totiž spojení Romů se zločinností.

Nechtěná pomoc

Mappes-Niediek vidí problémy v zájmu odborníků a vědců, stejně jako v projektech, které se o řešení situace pokoušejí. Etnologický pohled, který se soustředí na zvyky, folklor, jazyk a další kulturní specifika, se ocitá v nebezpečí exotizace Romů. Romové se pak mohou stát romantizovaným kočovným etnikem, které od 19. století představuje atraktivní protipól buržoazní společnosti. Sociologové, kteří si na druhé straně kladou otázky po příčinách vysoké nezaměstnanosti či chudoby, naopak od kulturního kontextu odhlížejí příliš. Jejich perspektiva podle autora může naši představu deformovat nekritickým použitím většinových společenských měřítek, například důležitostí peněz nebo kariéry, na odlišný kulturní kontext. Tyto problémy jen prohlubují kulturní exkluzi, již jsou Romové podrobeni bez ohledu na prvky, které nás s nimi spojují. Ke kulturní správnosti s většinovou společností dodává autor jednoduše: „Romskou kulturu může za ‚ zcela odlišnou ‘ považovat jen ten, kdo krom svých vlastních zvyků žádné jiné nezná.“

Otázka vyvážení správného odstupu a blízkosti není však problémem jen u etnologů a sociologů, ale týká se i projektů zaměřených na pomoc Romům. Autor poukazuje na pochybnosti ohledně grantů a neziskových organizací, stejně jako na problémy zastoupení Romů v politice. Popisuje systém nazývaný gipsy industry, ve kterém panuje nepřímá úměra mezi objemem finančních prostředků na tyto projekty a efektivitou jejich využití. Tedy čím větší dotace, tím méně peněz se opravdu dostává k potřebným.

Jaký je tedy postoj Mappese-Niedieka k vlastnímu řešení těchto otázek? Proč jednotlivé projekty na podporu emancipace selhávají? Podle autora je model národního státu s menšinami, jak jej vidí ve východní Evropě, přežitkem. V éře internetu podle něj Romům stejně jako ostatním minoritám nejde o autonomii či národnostní práva, ale o fungující sociální systém. Podle něj by se tedy státní správa

neměla vůbec zaměřovat na aktivní romsky orientovanou politiku, ale na boj s chudobou. „To, co je nyní potřeba udělat, nemá s Romy v zásadě nic společného,“ říká přímočaře Mappes-Niediek. Má na mysli budování inkluzivního školství a fungující infrastrukturu, ale i další reformy, které nejsou orientované na konkrétní menšinu, ale na nízký sociální status, ohrožující obyvatele bez ohledu na jejich příslušnost. Romové podle něj každopádně nejsou „problémem“ Evropy, ale mohou být podnětem k jeho řešení.

Nejisté vyhlídky

Kniha *Chudáci Romové, zlí Cikáni* poučeně otevírá velmi složité téma, aniž by postrádala svěží rytmus. Jejím limitem je však žurnalistická a popularizační poloha, v níž se skrývá riziko, že informovaným čtenářům nepřinese hlubší vhled. Deetnizovaný pohled na kontroverzní problematiku zároveň širší veřejnosti neposkytuje mnoho motivace k přehodnocení stereotypů. Zdá se, že Mappes-Niediek ob stojí spíše ve druhém směru. To proto, že poskytuje široký přehled, doplněný konkrétními kauzami, a zároveň se nebojí klást provokativní otázky týkající se romské kriminality, nezaměstnanosti či politické reprezentace. Autor se na rozdíl od jiných publicistů nesnaží o zjednodušující řešení a svou interpretaci otevírá prostor k další diskusi. Problémem jeho publikace však zůstává určitá schematičnost. Přestože se snaží odlišit situace v jednotlivých státech, ve snaze popsat romskou problematiku celé „východní Evropy“ – v níž se tak vedle sebe ocitá Česká republika a třeba Makedonie nebo Bulharsko – se často neubrání paušalizacím.

Mappes-Niediek reprezentuje sociálně kritický přístup, který se snaží soustředit na konkrétní společenské problémy bez ohledu na etnické a kulturní rozdíly. Tento pohled má nepochybně opodstatnění i určité výhody, ale z hlediska diskuse o Romech jako takových nenabízí mnoho vodítek. Knihu je proto nutné chápat nejen jako příspěvek k diskusi o Romech ve východní Evropě, ale také jako impuls k debatě o společenských problémech typu chudoby a nezaměstnanosti obecně. Hlavně však jde o to obě otázky oddělit a nehovořit o nějakém „romském problému“. Sociální obtíže nejsou tím, co by majoritu od Romů oddělovalo, nýbrž naopak tím, co je vzájemně sblížuje. Česká společnost si musí uvědomit, že s Romy sdílí velkou část své historie, kulturního dědictví, ale i současných společenských problémů.

Autor je kulturní teoretik.

Norbert Mappes-Niediek: *Chudáci Romové, zlí Cikáni*. Přeložila Veronika Patočková. Host, Brno 2014, 300 stran.

MAGNESIA
LITERA
2014

Nejlepší české knihy roku
Občanské sdružení Litera děkuje partnerům a blahopřeje vítězům.

Magnesia Litera – Kniha roku 2013
Jiří Padevět: *Průvodce protektorátní Prahou* (Academia)
Litera za prózu
Emil Hakl: *Skutečná událost* (Argo)
Litera za poezii
Kateřina Rudčenková: *Chůze po dunách* (Fra)
Litera za knihu pro děti a mládež
Ondřej Buddeus, David Böhm: *Hlava v hlavě* (Labyrint)
Litera za literaturu faktu
Jiří Padevět: *Průvodce protektorátní Prahou* (Academia)
Litera za nakladatelský čin
Velké dějiny zemí Koruny české (Paseka)
Litera za překladovou knihu
Péter Esterházy: *Harmonia caelestis, z maďarštiny přeložil Robert Svoboda* (Academia)
DILIA Litera pro objev roku
Jan Trachta: *Tichý dech* (Paseka)
Kosmas Cena čtenářů
Zdeněk Svěrák: *Po strništi bos* (Fragment)

Mezi rovností a nerovností

Dialektika emancipace

Přemýšlení o (ne)rovnosti nutně souvisí s emancipací a zásadní otázkou, čeho jí chceme dosáhnout a od čeho se chceme naopak odpoutat. Požadavek univerzální rovnosti je možné vyslovit jen na základě vědomí lidské různosti, ale stejně tak platí, že difference v sobě skrývá i nerovnost a vždy přítomnou možnost útlaku.

MATĚJ METELEC

Karl Marx v díle *K židovské otázce* (1843, česky 1932) mimo jiné židům říká: „Ježto můžete být politicky emancipováni, aniž se úplně a bez výhrady zřeknete židovství, znamená to, že politická emancipace sama o sobě není ještě lidská emancipace. Chcete-li vy židé být emancipováni politicky, aniž se sami emancipujete lidsky, není polovičatost a rozpor jen ve vás, nýbrž je v podstatě a kategorii politické emancipace.“ Text je sice ještě značně prodchnut hegelovským duchem, dotýká se ale toho podstatného. Staví vedle sebe, a proti sobě, otázky emancipace menšiny a emancipace celku, emancipace občanské a emancipace obecně lidské. Nejproslulejší je z něj bezesporu poslední věta: „Společenská emancipace žida je emancipace společnosti od židovství.“ V ní je shrnuta nejednoznačnost tázání po emancipaci, po jejím konkrétním obsahu i po tom, od čeho a k čemu má tento proces směřovat.

Dvousečnost difference

Otázka emancipace je ve své primární formě požadavkem rovnosti pro toho, komu je upírána, protože je jiný, i kdyby se jeho jinakost zakládala právě jen v nerovnosti. Na jedné straně rovnice stojí emancipace a na druhé rovnost podminěná diferencí. Sama existence difference je ale dvousečná.

Právě difference je předpokladem a podmínkou rovnosti. Tvrzení všech konzervativců od dob Francouzské revoluce, že lidé nejsou stejní, a proto si nemohou být rovni, je jen prázdným sofismatem. Bez diferencí, bez nezahladitelné nestejnosti neexistuje rovnost jako politické téma. Kdybychom skutečně byli všichni stejní, nepřišla by nám otázka rovnosti vůbec na mysl. Rovni se můžeme cítit právě jen skrze naši rozdílnost. Jak říká Hannah Arendtová v *Původu totalitarismu* (1951, česky 2000): „Nerodíme se sobě rovni; stáváme se sobě rovnými jakožto členové nějaké skupiny na základě svého rozhodnutí zaručit si vzájemně stejná práva.“ Rovnost je plodem politična. Emancipace je v tomto smyslu rozšiřováním pole diferencí, jež mohou vstoupit po boku rovnosti do její rovnice.

Zároveň ale platí, a v tom je zmíněná dvousečnost, že difference v sobě navždy musí obsahovat nezahladitelný šev, kterým je možnost útlaku. Protože je prázdným znakem, protože neexistuje žádná difference o sobě, ale vždy jen ve vztahu k něčemu, obsahuje takřka nespočetné možnosti zneuznání, ponížení, represe a – jako nejzazší mez – vyhlazení. Stejně jako podmiňuje rovnost, dokáže difference z nestejnosti vytvořit nevyčerpatelný katalog nerovností: barva kůže, pohlaví, náboženské vyznání, majetek, sexuální orientace, rasa, politické přesvědčení, věk, zdravotní stav, inteligence nebo vzdělání. Nic není dostatečně obskurní, aby nebylo při dostatku „dobré“ vůle příležitostí pro konstrukci nerovnosti, a jejím šiboletem se může stát třeba frenologie. Vztah rovnosti a nerovnosti je tudíž pro dvojí povahu difference neoddělitelný a rovnost se nám nabízí jenom jako

něco, co běží napříč všemi možnými nerovnostmi. Emancipace je ostřím, jež je roztíná.

Fanon a ženská otázka

S nerovností, kterou má toto ostří přetnout, je však snadnější se vypořádat než s úskálími směru, po němž bude následně linie emancipace pokračovat. Před tím varoval už Frantz Fanon v *Damnés de la Terre* (Psanci této země, 1961). Na jedné straně vyzdvihuje nacionalismus jako nositele emancipace a nástroj boje kolonizovaných národů proti koloniálnímu panství, dokonce jako nevyhnutelný nástroj, nevyhnutelný stejně jako násilí, které je vlastním způsobem komunikace metropole se svými koloniemi, kolonizátora s kolonizovaným. Na druhé si je dobře vědom nebezpečí, že po svržení tohoto panství se může tentýž nacionalismus velmi snadno stát lůnem zrodu nové nerovnosti, zakotvení nového řádu, jež bude, s obměnou hlavních postav, rekonstruovat libreto toho starého. Fanon sám byl svědkem přezíravosti a rasismu středomořských obyvatel Afriky k těm subsaharským. Chmurná představa, že emancipovat se můžeme jen skrze

dějinné vymezení nerovnosti pohlaví bylo právě užitím slova „pohlaví“ útokem na rovnoprávnost. Stejným útokem se pak stává nejen promýšlení povahy diferencí mezi mužem a ženou, ale nakonec i prosté konstatování jejich biologické jinakosti. O tom, že ženy rodí děti a muži nikoli, je nutné z hlediska emancipace cudně pomlčet. V odmítnutí promýšlet rovnost procházející napříč diferencemi se tak potkává dědictví politiky identity, paradoxně difference par excellence, s představou univerzální konstruovatelnosti, jejímž neméně paradoxním výsledkem je esenciální indiference, která má být triumfem obecné emancipace.

Laclau, Star Trek a Watchmen

Argentinský politický filosof Ernesto Laclau mluví v knize *Emancipace a radikální demokracie* (1996, česky 2013) o tom, že bychom neměli, přes všechny nedostatky, odmítat liberální demokracii, například z pozice politiky identit (postkoloniální, feministické, imigrantské), a označovat práva a svobody, jež zaručuje, za čistě formální a vyprázdněné. I kdyby byly čistě formální, je to přece stále

snadnější než byt jen nejasná představa fungující praxe.

Protože žádnou uspokojivou odpověď neznám, pro inspiraci se vydám daleko od oblasti politické teorie i praxe. V jádru velmi podobné řešení totiž nastiňuje jak film *Star Trek: První kontakt* (Star Trek: First Contact, 1996), tak i slavný komiks Alana Moorea *Watchmen* (1986–1987). Liší se v zásadě mírou pesimismu. V *Prvním kontaktu* se posádka Enterprise vrací do 21. století, kdy lidstvo, rozdělené na znepřátelené frakce a strádající po třetí světové válce, dokáže překonat rychlost světla. Setká se díky tomu s první mimozemskou rasou, přátelskými Vulkánci, a tento počátek velkého vesmírného dobrodružství lidi sjednotí: ustanou války, zmizí chudoba a hlad, na smetiště dějin se odeberou i peníze a teprve tehdy, řečeno s Marxem, začínají lidské dějiny. Mooreova vize ve *Watchmen* je o poznání pochmurnější. V polovině osmdesátých let se USA a SSSR blíží k odstartování nukleárního holocaustu. Ozymandias, miliardář a jeden z titulních superhrdinů, strážících blaho lidského rodu, se rozhodne zabránit katastrofě

Mooreova vize ve *Watchmen* je o poznání pochmurnější. V polovině osmdesátých let se USA a SSSR blíží k odstartování nukleárního holocaustu

tuto možnost, jež se s nepříjemnou pravidelností stává skutečností.

Jiným příkladem oné ubíhající linie emancipace je proměna emancipačních hnutí šedesátých let v akademické disciplíny a v jistém smyslu i kulturní instituce. Příkladem může být feminismus. Friedrich Engels v *Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu* (1884, česky 1906) říká: „První třídní rozpor, který se objevuje v dějinách, spadá v jedno s vývojem antagonismu mezi mužem a ženou v monogamním manželství a první třídní potlačování je potlačování ženského pohlaví pohlavím mužským.“ Z pozice některých feministických diskursů, pěstovaných od doby jejich akademického etablování hlavně na amerických univerzitách, by ale i toto razantní

mnohem víc, než kdyby zcela absentovaly, a nadto právě nároky jimi kladené umožňují dosahovat jejich reálného naplnění. Taková byla například i zkušenost amerického hnutí za občanská práva. Jak již bylo řečeno, pole diferencí je nutné rozšiřovat a emancipace partikulárního, stejně jako emancipace obecná, by měla přinejmenším limitně směřovat k univerzální rovnosti.

Jinou otázkou ovšem je, jakým způsobem by se tak mělo dít. Nejen že nacionalismus, třídní rozdíly, náboženská nesnášenlivost a rasismus nejsou věci minulosti, ale i samotné pokračující linie emancipace se mohou střežovat a přetínat, a dokonce nechat vyvstávat nové partikularismy. Teoretické řešení vyplývající z pojmu rovnosti je přece jen o poznání

za cenu vyhlazení New Yorku. Připraví fingovaný mimozemský útok, který sice smete Velké jablko z povrchu země, ale dokáže tím lidstvo spojit proti vnějšímu ohrožení.

To, co má společné pesimistická vize sjednocujícího strachu v komiksu i optimisticke představa komunistické společnosti ve *Star Treku*, je změna postoje k diferencím v rámci lidského druhu skrze proměnu vztahu vnitřku a vnějšku. Tváří v tvář tomu, že prostor lidských dějin není nadále alespoň teoreticky omezen na jedinou planetu, a to přinejmenším od roku 1957, kdy vzlétl Sputnik, jsou nepřekročitelné hranice konstruované na základě diferencí v rozmanitosti lidstva směšné.

Autor je publicista.

Nacisté a „slušní lidé“

Pochody nenávisti v roce 2013

Po zkušenostech z loňského roku musíme očekávat, že v nejbližších měsících v řadě českých měst opět proběhnou pochody neonacistů, kteří se svou xenofobní agendou oslovují stále více takzvaných normálních lidí z bílé majority. Jaké zkušenosti vyplývají z pochodů, ale i z protiakcí, které se odehrály v roce 2013?

DAVID POŽIVIL

První větší loňský pokus o neonacistický pochod v den narozenin Adolfa Hitlera skončil trapasem. Na velkou výpravu do Předlic, kterou ohlásil mladý fanoušek ústeckého hokeje, nakonec dorazil jen on sám a jeho česká vlajka. Pochod se nekonal. Tenkrát jsme se ještě mohli škodolibě usmívat.

V oku hurikánu

Události v Janově, ve Šluknovském výběžku či například v Břeclavi z předchozích let se zdály být docela daleko. V květnu však v severočeském Duchcově došlo k později stokrát propíranému konfliktu mezi skupinou Romů a manželským párem. Drsné video, jehož zdroj úniku je stále neznámý, obletělo český internet a velmi brzy se o něm mluvilo a psalo všude. Nedlouho po incidentu občané Duchcova vyrazili na „demonstraci proti násilí ve městě“, iniciovanou místní buňkou Dělnické strany sociální spravedlnosti (DSSS), po jejímž skončení se část davu pokusila proniknout do míst převážně obývaných Romy. Tehdy ještě neúspěšně. Na konci června dorazil do Duchcova i předseda DSSS Tomáš Vandas spolu s množstvím neonacistů ze všech koutů země i ze zahraničí. Na tehdejší tisícové účasti ale měli výrazný podíl i místní obyvatelé. Tato událost v polovině roku by se asi dala označit za zlomovou. V ulicích obývaných Romy proběhla nahlášená protiakce několika organizací a nezávislých aktivistů pod názvem Z bahna ven, která měla za cíl odvést myšlenky místních lidí – obzvláště dětí – jiným, příjemnějším směrem a přispět ke zmírnění napětí. Zároveň nahlášení záboru většího množství ulic donutilo policii stát se jakýmsi paradoxním „black blokem“, jenž se musel postarat o bezpečnost území, do kterého se ten den několikrát dost brutálně pokoušeli protlačit neonacisté spolu s místními „slušnými“ občany. Akce s hudbou a projevy byla skutečným okem hurikánu, kde mohli místní v klidu přečkat okolní vřavu. O tom, co se kolem nás celou dobu dělo, jsme

se dozvídali až z televizních zpráv. Tato taktika pak byla opakovaně zkoušena i při dalších příležitostech.

Blokujeme

Zatímco se válčilo v Duchcově, začalo to paralelně vřít na poněkud nečekaném místě – v Českých Budějovicích. Opět stál na počátku spor mezi Romy a „bílymi“ Čechy, kteří se na sídlišti Máj střetli v netradičním prostředí dětského hřiště. Dalo by se říct, že šlo jen o další banální rvačku několika lidí, kterých se týdně stane několik. Tahle ale rozpoutala vřavu, která se opakovala po několik víkendů za sebou. Týden po festivalu Z bahna ven, který byl v duchcovských podmínkách považován za vcelku úspěšnou odpověď na protiromský pochod, se uskutečnil druhý díl tohoto setkání právě v Českých Budějovicích. Protiromský protest ohlášený na náměstí značně vzdálené od trasy pochodu, již jednou osvědčený koncept i poněkud paradoxní cíl neonacistů – sídliště Máj totiž ani zdaleka nepřipomíná vyloučenou lokalitu –, to vše dohromady zavdávalo dost důvodů k optimismu. Così se ale pokazilo. Obzvláště policie naprosto nezvládla situaci a nechala dav, tvořený z menší části neonacisty a z větší místními občany, dojít až na místo festivalu a prakticky ho tím zrušit. Pro velký úspěch si pokus o pogrom zopakovali Budějovičtí i další víkend a po jisté době se z toho stala až jakási bizarní hra místní mládeže, která se scházela před kinem nedaleko sídliště Máj a pravidelně se snažila dobyt kótu. Čím dál tím menší podíl skutečných neonacistů mezi nimi dával tušit něco opravdu nedobrého. Na této vlně se chtělo svést několik odpadlíků z DSSS kolem Pavla Sládka Matějného a Jiřího Šlégra a jejich Čeští lvi vyrazili na tour na podporu nové vlastenecké strany. Začali v Praze na Černém Mostě, kde bylo třicet „lvů“ přepískáno a překřičeno zhruba stejným počtem antifašistů. Za další cíl si ale zvolili místo, které vyvolalo opravdu hodně emocí – severomoravský Vítkov. Město, kde byla jen kvůli svému romství málem upálena malá holčička, která si následky útoku ponese celý život. Tato provokace neonacistů dala také vzniknout pokusu o ráznou odpověď. V reakci na Vítkov vznikla platforma Blokujeme. Pokusila se spojit velké množství organizací i jednotlivců, a vytvořit tak potenciál pro silnou a jednotnou odpověď na protiromské akce.

Malé velké vítězství

Již první akce ve Vítkově ale neproběhla zcela bez problémů. Blokujeme se tak trochu samo zablokovalo a Čeští lvi v doprovodu skoro stovky místních se prošli po okolí. Pochod byl dosti poklidný, účastníci se ho i někteří Romové, v klidu rozdávající brambůrky

rozhořčeným místním. Matějný si užil svých pět minut slávy, už nikdy se mu nedostalo tak početného doprovodu a jeho plánované turné skončilo zákazy a nezájmem místních. Podobně se „dařilo“ i předsedovi DSSS Vandasovi, který se před volbami pokoušel projíždět městem například ve Šluknovském výběžku, v nichž to ještě před pár roky vřelo, ale nikde se mu přílišného zájmu nedostalo. Nejdivočejší tak asi bylo období letních školních prázdnin, kdy se odehrávaly pravidelné pochody Budějovicemi, Duchcovem a dalšími městy. Vše vyvrcholilo 24. srpna, když se simultánně pochodovalo hned několika českými a moravskými městy najednou. Zde je potřeba zmínit ještě Ostravu, kde byla v minulém roce asi nejvíce znát role místních neonacistů a fotbalových hooligans při velmi brutálních pokusech o útoky na místní ubytovny a romské ulice. Ostrava byla ale nakonec také místem jednoho z „malých velkých“ vítězství. Osmačtyřicetého října se role otočily a místo plánovaného tažení neonacistů nakonec prošel městem spontánní průvod Romů a aktivistů volajících po ukončení období strachu a odmítnutí pogromistických tendencí. Rok, v němž kromě výše zmíněných míst neonacisté pochodovali také v Plzni, Brně, Přerově či Krupce, tak končil skoro optimisticky. Byl to ovšem skutečně náročný rok, obzvláště pro české Romy. Velmi špatnou zprávou je paradoxně úpadek neonacistů, které bohužel více než úspěšně supluje obyčejní „slušní lidé“. DSSS ostatně ve volbách do parlamentu nakonec nedosáhla ani na jedno procento. O to výmluvnější je ale úspěch Tomia Okamury a jeho Úsvitu, který se nenápadně prodral do parlamentu a připojil se k dalším evropským krajně pravicovým populistickým stranám, jež zažívají rozkvět. Během roku byl také každý protifašistický aktivista schopný sebe-reflexe nucen čelit mnoha otázkám a dilematům. Jak reagovat ve chvíli, kdy proti nám nestojí jen neonacisté, ale hlavně místní občané? Jak se orientovat v situacích na místech, kde jsme nikdy předtím nebyli? Jak pracovat ve městech bez místních funkčních aktivistických struktur? Co si počít s tím, že po odeznění největšího napětí z pochodů přichází oficiální či neoficiální represe ze strany měst? Například duchcovský pokus vymyslet způsob, jak dělit lidi na spolupracující a nepřizpůsobivé a těm druhým znepřijemňovat život, co to jen půjde. Není to nakonec ještě výraznější problém než samotné pochody? Co s tím, když je nás málo a zdá se, že svět kolem zešílel? Je mnoho otázek, na které si budeme muset odpovědět. Je duben a pomalu začíná další sezona pochodů. Jsme tentokrát připraveni udělat víc než jen reagovat?

Autor je sociální pracovník.

napětí

V posledním měsíci v Brazílii přibývá velkých protestů proti blížícímu se mistrovství světa ve fotbale, na které stát vynakládá velké množství financí z veřejných rozpočtů. Protestující poukazují na to, že v zemi nefunguje veřejná doprava ani zdravotnictví, ale vláda věnuje obrovské částky na stavbu nových fotbalových stadionů. Poslední demonstrace se odehrála 14. března za účasti tří tisíc lidí a dohlížel na ni skoro stejný počet policistů, kteří tentokrát nezasáhli. Je však obecně známo, že současné posílení přítomnosti policie v chudinských čtvrtích Rio de Janeiro souvisí právě s protesty proti fotbalovému mistrovství, i když se oficiálně mluví o boji s banditismem.

V tureckém Edirne zastavila sedmapadesátiletá žena stavební práce v místním parku, když si sedla přímo před buldozer. Park, jenž sloužil sedmnáct let jako hřiště i místo oddechu, měl ustoupit komerční výstavbě a asfaltové silnici. K odvážnému protestu obyvatelky se následně připojil symbolickým posezením i nový starosta, a lze tak očekávat, že se pokusí stavbě schválené bývalým vedením města zabránit.

Rektor Vysoké školy uměleckoprůmyslové a rektor Akademie výtvarných umění poslali ministru kultury Danielu Hermanovi otevřený dopis, v němž vyjadřují znepokojení nad snahou zvrátit ministerské rozhodnutí jmenovat do čela Národní galerie Jiřího Fajta. Upozorňují, že proti Fajtovu jmenování se stavějí v jiném otevřeném dopise čtyři bývalí ředitelé galerie, kteří tím sledují vlastní zájmy.

Ve čtvrtek 17. dubna se v Praze na Václavském náměstí sešlo pár desítek lidí, aby se připojili ke shromáždění, která pod názvem Den palestinských politických vězňů proběhla po celém světě a která upomínají na osud tisíců politických vězňů, včetně dvou set žen a dětí držených v izraelských věznicích. Rada z nich se přitom do cel dostala na základě tzv. administrativní vazby, jež je součástí vojenského práva. To se uplatňuje na okupovaných územích a v podstatě jde o uvěznění bez řádného obvinění a soudu.

V pátek 18. dubna se v londýnském Whitehallu odehrál protest drobných zemědělců, který koordinovala Národní farmářská unie. Ta tvrdí, že průmyslové zemědělství marginalizuje menší výrobce a ministerstvo pro životní prostředí, výživu a záležitosti venkova trvale lobbuje za zájmy agrobyznysu a ignoruje potřeby menších zemědělců. Národní farmářská unie je oficiálním členem mezinárodního zemědělského hnutí La Via Campesina, které sdružuje dvě stě milionů malovýrobců po celém světě.

—lr—

Velmi špatnou zprávou je paradoxně úpadek neonacistů, které bohužel více než úspěšně supluje obyčejní „slušní lidé“. Foto Barbora Kleinhamplová

Howard Phillips Lovecraft
Stín z času. Příběhy a střípky z let 1931–1935
 Přeložili Linda Bartošková, František Jungwirth, Václav Kajdoš, Zdeněk Lyčka, Viola Lyčková a Stanislava Menšíková.
 Plus 2013, 469 s.

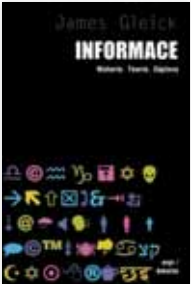
Čtvrtý díl sebraných spisů H. P. Lovecrafta završil reprezentativní vydání nově přeloženého díla nejživějšího amerického žánrového klasika, který stvořil svéráznou směs hororu, fantasy a sci-fi. Jeho knihy se hemží nepředstavitelnými kosmickými tvory a rafinovanými děsy, které sice přišly ze vzdálených světů, ale ve skrytu číhají jen kousek od nás: v rozpadlých domech, v chudinských slumech i mezi zdegenerovanými vesničany, případně v hlubinách moře, nepřístupných lesích a ledových pustinách. Jeho prózy, které představují vrchol braku, nepřestávají dodnes fascinovat a stále inspirují k novým interpretacím. Svazek začíná autorovou asi nejznámější povídkou V horách šílenství, v níž je skvěle demonstrováno jeho umění detailního popisu, výstavby textu a stálého stupňování hranic hrůzy. Najdeme v ní také většinu informací o autorově mytologii: dostaneme se na „dábelskou planinu Leng“, dočteme se o „himálajských sněžných mužích Mi-Go“, o Pnakotických rukopisech „s nápovědmi dob před počátkem lidstva“, o kultu Cthulhu a bájném Necronomiconu i o tom, že společnost hvězdicolhlavých Starců „stála pravděpodobně na socialistickém základě“. Vyslyšíme tedy slova písně Lovecraft z poslední desky kapely Master’s Hammer Františka Štorma, který všechny Lovecraftovy knihy graficky upravil a ilustroval: „Dojde strychnin, dojde nafta/ otevři si Lovecrafta/ jenž ctí Necronomicon,/ pekelný když bije zvon.“
Karel Kouba

Podivuhodná výprava z pokoje až na kraj světa
Norton Juster
 Přeložila Dominika Křesťanová
 Argo 2013, 248 s.

V době módy knižního boje s prokrastinací publikovalo nakladatelství Argo knihu u nás málo známého amerického architekta a zejména autora dětských knih Nortona Justera. Hrdinou Podivuhodné výpravy z pokoje až na kraj světa je kluk Milo, který je znuděn nadměrou volného času. Škola jej přitom neustále přesvědčuje, že není nic zbytečnějšího než vzdělání. Prostřednictvím záhadné budky pro vybírání myšného podniká cesty různými světy a seznamuje se s mnoha lidmi, bytostmi, ale i personifikovanými „hodnotami“ (Pravda a Láska), aby pochopil, co všechno lze za krátký okamžik stihnout, a aby se mu rozmanitost světa dostala pod kůži. Stejně jako Malý princ či Alenka v kraji divů je i Podivuhodná výprava dětskou knihou pro dospělé. Zobrazení různých světů s jejich obyvateli (a vlastními zákonitostmi) je provedeno se smyslem pro detail, jenž je těmto knihám vlastní („Časopes zatím nastavoval čenich větru, tiše seděl a ostražitě tikal“). Norton Juster je pozorný k pohádkovým obrátům (jež překladatelka Dominika Křesťanová sugestivně předává), atmosféru této vydařené knihy rovněž podtrhují četné černobílé ilustrace včetně mapy na předsádce, která zachycuje oblast od Hor nevědomosti po Ostrov překotných závěrů. Svým duchovním rozměrem kniha připomene kromě zmíněných dvou klasických děl rovněž slavný Sofiin svět (obě knihy mají ostatně velmi podobnou zápletku), obsahem pak neméně uznávané Děvčátko Momo a ukradený čas.

Michael Alexa

James Gleick
Informace: Historie. Teorie. Záplava
 Přeložil Jan Kašpar
 Argo, Dokořán 2013, 400 s.

„Z dlouhodobého hlediska jsou dějiny příběhem o tom, jak si informace začíná uvědomovat sama sebe,“ uvádí populární americký spisovatel James Gleick v úvodu své nejnovější knihy. Potřeba získávat, předávat a uchovávat informace stojí v centru vývoje lidské společnosti – ať jde o vznik orálního jazyka, který lidem umožňuje strukturovat a sdílet myšlenky, možnost jejich zapisování, tisk a mechanické šíření nebo specifika dnešní digitální doby. V knize pak autor, aby fenomén informace obšírně představil, propojuje zdánlivě nesourodá témata, jako jsou africké bubnování, šifry či výzkum genomu, Wikipedie, chytré telefony, ale věnuje se i spamu, informačnímu zahlcení a jiným nešvarům doby. Organickým způsobem se zde proplétají úvahy sociologického charakteru s techničtějšími výklady moderní informatiky, počínaje teorií „otce zakladatele“ Claudea Shannona a konče představou vesmíru jako kvantového počítače. V souvislosti s informačním zahlcením pak Gleick upozorňuje nejen na paradoxní zlom – informace lze výrazně snadněji a levněji vytvářet a šířit než vyhledávat a filtrovat –, ale i na to, že si na tento problém stěžovala v podstatě každá společnost již od antických dob. I když Gleickův text pochopitelně nemá tak zásadní význam jako například dílo Marshalla McLuhana Jak rozumět médiím, otevírá celou řadu důležitých otázek a přináší pohledy na perspektivy informatiky. Probíraná témata jsou důkladně a srozumitelně prezentována, knihu doplňuje odkazový aparát a bohatá bibliografie.

Michal Kotík

Markéta a Pavel Veličkovi a kol.
Aleje české a moravské krajiny. Historie a současný význam
 Dokořán 2013, 245 s.

Alej, tedy dvě řady stromů lemující cestu, je poměrně nenápadná součást krajiny. Přesto jde o součást důležitou – aleje poskytují stín a ochranu před nepřízněmi počasí, usnadňují orientaci, vytyčují vozovku nebo označují důležité křižovatky. Sekundárně mají také významnou funkci ekologickou i krajinotvornou a samozřejmě nezanedbatelný estetický účinek. Jejich historií, která se datuje už od starověku, významu pro současného člověka a jejich uměleckému ztvárnění je věnována tato kniha, která může sloužit nejen odborníkům z řad architektů a přírodovědců, ale i laikům se zájmem o přírodu a třeba úředníkům, kteří se v ní dočtou o právních regulacích. Dozvíme se třeba, že Karel IV. zavedl ve 14. století normované silnice, že vrcholná éra alejí nastala v období baroka a klasicismu, i to, že byly využívány k vojenským účelům. Kniha kombinuje historický pohled na jednotlivé epochy s praktickou částí, v níž nalezneme informace z mnoha různých oborů. Autoři hojně citují z nejrůznějších zdrojů a obsáhlý poznámkový aparát připomíná vědeckou práci. Po srovnání dnešní péče o krajinu s historickou realitou si přejeme, aby znovu vešel v platnost zákon o povinnosti výsadby stromů kolem silnic z roku 1884, který nařizuje: „Podél veškerých silnic říšských, zemských, okresních a obecních musejí býti aleje, anebo kde by nemohly býti, aspoň jednoduchá stromořadí.“

Jan Gebrt

Thomas Mann, Katharina Schmitt
Krev Walsungů
 Studio Hrdinů, Praha, premiéra 8. 4. 2014

Německá režisérka a dramatička Katharina Schmitt, která se léta pohybuje po nejvýraznějších českých scénách (Divadlo Komedie, Činoherní studio, MeetFactory) a jejíž rukopis kongeniálně rozvíjí její stálý scénograf Pavel Svoboda, vytvořila ve Studiu Hrdinů adaptaci novely Thomase Manna o dvojčatech z bohaté mnichovské rodiny, pojmenovaných podle postav opery Valkýra. Siegmund a Sieglind pohrdají vším kromě sebe samých – Sieglindiným snoubencem i uměním, které studuje Siegmund – a jejich vztah je završen incestem, k němuž dojde právě po společném zhlédnutí Wagnerova díla. Režisérka v inscenaci uplatnila svůj charakteristický přístup – formální vedení herců, estetiku chladu, cit pro analýzu textu –, ale zároveň podnikla velmi riskantní krok. Ač by se zpočátku mohlo zdát, že hlavními principy výstavby díla bude hypnotický vývoj scén se smyslem pro detail a staticnost herecké akce s akcentem na Mannův text, Schmitt se rozhodla do činohry vsadit čtvrthodinový fragment z Valkýry v podání operních zpěváků, kteří jinak hrají rodiče dvojčat. Tato část je dlouhou expozicí k prudkému závěru v podobě erotického prolnutí tří postav – dvojčat a obhroublého snoubence. Režisérčino rozhodnutí užít Wagnera není náhodné. Nejen že se oba hrdinové v opeře zrcadlí a Mann s tímto momentem záměrně operuje, ale i sám Wagner jako pomyslný vrchol německé hudby zde představuje jediného tvůrce, jehož si ústřední postavy v podání Marie Švestkové a Ivana Luptáka váží a který jim dovolí proměnit jejich vztah.

Lukáš Jiříčka

Sametová teroristá
Zamatová teroristi
 Režie Peter Kerekes, Ivan Ostrochovský, Pavol Pekarčík, Slovensko, 2013, 87 min.
 Premiéra v ČR 10. 4. 2014

Z tuzemských filmových dokumentů zachycujících ozbrojený odpor vůči předlistopadovému systému jsme dosud mohli převážně zhlédnout jen propagandu typu Vadasových filmových pokusů o „rehabilitaci“ bratří Mašinů. Sametová teroristá režijního tria Kerekes–Strochovský–Pekarčík se snaží vylíčit osudy tří postmašinovských antikomunistů v poněkud netradičním stylizovaném provedení. Režiséři se úmyslně vzdávají standardní reportážní formy, a tak jsou především první a třetí část pojaty vyloženě jako hraný dokument. Je sympatické, že tvůrci si od ústředních aktérů drží odstup a nesnaží se jim vadasovsky vytvářet pomník (ačkoliv spřízněnost je tu nepochybná). Resignace na analytičtější, faktografičtější přístup se však ukazuje jako základní slabina díla, neboť bez něj hodnověrný film na dané téma zkrátka udělat nelze. Autoři nechávají aktéry osvětlit své případy jen tak mimochodem, místo toho je sledujeme při rádobě autentickém prožívání všedních strastí staromládeneckého života nebo při chaotickém a jasnou pointu postrádajícím tréninku mladé antifašistky, již se v poslední části ujímá sebestředný Vladimír Hučín (povídka však pozoruhodně nahlodává i téma odporu vůči současnému systému, jehož by byla schopná právě Hučínova světenkyňe). Snad jen prostřední část o neúspěšném atentátníkovi se snaží o srozumitelné přiblížení jeho kauzy, bohužel povrchně a navzdory atraktivnosti tématu nezáživně.

Vladimír Tupáček

Daniela Baráčková
Pičus
 Galerie 207, Praha, 7.–9. 4. 2014

Svou výstavu v Galerii 207 Daniela Baráčková záměrně označila za feministické umění. Na videu vidíme kolébku, v níž sedí umělkyně a prudec jí kymáčí. Obraz agresivního a zároveň bizarního počínání matky, zaujímající pozici (svého) dítěte, pojmenovala expresivním názvem Pičus. Neveselý obraz mateřství může v prvním plánu odkazovat k obtížnosti skloubit uměleckou tvorbu a roli matky, kterou lokální scéna vytěšňuje, ale jistě tematizuje i obecněji traumatické aspekty mateřství (a otcovství), jež rovněž nebývají na pořadu dne. U příležitosti výstavy uspořádala Baráčková debatu o vztahu feminismu a současného umění v Česku, jež vyústila v živou hádku. Pozvané kunsthistoričky, mezi nimi Pavlína Morganová nebo Martina Pachmanová, kritizovaly nedostatečnou informovanost o feminismu, který tak stále vzbuzuje strach, a stěžovaly si na zcela mizivou reprezentaci žen v akademických institucích i galeriích. Oponoval jim zejména Jiří David, musel však čelit otázkám, na které neuměl odpovědět – například kam zmizel ten velký počet studentek, které prošly jeho pedagogickou výchovou, ale pak se v umění neuchytily. Argument, že umělkyně zkrátka nejsou tak dobré jako umělci, je – aspoň doufejme – již minulostí. V diskusi trochu chaoticky splývala problematika feministického umění, feminismu samotného a genderu. Výstavy jako Nikdy v sukni Pavlíný Morganové nebo Baráčkové Pičus i debaty, které se jich týkají, nicméně ukazují, že se tyto otázky na české umělecké scéně znovu otevřely.

Tereza Stejskalová

Jiří Hájíček
Rybí krev
 CD, Radioservis 2013

Zvuková podoba románu Rybí krev, za nějž obdržel Jiří Hájíček v roce 2013 cenu Magnesia Litera, původně vznikla jako dvanáctidílná četba na pokračování. Další z vesnických románů z jižních Čech se odehrává v místech, kde měla na konci osmdesátých let vzniknout přehrada určená pro chlazení jaderného paliva pro temelínskou elektrárnu. Vypravěčka Hana se po mnoha letech vrací z Nizozemí. Chce se potkat se starými známými a zejména napravit vztah mezi svým otcem a bratrem, kteří se po mnoho let nestýkají. Pátrání po okolnostech bratrovy dopravní nehody, za niž byl odsouzen a vězněn, tvoří detektivní kostru románu. Velká část děje se odehrává v době, kdy se rozhodovalo o tom, které vesnice budou obětovány gigantickému projektu. Hájíček staví atmosféru románu na konfliktech – mezi otcem a synem i mezi světoběžnicí Hankou a jejími bývalými přáteli. Spolu s vypravěčkou však postupně zjišťujeme, že rozpory jsou v lidech zakořeněné hlouběji, než by se z odstupu několika desetiletí mohlo zdát. Hájíčkův román se režisérovi Luboši Konířovi vešel do pěti hodin a patnácti minut. Dobře vybrána byla představitelka hlavní postavy, herečka Dana Černá. Byť je román možná příliš vyostřený, ústřední zápletku s bouračkou poněkud černobílá a zcestovalá Hanka působí vedle téměř retardovaných starousedlíků trochu protivně, Hájíček dokazuje, že patří k našim nejlepším románovým vypravěčům a psychologům, kteří velká témata nezneužívají, ale snaží se z nich poctivou pílí vytěžit maximum.

Jiří G. Růžička

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABARET FRED A BRUNOLDA 2014

advojka.cz

eskalátor

Česká porevoluční kinematografie letos dospěla do fáze, kdy se vydatně vykrmuje z vlastního ocasu. Krátce poté, co Bolek Polívka ve slivovicovém opojení vzpomínal na lepší časy v Dědictví 2, vrátí se do malého českého filmového rybníčku i někdejší legenda „czech-exploitation“ Vít Olmer, tvůrce legendárního kompilátu devadesátkové pokleslosti s názvem Nahota na prodej. Ten sice nabídne pokračování své klasiky Bony a klid, natočené ještě před rokem 1989, ale trailer, který k němu zveřejnil, nenechává nikoho na pochybách, že naváže tam, kde v roce 2002 s filmem Waterloo po česku skončil. O co ve filmu půjde především, dobře ilustrují i titulky bulvárních článků typu „Evička Tričko se vrací: Ukáže Veronika Jeníková po 27 letech tělo ve stejném triku?“. Pro každého fandu českého filmového braku se ale otevírá ještě mnohem dráždivější otázka: Dočkáme se časem i Playgirls 3?

A. Tesař

Protože by Karel Kryl letos oslavil sedmdesátku, přišel Český rozhlas 1 – Radiožurnál s chvályhodným záměrem v podobě akce Sblížení, jejímž cílem je navrátit Krylovu tvorbu do éteru a přiblížit ji mladším generacím. Současní populární interpreti si proto rozebrali Krylovy staré evergreeny a na exkluzivním galakonzertu je předvedli lačnému

publiku. Záznam byl odvysílán hned dvakrát a v plánu je i vydání CD. A tak na desky barda, jehož legenda odpočívá v poklidu na okraji zájmu médií, bude dál sedat prach, zatímco z rádia jeho poselství mladším generacím srozumitelněji přetlumočí Divoký Bill či Aneta Langerová. Významné jubileum letos slaví i jiný Karel, u něhož by naopak neškodilo, kdyby se z éteru poněkud vytratil, ba i zapomenout by se na něj už mohlo. Interpretů, kteří by svými verzemi jeho písně posluchačům znechutili, by se jistě našlo dost.

P. Váně

Kde jinde než na YouTube si mohou videa typu Rozbalování krabice se zbožím z e-shopu nebo Co všechno jsem dostala k Vánocům vynutit vznik stejnojmenných žánrů? Dokumenty o tom, jak někdo ochutnává cosi exotického, v této konkurenci působí vcelku smysluplně. Ve videu Kočičí jazýčky a další česká jídla například ukazují dva mladí Britové, jaké tradiční dobroty si nakoupili v Praze. Mlsají dršťkovku z pytlíku, pudink a lámajíce si jazyky vyslovováním „košiších žazičků“ vysvětlují, že jsou z levné čokolády. Japonské holce Emmy zas její internetové diváci posílají balíčky sladkostí z celého světa a ona je před kamerou „recenzuje“. Díl Emmy ochutnává Českou republiku má celých 113 tisíc zhlédnutí: Méda Brumík je „sladouchy“, sušenky Tuc „voní skutečně jako slanina“, Kofila „krásně po kávě“. Přesto při tomto bizarním mezikulturním setkávání poněkud zamrazí: ačkoli

v dalších dílech „pořadu“ dojde na úplně odlišné země, jména výrobců se opakují s železnou pravidelností. „Naše“ Granko, Orion, Deli, Bonpari, Zora i Sfinx patří švýcarskému koncernu Nestlé – stejně jako „zahraniční“ Aero, KitKat nebo Maggi. Z darů české země tatranky i horalky Opavia nebo Dadák zase americkému Mondelēz International, spolu s „cizokrajnými“ Jacobs, Toblerone i krávou Milkou. Pod Unilever spadá naráz Flora, Rama i Hera, Miša i Algida... Procházet supermarketem, číst si drobná písmena a přemýšlet o národním dědictví a potravinové soběstačnosti je pak mnohem menší legrace než si pouštět videa šklebících se teenagerů na internetu.

H. Šípek

Filmový festival ve francouzském Cannes zveřejnil seznam snímků, které se letos zúčastní klání v jeho hlavní soutěži. Čeká nás silný ročník, jakkoliv se nabízí otázka, zda tu některé filmy nejsou jen kvůli jménu svého režiséra. Uvidíme novinky od zkušených tvůrců, jako jsou Jean-Luc Godard, Ken Loach, Mike Leigh, Atom Egoyan, Olivier Assayas, bratři Dardennové nebo Nuri Bilge Ceylan. V soutěži tentokrát nenajdeme jediný debut, i když by se za něj možná dal považovat teprve druhý film rakouské režisérky Alice Rohrwacherové. Chybějí ovšem třeba zástupci řecké a rumunské kinematografie, které v posledních letech prožívají svou „novou vlnu“, a zcela nepřekvapivě také české filmy. Zajímavější jména najdeme alespoň v sekci Un certain regard:

Lisandro Alonso, Ruben Östlund nebo Jessica Hausnerová.

J. G. Růžička

Tak už je to potvrzeno i z nejvyšších míst – médium magnetofonových kazet je stále živé! Investigativní novináři ze serveru Echo24 při své nedocenitelné službě občanům České republiky nedávno vypátrali šokující skutečnost: Úřad vlády za šest tisíc korun nakoupil čtyři stovky devadesátiminutových audiokazet. Vládní úředník Ludvík Sláma k tomu řekl: „Používají to ještě dva odbory. Mezi nimi i odbor vládní agendy. Slouží to k archivaci. Mají pořadače, do kterých se jim audiokazety dobře vejdou. Je to vykopávka, ale je to tak.“ Faktu, že klíčový vládní odbor na rozdíl od většiny jiných, které dávno přešly na digitální formát, dosud využívá „dnes už téměř vymřelou technologii analogového záznamu“, se nediví pouze hlídající psi demokracie z Echo24. Překvapená byla i živnostnice, u níž Úřad vlády kazety zakoupil. „Občas se to ještě stane, že si u mě kazetu někdo objedná. Ale 400 kusů, to je rarita“, prohlásila obchodnice z Kamenného Přívozu, která tuto „vykopávku“ ze svého sortimentu prozíravě zatím nevyřadila. Nezbyvá než poděkovat novinářům za jejich úsilí. Příště bych uvítal například reportáž o tom, kdo z ministrů má ve skříni oblek, v němž se před dvaceti třiceti lety ženil, protože – ano, je to opravdu tak – pořád existují podivíni, kteří mají zálibu v předpotopních, nesmyslných, směšných věcech.

k!amm